

KÜRT SORUNU İÇİN

**BARIŞ
İNİSYATİFİ**

HELSINKİ YURTTAŞLAR MECLİSİ
TÜRKİYE MİLLİYETLER KOMİTESİ

YAYINA HAZIRLAYAN Taciser Belge

Bu kitap, Adam Yayınları, Ayrıntı Yayınları, BDS Yayınları, Belge Yayınları, Beyan Yayınları, Boyut Yayınları, Can Yayınları, Cem Yayınevi, Cep Yayınları, E Yayınları, İletişim Yayınları, İşaret Yayınları, Metis Yayınları, Nehir Yayınları, Telos Yayınları, Tümgörmeler Yayınları ve Varlık Yayınları'nın katkılarıyla hazırlanmıştır.

HELSİNKİ YURTTAŞLAR MECLİSİ

Dostlukyurdu Sok. Hacıbey Apt. Kat 3 Daire 6 34400 Cağaloğlu İstanbul

---

KÜRT SORUNU İÇİN

**BARIŞ
İNİSYATİFİ**

-
-
- 5** Helsinki Yurttaşlar Meclisi (HYM) Nedir?
7 Sunuş
8 “Diyarbakır Olaylarının Düşündürdükleri”
18 Türkiye’yi ziyaret eden HYM
Uluslararası Gözlem Komitesi üyeleri
28 HYM Uluslararası Gözlem Komitesi Raporu
28 HYM Uluslararası Gözlem Komitesi’nin
Basın Açıklaması
31 Kürt Sorunu İçin Barış İnisiyatifi Konferansı
-
-

HELSİNKİ YURTTAŞLAR MECLİSİ
TÜRKİYE MİLLİYETLER KOMİTESİ

Bugün Balkanlar'da, Türkiye'nin

kuzey ve güney doğusunda kanlı

ve korkunç iç savaşlara tanık

oluyoruz. Türkiye bu çemberin

içinde bir barış adası olabilir.

Elimizde tarihî bir fırsat var.

Kürt sorunu için barışçı bir çö-

züm henüz bir umut olmaktan

çıkmadı. Bu kitabı, bu yolda ça-

ba harcayanlara ve etnik kökeni

ya da dil ve düşünce özgürlüğü-

nü savunduğu için işkence gör-

müş, hapis yatmış, ve bütün bu

acılara rağmen barış ve kardeş-

liği savunmaktan yılmamış bü-

tün insanlara adıyoruz.

HELSINKİ YURTTAŞLAR MECLİSİ NEDİR?

Helsinki Yurttaşlar Meclisi (HYM), 1990 Ekim'inde, Prag'da kuruldu. Ancak bu örgütü ortaya çıkaran gelişme seksenlerde başlamıştı. Bir yanda Doğu Avrupa'daki rejim muhalifleri ve insan hakları savunucuları, öbür yanda Batı Avrupa'nın bağımsız barış dernekleri, Helsinki Sözleşmesi'nin özellikle Doğu Avrupa rejimlerinde yarattığı meşruiyet zemininden yararlanarak birbirlerine yaklaştılar. Bloksuz, silahtan arınmış, daha geniş bir Avrupa Birliği için çalıştılar. O zaman bir ütopya sayılan bu gelecek, 1989'da Doğu Avrupa ülkelerinde rejimin çökmesiyle elle tutulacak kadar yakınlaşmış gibi görüldü.

Böylece, Ekim 1990'da bine yakın sivil toplum temsilcisi, sendikalar ve derneklerden, barış hareketlerinden, Yeşiller'den, kiliselerden, kadın hareketlerinden gelen insanlarla HYM kuruldu. Kısa zamanda, ABD ve Kanada (Helsinki'yi imzalamış ülkeler olarak) da aralarında olmak üzere 24 ülkede HYM çalışmaları başladı.

1991'de yapılan Uluslararası Koordinasyon Komitesi toplantısında 12 kişilik üst yönetim kurulu (Presidium) seçildi: Kaldor (BK), Licht (Yugoslavya), Kavan (Çekoslovakya), Merkel (Alm-Hollanda), Esche (Almanya), Dreano (Fransa), Benetollo (İtalya), Enache (Romanya), Liversage (Danimarka), Silvanska (Rusya), Laaroja (Estonya), Belge (Türkiye).

Daha geniş Avrupa Birliği'ni AGİK paralelinde, ama aşağıdan yukarıya kurmayı amaçlayan, bunun yalnız resmi düzeye, devletlere ve hükümetlere bırakılmayacak kadar ciddi bir iş olduğunu, temel görevin sivil topluma düştüğünü ileri süren ve bu yolda gerekli barışçı girişimlere ha-

---

zırlanan HYM, kurulduğundan kısa bir süre yeni savaşlarla yüzyüze kaldı. Böylece, blokların dağılmasının yarattığı iyimserlik ve umut ortamının geçici olduğu acı bir biçimde anlaşıldı. İlk Körfez Savaşı: HYM'nin Türkiye Komitesi ilk bu olayla kamuoyuna çıktı ve savaşa karşı olanları Bush'a ve Saddam'a savaşı başlatmamaları için telefon etmeye ya da telgraf çekmeye çağırdı. Mart sonunda, İngiltere, Fransa, İtalya, Hollanda, Azerbaycan, Irak, Kuveyt, İsrail (Yahudi ve Filistinli), ABD'den gelen kişilerle İstanbul'da iki gün süren Ortadoğu Barış Süreci konulu bir toplantı düzenledik. Türünün ilki olan bu toplantıyı İtalya ve İspanya'daki başka toplantılar izledi.

Körfez Krizini Yugoslavya'daki acı verici iç savaş izledi. HYM burada da bir barış toplantısı düzenledi. Bunu, çok çeşitli ülkelerden gelen insanların otobüslerle kuzeyden ve güneyden yola çıkarak Saray-Bosna'da buluştukları Barış Kervanı eylemi izledi.

Bu ülkelerde ya da bölgelerde sorunlar sürüyor. Onlara, dağılan Sovyetler Birliği'nden bazı cumhuriyetlerin sorunları eklendi. Bugünlerde Türkiye'de de ciddi bir etnik sorun yaşanıyor. Yani, 1989-90'ın bizlere bir iyimserlik tablosu sunan dünyası kısa zamanda görünümünü değiştirdi. Ama çözüm için gerekli yaklaşım ve değerler bizce değişmedi: barış, demokrasi, insan hakları, insanca hayat, hakça ekonomi, kirletilmeyen doğa; sorunlarına sahip çıkan sivil toplum. Helsinki Yurttaşlar Meclisi'nin Türkiye Ulusal Komitesi de bu amaçlar için kuruluyor.

Helsinki Yurttaşlar Meclisi'nin çalışma yürüttüğü alanlar, kendi uluslararası komisyonlarının adlarından da belli olduğu gibi, Avrupa bütünleşmesini, insan haklarını, ekonomi ve ekolojiyi, demilitarizasyon ve silâhsızlanmayı, milliyetler ve federalizmi, sivil toplumu, kadın sorunlarını kapsıyor. Örgütün Türkiye'deki kolunu resmen kurmaya hazırlandığımız şu dönemde bunların hepsi bizi de yakından ilgilendiren konular, ama ülkenin iç politikası, "milliyetler" sorununu ön plana çıkardı. Bütün bu alanlarda yeterli bir çalışma yapabilmek ve sivil toplumun aşağıdan yukarıya inisyatiflerini teşvik edebilmek için ilkin resmen kuruluşumuza bir an önce tamamlamamız gerekiyor. Bundan sonra, hep birlikte girişebileceğimiz ve başarabileceğimiz pek çok iş olduğuna inanıyoruz.

Helsinki Yurttaşlar Meclisi Türkiye Girişimcileri Komitesi; Rona Aybay, Adalet Ağaoğlu, Murat Belge, Murtaza Çelikel, Ercan Karakaş, Murat Karayalçın, Osman Kavala, Yaşar Kemal, Onat Kutlar, Zülfü Livaneli, Selim Ölçer, Emil Galip Sandalçı, Mümtaz Soysal, Şirin Tekeli, Mete Tunçay ve artık aramızda bulunmayan Abdullah Baştürk'ten oluşuyor.

SUNUŞ

Elinizdeki kitap 8 Şubat 1992 günü, Helsinki Yurttaşlar Meclisi (HYM) Türkiye Girişimciler Komitesi'nin Kürt Sorunu İçin Barış İnisiyatifini yaygınlaştırmak üzere başlattığı bir dizi etkinliğin bir parçası. Kitap, HYM'nin tanıtımı, etkinlikleri, uluslararası delegasyonun raporu ve basın bildirisi ile konferansta yer alan konuşmaların metinlerinden oluşuyor.

Temmuz 1992'de Vedat Aydın'ın öldürülmesi ve bunu izleyen olaylardan sonra, HYM Türkiye Milliyetler Komitesi, Murat Belge'nin yazdığı "Diyarbakır Olaylarının Düşündükleri" başlıklı metni imzaya açtı ve bir basın toplantısıyla kamuoyuna duyurdu.

8 Şubat günü, HYM'nin oluşturduğu uluslararası bir delegasyon, ülkemizde gerginleşen durumu gözlemlemek ve çatışmanın yumuşamasına, bir diyalog zemini yaratılmasına katkıda bulunmak amacıyla Türkiye'yi ziyaret ederek İstanbul, Diyarbakır ve Ankara'da çeşitli temaslarda bulundu. Bu izleme gezisinin sonunda delegasyon bir rapor ve basın bildirisi yayımladı. Ve HYM Türkiye Milliyetler Komitesi 15 Şubat 1992 günü Etap Pullman'da geniş katılımlı bir konferans düzenledi.

Bu etkinlikler dizisi, ülkemizde ortamın gerginleşmesinin yarattığı endişe ve kaygıyla başladı. Perspektifimiz, Türk ve Kürt halkının bugüne kadar kardeşçe beraber yaşadığı gerçeğinden hareketle, Balkanlar'da ve dağılan SSCB'de süregiden milliyetçi iç savaşlara rağmen, bu batağa saplanmadan, Kürt sorununun çözümlenmesidir. Türkiye bölge içinde model bir ülke olacaksa bu görevi başarmalıdır.

Etkinliklerimizin bir amacı da, bireyleri olduğu kadar, basın, parlamento ve ülkemizin bütün demokratik kurumlarını, yeni dünya koşullarında, Türkiye'nin barış ve demokrasi potansiyelini yükseltme yönünde etkilemek ve harekete geçmeye; demokrasiyi engelleyen güçler karşısında demokrasiyi sahiplenenleri, barış ve diyalog için çaba göstermeye çağırmaktır. Bu nedenle, çözüm paketleri ve önerileri oluşturabilmek, konuyu bütün toplumun katılabileceği bir ölçekte ve geniş boyutlarda tartışabilmek için elinize ulaştırdığımız bu kitabı hazırladık.

Kitap, ağırlıklı, 15 Mart 1992 günü Etap Pullman'da, milletvekillerinden, İnsan Hakları savunucularına, Diyarbakır, Şırnak, İstanbul, Ankara gibi illerden gelen katılımcılarla, değişik çevrelerin görüşlerini bir araya getiren konferansın bant çözümlerinden oluşuyor. Çok kısa bir süreye sığdırdığımız bu yoğun çalışmaların kusursuz olmadığının bilincindeyiz, bütün aksaklıklar için hoşgörünüze sığınıyoruz.

DİYARBAKIR OLAYLARININ DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

Dünya yirmi birinci yüzyıla, şimdiye kadar olduğundan daha güzel bir çehreyle girmeye hazırlanıyor. Bu tarih, önemli bir sembolik anlam taşıdığı için, bir yıldan öbürüne normal geçişlerin ötesinde bir değer kazanmış durumda. İnsan haklarının sağlam temellere oturduğu ve garanti altına alındığı, demokratik kurumların güçlendiği, katılımcı demokrasinin yaygınlaştığı bir dünya kurma çabası içinde insanlık.

Türkiye’de de insanlar yirmi birinci yüzyıla, şimdiye kadar olduğundan daha demokratik bir toplumsal yapıyla girmeyi hakediyor. Türkiye’nin durumunda, yalnız yüzyıl dönüşümü sözkonusu değil. İki yüz yıllık bir Batılılaşma çabasından sonra, Avrupa Topluluğu’nun üyesi olmak gibi bir meydan okumayla da karşı karşıyayız. Bu bir toplumsal olgunluk gerektiriyor. İnsanların mutlu, huzurlu, her bakımdan güvenli olduğu, şiddeti geride bırakmış, demokrasinin temel ilkelerinde fikir birliğine varmış bir toplum olmak zorundayız.

Dünyanın bizim bulunduğumuz bölgesi bu olgunluk düzeyine varınayla güçleştiren sorunlarla dolu. Siyasi rejim farklarından ötürü iki kutuplu bir hale gelmiş dünya yapılanması doksanlara girerken çöktü ve bunu, yazık ki kısa süren bir iyimserlik dalgası izledi. Ama Körfez’deki kriz ve savaş, Balkanlar’da ve Ortadoğu’da şiddetin tırmanması ve Sovyetler Birliği’nde olabilecekler, bu iyimserliği kısa zamanda geçersizleştirdi.

Bizim de yaşadığımız bu bölgede, 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başına kadar, çok-uluslu imparatorluklar egemendi: Habsburg, Romanov ve Os-

---

manlı hanedanlarının egemenliği altında pek çok farklı din ve milletten insan yaşamaktaydı. İmparatorlukların dağılması ve bu arazide ulus-devletlerin kurulması, sancılı olduğu kadar kesintili ve sağa sola sapan bir süreç izledi. Bugün de bu bölgede, ulus-devlet olma sürecini tamamlamamış ve bu özlemlerini tüketmemiş çeşitli topluluklar var.

Bu durum, uygar dünyanın genel gidişine aykırı. Batı dünyasının uygarlıktan yana ilerici güçleri, ulusal ayrımların sorun olmaktan çıktığı, ulus özelliklerinin, insan kimliğinin ancak kısmî bir parçası olarak kaldığı bir dünyaya geçmeye hazırlanıyor. Avrupa, ulus-devletlerin ayrı ayrı durduğu bir yer değil, içine çeşitli ulus-devletlerin girdiği bölgelerin önem kazandığı, yeni tip bir toplum olma yolunda. Böyle bir toplumun, ulus birimlerini aşan yeni yönetim koordinasyonu kurumlarının, geleksel ulusal çekişmeleri büsbütün geri plana itmesi bekleniyor ve bu artık zaten başlamış bir süreç. Sözgeleş, Belçika devleti sınırları içinde Valon-Flaman çekişmesi diye bir olgu vardı. Ama herkesi kapsayan Avrupa Topluluğu gerçekliği içinde böyle bir olgu anlamsızlaşıyor.

Dünyanın bazı bölgeleri böyle tanımlanmış bir "yirmi birinci yüzyıl" çağdaşlığını oluşturmaya çalışırken, bizim bulunduğumuz bölge, genel olarak, "on dokuzuncu yüzyıl"dan kalma çözüm yöntemlerinde ısrar etme eğilimini gösteriyor. Türkiye'nin kendine nasıl bir gelecek kuracağı sorusu, bu yöntem sorusuna yakından bağlı. Dünyada bir çözümün ne olduğundan çok, nasıl sağlandığı önem kazandı. Amaçlar, sanıldığı gibi, araçları meşrulaştırmıyor, tersine, araçlar amaçları değiştiriyor. Uygar olmayan araçlarla, uygar amaçlara erişmek mümkün değil.

Yeni yüzyılın eşiğindeki Türkiye'nin çözmek zorunda olduğu çeşitli sorunlar arasında, en önemlilerinden biri, bölgedeki başka etnik sorunlarla belirli paralellikler içeren Kürt sorunudur. Bazı olumsuz gelişmeler sonucu, bu sorun, bugün aldığı biçimle kendisi bir açmaza doğru yönelirken, Türkiye'nin genel olarak demokratikleşmesi önünde bir engel haline gelmektedir. Bu özellikleriyle, ülkenin en acil sorunudur. Temmuz ayı içinde olan olaylar ise gerçekten ciddi bir tehlike çanı çalmış, Türkiye toplumunun, haketmediği bir çağdışı yöne sürüklenmesi ihtimali fazlasıyla güçlenmiştir.

Bu noktada, Türkiye'de Kürt sorunu ve çözümü üzerine düşündüklerimizi, değinilen uluslararası konjonktürü, zamana ve mekâna ilişkin boyutlarıyla değerlendirerek, olanca açıklığıyla dile getirmeyi zorunlu görüyoruz.

Türkiye Cumhuriyeti'nde Kürtlerin varlığının bir sorun haline gelme-

---

sinin temel nedeni, Türkiye'de, birden fazla halkın yaşadığı toplumlar için olması gereken, çağdaş demokrasilere özgü yasaların, hukukî garantilerin olmamasıdır. Cumhuriyet tarihi ilerledikçe, Türkiye'deki Kürt halkı, Kurtuluş Savaşı'nı birlikte yürütmüş iki halktan biriyken, varlığı gitgide daha fazla gözardı edilir ve unutturulmaya çalışılır duruma gelmiştir. Yetmişlerin başındaki askerî müdahalede bu toplumda Kürtlerin varlığını dile getirenler şiddetle cezalandırılmış, ama seksenlerde, durum iyice vahimleşmiş, 12 Eylül uygulamasında "Kürt" sözünün edilmesi bile başlı başına bir suç olmuştur. Bütün bu uygulamalarla, Türkiye devletinin Kürt varlığına karşı tutumu, demokratik bir Cumhuriyet'te bu gibi konularda olabilecek bir "politika"dan tamamen uzaklaşmış ve bir "askerî strateji"ye dönüşmüştür. Seksenli yıllarda uygulanan, bu askerî stratejidir ve bunun uygulanması, doğal olarak, sorunu çözeceğine derinleştirmiş, güçleştirmiş ve büyümüştür.

Bu, hiçbir şekilde şaşırtıcı değildir. Dünyanın neresinde olursa olsun, bu yöntemlerin kullanılması, her seferinde aynı sonuçları üretmiştir. Bugün Yugoslavya'da, Slovenya'nın ayrılma noktasına gelmesinde, Sloven ayrılıkçılardan çok Yugoslav ordusunun katkısı olduğunda herkes fikir birliğindedir. İspanya'nın anti-demokratik döneminde Bask ve Katalan sorunlarının boyutlarıyla, bugünkü demokratik dönemde varılan büyük iyileşme arasındaki fark, apaçık ortadadır. Bugünkü dünyada, özellikle dünyanın batı bölgesinde ve ona yakın alanlarda, toplumsal hiçbir sorun askerî bir yöntemle çözülemez.

Dolayısıyla, Türkiye'de öncelikle yapılması gereken iş, sorunu çıkarmaya sürükleyen bu yapay resmî söylemden ve ona dayanarak sürdürülen baskı tedbirlerinden vazgeçmektir. Ancak bunları ortadan kaldırdıktan sonra, bir çözümü konuşmaya başlayabiliriz. Bir sorun, bütün uzantılarıyla konuşulamaz ve tartışılmazsa, o sorun çözülemez. Sorunun konuşulması yasaklanır ve çözümü için baskı uygulanırsa, olabilecek barışçı ve uygar çözüm yolları ve uzlaşma imkânları da yok edilmiş olur.

Dünyanın birçok yerinde, aşırı milliyetçi güçler, halkların bir arada yaşamasını kolaylaştıran federasyon, konfederasyon gibi kurumsal yapıları kabul edilmez sayıp bunlara karşı şiddetle mücadele eder, sonunda o kabul edilmez saydıkları çözümü fazlasıyla aşan ayrılma sonuçlarıyla karşılaşır. Çünkü uygulanan şiddet, kaçınılmaz olarak, kendi tohumlarını eker, kendi hasadını biçer ve sonunda, hiç de düşman olması gerekmeyen halklar bir arada yaşayamaz hale gelir. Nahak yere ölmüş git-

---

miş -şüphesiz bütün taraflardan- insanların cesetlerinden oluşan duvar, halkları birbirinden ayırır.

Baskıya inanan insanlar, dünyanın her yerinde var. Onları, inançlarının yanlışlığına ikna etmek kolay değil. Ama sorun da onları ikna etmek değil, toplumun gidişini bu gibi sorumsuzların tekelinden çıkarmaktır.

Türkiye'de, geri dönülmez noktaya henüz gelmediğimizi, şimdiki çağdışı uygulamanın durdurulmasıyla, uygar ve insancıl çözümlerin hâlâ bulunabileceğini umuyoruz. Burada, iyimser olma imkânı veren bir nokta, bütün gerilimlere, anlamsız çatışmalara rağmen, Tür' ve Kürt halkları arasında bir çatışma olmamasıdır. Bu, örneğin Yugoslavya'da veya Kafkaslar'da hüküm süren duruma kıyasla önemli bir avantajdır.

Ama buna bel bağlamaya gelmez. Yıllardır süregiden anlamsız kavgada, ölen, yaralanan, şu ya da bu biçimde zarara uğrayan birçok insan, onların yakınları, çevreleri var. Bu kavgada taraf haline gelmiş ve olayın gerçek mahiyetini kavraması engellenmiş insanlar, gereksiz ve çözümsüz bir intikam duygusuna terkedilirler. Önemli sorunları olan, bunları çözemedikçe gerilime itilen insanlardan oluşan bir toplum, başka koşullarda çok sudan görünebilecek nedenlerle galeyana gelebilir; böyle kendiliğinden patlama anlarında, geri döndürülmez sonuçlar doğabilir. Nitekim Bayramiç ve Muğla gibi görece küçük ve göreneksel yerleşimlerde, birtakım olmadık nedenlerle patlak veren olaylar, gelecek için yeterince uyarıcı işaretler olarak ele alınabilir.

Türkiye'nin genel nüfus durumu zaten yeterince tehlike işareti veriyor. İşsiz ve yoksul yığınların çoğaldığı toplumlarda akıldışı şiddetin nasıl yoğunlaşabildiğini görüyoruz. Bu koşullarda şiddet ve vahşetin yaygınlaşması işten değildir. Onun için, bütün sorumlu güçlerin azami dikkat ve duyarlılıkla davranması ve topluma olumlu örnek, model sunması gereken, son derece kritik bir aşamadayız. Bu özenin gösterilmemesi durumunda olabilecekleri kolayca sayıp dökebiliriz ve bu bir kehânet olmaz. Bu olabilecekleri de baskıyla durdurmaya kalkışmak, ateşe benzin dökmek gibi bir şey olur ve Türkiye'nin bütün bölgelerini çatışmaya iter.

Türkiye devlet politikasını belirleyenler, Kürt nüfusun varlığını ve sahip olması gereken hakları inkâr eden tutumlarıyla, son analizde, ayrılıkçı hareketi güçlendirmektedirler. Tanınmamak, tanınma talebine karşılık anlaşılmasız bir baskı politikasıyla karşılaşmak, gerçekten, ayrılıktan başka çözüm düşünemez bir ruh haline iter insanları. Yakın zamanlardaki yasal değişikliklerle, örneğin "Kürt" demenin suç olmaktan çıkması ya da Kürtçe konuşmanın (ama belirli bağlamlarda) serbest bırakılmasıyla,

---

kısmî bir düzelme oldu. Ama bu sadece kısmî bir düzelmedir ve çok yetersizdir. Ortada uzun sürmüş bir haksızlık olduğunu unutmamak, dolaşısıyla, birtakım vazgeçilmez hakların tanınmasında, ayak sürümemek gerekir; çünkü böyle gönülsüz bir tavır da, aslında, yaratılması beklenen karşılıklı güveni zedeler.

Baskı ortamı, makul çözümlerde anlaşabilecek bireyleri ve kesimleri kutuplaşmaya tâbi kılar. Halkların birbirlerine önyargısız, sevgi ve dostlukla yaklaşmalarında aydınların önemli bir rolü vardır. Aydın, tanımı gereği, önyargılardan daha kolay sıyrılabilen ve geleceğe geniş bir perspektiften bakabilen insandır. Ama mutlaklaştırılmış bir baskı ortamında, aydınlar da halklarının yanında yeralma zorunluluğunu duyarlar. Nitekim, son yıllarda, bu ülkenin iyi yetişmiş Kürt aydınları arasında, koşulların empoze ettiği milliyetçileşme yaygınlaşmıştır.

"Ezen ulus / ezilen ulus milliyetçiliği" konusunda bu ülkede ve başka yerlerde söylenenlerle kulağımız dolu. Burada, olayı başlatanın hâkim durumdaki etnik topluluk olduğu ve modeli onun belirlediği, doğru bir saptamadır. Gelgelelim, onun kötü, öbürününse "iyi" bir milliyetçilik olduğu sonucunu çıkaranlar, yanılıyorlar. Milliyetçiliğin "iyisi"; "doğrusu" yoktur. "Ezilen" topluluk, ilkin savunma gerekçesiyle de olsa, kendi milliyetçiliğini geliştirdikten sonra, gereğinde kendine "ezecek" daha güçsüz bir millet bulur. Dünyanın birçok yerinde -ve Kürtler'de de- bunun örnekleri yaşanmıştır.

Dünyada herkes için bir "ulusal kimlik" vardır ve ulusal kimlikler arasında "iyi / kötü", "üstün / aşağı" gibi ayrımlar yapılamaz. İnsanlar gibi uluslar da eşit olmalıdır. Bireyler gibi uluslar arasında da "ezme / ezilme / sömürme" ilişkileri ortadan kalkmalıdır.

"Ulusal kimlik", kapsadığı her şeyi özümleyen, başka kimlik biçimlerini ezen, yok eden bir şey olmamalıdır. Çağdaş hayatı yaşayan birey birçok pratiklerde bulunur, bunların çoğuna belirli örgütlülükler içinde katılır ve bütün bu pratiklerin ve örgütlerin kimliklerini belirli ölçülerde üstünde taşır. Milliyetçilerin tanımladığı tarzda "ulusal" kimlik kendi dışında kalan kimlikleri yok sayma eğilimindedir. Türkiye'de her fırsatta tekrarlanan "millî birlik ve beraberlik" sözünde dile gelen bu eğilim yanlışdır. Bir toplumda yaşayan insanlar arasında, bazı temel konularda, asgarî mutabakatlar olması gerekir. Ancak, bu mutabakat herhangi bir "kutsal" kavramın (örneğin "yüce Türk milleti" v.b.) yukarıdan empoze ettiği bir şeyle değil, bilinçli, düşünen insanların akılcı bir tutumla ve ortak çıkara yararlı olduğu için benimsediği ilkelerle oluşur. Bu mutaba-

---

katlar dışında, çıkarlar da görüşler de farklılaşabilir ve farklılık her zaman dile getirilir. Ulusallık, onu yaşatacak tedbirleri ancak bazı yetkili kişilerin bildiği ve onların yönlendirmesiyle bütün bir topluma üniforma giydiren, farklılığı silen, insanları otomatlaştıran bir şey değildir, bu hale getirilmesine izin verilmemelidir.

Türkiye'nin siyasi kültürünün en olumsuz yanı zaten budur. Bir düzeyde milliyetçiliği bayrak edinen siyasi partiler, bir düzeyde siyasi akımlar, örneğin Kemalizm, Devletçilik, İslâmcılık, Sosyalizm ve bu arada Kürt milliyetçiliği, büyük harfle yazılan birtakım kavramlar adına, toplumu ve kendi yandaşlarını, itaatkâr ve homojen bir yığın haline getirme eğilimini fazlasıyla taşımışlardır. Bunların birçoğu, temsil ettikleri fikirleri ya da kesimleri merkezî otoriteye karşı savunur ve bunun mücadelesini yaparken, gerçekten demokratik bir işlev görmüşlerdir, görmektedirler. Ama bireylere farklı olma hakkı tanımayan genel ve total bir ideolojinin mutlak egemenliğini kurmaya çalıştıkları ölçüde, kendi içlerinde demokratik değildirler. Bu, siyasi kültürümüzün başlıca eksikliğidir.

Oysa çağdaş uygarlıkta insan, ezici bir total kimliğin bir çivisi, bir vidası, her an Büyük Kimlik uğruna kendini feda etmesi talep edilen bir piyonu değil, ödevlerinden önce hakları olan bir bireydir. Bir yurttaştır. Emir alan değil görüşlerini serbestçe dile getiren, güdümlü değil eleştirel ve nesnel, eşit ve özgür yurttaşlardır.

Devlet, bu yurttaşların oluşmasına ve yukarıda tanımlandığı biçimde varolmasına hizmet verdiği ölçüde kendini meşrulaştırır.

Bu bağlamda, Türkçe'de "egemenlik" kavramının kullanımında anlamsal bir bulanıklık olduğuna da değinelim: Türkiye'de bu kavram "hükümlerlik"tan çok "hakimiyet" anlamında kullanılıyor - örneğin sol terminolojide "egemen sınıf" deniyor. Ama bunların, kelimenin karşılıma çalıştığı "sovereign" (hükümler) anlamıyla bir ilgisi yok ya da çok az. "Sovereign", bizdeki "egemen" gibi, "hâkim" olan, yani "tahakküm eden" değil, kimsenin "tahakkümü altında olmayan" anlamına gelir. Devletler, bu "bağımsızlık" anlamında "sovereign / egemen" olmalıydılar. Türkiye'de, devlet, dış ilişkilerinde başarabildiği ölçüde "sovereign / hükümler"dir; ama Türkiye'de başkaca "sovereign / hükümler" olan yoktur. Dolayısıyla Batı dillerinin "sovereign" kavramı, "egemen" kelimesiyle, Türkiye'nin anti-demokratik siyasi kültürüne ve geleneğine uygun bir anlam kazanmıştır.

Anayasalarımızda "egemenlik kayıtsız şartsız milletindir" denmekle birlikte, tarihi ve fiilî pratik bunun böyle olmadığını gösteriyor, çünkü

"millî irade" oldukça kısa aralıklarla askıya alınıyor ve toplum, egemenliğin başka bir kaynağı olduğunu deneyimle öğreniyor.

Öte yandan, "sovereign" kavramı iyi tanımlanmadıkça, "egemenliği" millete mal etmek de yeterli değildir. Çünkü gene tarihî pratik gösteriyor ki, sonunda "millet" adına iş yapan yetkililer bu "yüce kavram"a sığınarak her türlü kararı veriyor, her türlü uygulamayı yapıyor, kendilerini sessiz milletin iradesinin cisimleşmiş tecellisi gibi kabul edebiliyorlar. Seçimle gelip giden partiler bu bakımdan çok daha fazla toplumsal denetime tâbi. Seçimin kendisi bu denetim mekanizmasını sağlayabiliyor. Ama "millet iradesi"nin seçilmemiş sözcüleri için hiçbir mekanizma yok. Bu metinde ana konumuz olan Kürt sorunu, 1980 müdahalesinden sonra ve onun somut uygulamasıyla bugünkü biçimini aldı. Türkiye'deki Kürtleri askerî yöntemlerle baskı altında yaşatma (ve askerî baskıyı olabilecek en üst derecede yoğunlaştırma) kararını 12 Eylül yetkilileri verdi. Bugün bütün toplum bu kararın olumsuz sonuçlarını yaşıyoruz ve önemli değişimleri gerçekleştiremezsek daha kötülerini de yaşayacağız. Ama olup bitenlerin hesabını sorabileceğimiz bir sorumlu yok ortada.

"Hakimiyet / tahakküm" değil, "hakimiyet / tahakküm"den bağımsızlık ve bağımsızlık (sovereignty) anlamında "egemenlik", çeşitli düzeylerde dağılmalıdır. Devlet kendi düzeyinde egemen olacaktır; bu, dış dünyaya karşı bir egemenliktir. Ama toplum da devlete karşı egemen olacaktır; ayrıca, "yurttaş / birey", hem devlete, hem de topluma karşı egemen olacaktır. Bütün bu yapıların çığnenemez haklarının alanı çok iyi tanımlanmış olmalıdır.

Bu metin, Kürt sorununun kapladığı alanda ne gibi değişimlerin olması, ne gibi hakların tanınması gerektiği sorularını tartışmak için yazılmadı. Diyarbakır olaylarıyla artık tahammül noktasını aşan, yeni ve çok kötü bir döneme girildiği izlenimini veren bir aşamada, toplumun sağduyulu üyelerini soruna sahip çıkmaya çağırarak yazıldı. Temel sorun, "baskı"dan başka bir çare düşünemeyen zihniyeti, konunun yetkilisi olmaktan çıkarmaktır. Zaten neyin ne olabileceği, ancak bundan sonra, böyle başlayan bir özgürleşme ortamında tartışılabilir. Gene de, bu ortamın bazı vazgeçilmez öğelerini, bunlar şimdiki ortamda ne kadar aykırı görünürse görünsün, hatırlatmamız gerekiyor. Örneğin, Kürtlerin ayrılmasını savunan bir parti yasal olarak mümkün olmalıdır. Çünkü bu da bir ihtimaldir ve bunun tartışılma yolunun yasal engellerle kapatılması, genel tartışma ortamının sağlığını zedeleyecektir.

Öte yandan, "ayrılma" alternatifini savunmanın, ilkeler ve değerler

---

düzeyinde, "ilerici" bir tavır olmadığına inandığımızı vurgulamak isteriz. "Her millete bir milli-devlet" anlayışı, gelecek açısından çıkar yol değildir. Önemli olan, insanların barış ve dayanışma ortamında, milli ayırım çizgilerini aşarak, ortak bir insanlar dünyasını kurmayı başarmalarıdır. Önemli olan, bu ortak kimliğin insan zihnindeki belirleyici kimlik olmasıdır. Yalnızca ilkeler düzeyinde değil, pratik düzeyde de, insanlık, geleneksel millet çizgilerini aşan daha geniş birimler içinde varoluşunun temel ihtiyaçlarına daha doyurucu çözümler bulabilecektir.

Bu çerçevede, bir zamanlar sıkça söylenen "Türkiye halkları" deyiminin yetmişlerden sonra bir "hiyanet-i vataniye" suçu gibi görülmesi ve sonuçta yasaklanması, kötü ve zararlı olmuştur. Önemli olan, zengin bir çok-uluslu geçmişi olan bu toplumda, dini, mezhebi, etnik kökeni ne olursa olsun, herkesin Türkiye'nin asgarî mutabakatlarının mimarı ve bileşeni olabilmesidir. "Türkiye halkları" sözü bu anlayışla çalışmıyordu. Baskıcı zihniyet, her zamanki gibi, "şimdi bu söylenirse yarın daha aşırısı gelir" anlayışıyla bu masum deyim yasakladı; böyle yapmakla da, "daha aşırısı"nı, kendi eliyle gerçekleştirdi. Bu baskı politikası sonucunda, çözümü "Türkiye'de görmeyenlerin, göremeyenlerin sayısı arttı. "Türkiyeli olmak" yeterli koşuldur ve "Türkiyeli" olmak için "Türk" olmak zorunluluğu yoktur. "Türkiyeli olma"nın, insanlara sevinç ve huzur veren bir özellik haline geleceği ortama geçilmelidir. Türkiye, bu olgunluğu gösterebilmelidir. Böyle bir aşamaya erişecek siyasi olgunluğun, yaşanan tarih içinde, toplum tarafından edinildiğinin çeşitli işaretlerini gözlemleyebiliyoruz. Olgunlaşması, demokrasiyi sindirmesi gerekenler, yöneticilerdir. Her gün insanların birbirini vurduğu, öldürdüğü, öldürmenin, en şaşmaz çözüm gibi görüldüğü bu toplum biçiminden çıkmak, bilinçli, sağlıklı insanlığın sorunlarını tartışarak çözdüğü bir topluma ve siyasi geleneğe geçmek istiyoruz.

Murat Belge

Metni imzalayanlar: Panayot Abacı / Adalet Ağaoğlu / Oktay Akbal / Çağatay Anadol / Metin And / Asaf Savaş Akat / Mehmet Aközer / Kemal Anadol / Fahri Aral / Yeşim Arat / Sadun Aren / Ergin Atasü / Kâmil Ateşoğulları / Rutkay Aziz / Rafet Ballı / Hüseyin Baş / Abdullah Baştürk / Cengiz Bektaş / Fatmagül Berktaş / Halil Berktaş / Serpil Bildirici / Akın Birdal / Tanıl Bora / Ali Bulaç / Kürşat Bumin / Tülin Bumin / Metin Cengiz / Demirtaş Ceyhan / Hasan Hüseyin Ceylan / Engin Cinmen / Umur Coşkun / Ruşen Çakır / Tevfik Çavdar / Murat Çelikkan / Yavuzer

---

Çetinkaya / Zülfü Dicleli / Abdurrahman Dilipak / Mehmet H. Doğan /
Koray Düzgören / Aydın Engin / Nazlı Eray / Füsun Erbulak / Enver Er-
can / Hüseyin Ergün / Canan Gerede / Veli Gürcan / Gencay Gürsoy /
Nevzat Helvacı / Mustafa Irgat / İhsan Işık / Yusuf Işık / Orhan Kâhya-
oğlu / Lütfü Kaleli / Sefa Kaplan / Yaşar Kaplan / Ercan Karakaş / Ömer
Kavur / Yaşar Kemal / Çağlar Keyder / Ümit Kıvanç / Fadıl Kocagöz / Sa-
mim Kocagöz / Yıldırım Koç / Orhan Koçak / Komet / Aydın Köymen /
Derya Köroğlu / Onat Kutlar / Ahmet Levendoğlu / Zülfü Livaneli / Hüs-
nü Okçuoğlu / Zühal Olcay / Özcan Öktem / Selim Ölçer / Yavuz Önen /
Mahmut Tali Öngören / Coşkun Özdemir / Haldun Özen / Erol Özkök /
Şevket Pamuk / Faruk Pekin / Rahmi Saltuk / Emil Galip Sandalcı / Or-
han Silier / Ayşe Silivri / Halim Spatar / Fikret Toksöz / Erbil Tuşalp /
Semra Tuşalp / Mete Tunçay / Neşe Tunçay / Gürel Tüzün / Aydın Uğur /
Atıf Yılmaz / Can Yücel

ULUSLARARASI GÖZLEM KOMİTESİ'NİN ÜYELERİ KİMLERDİ?

BAŞKAN: Mary Kaldor (İngiltere), HYM iki genel başkanından biri, 1980'li yıllarda nükleer silahlara karşı hareketin önde gelen önderlerinden, Batı Avrupa Barış Hareketi ile Doğu Avrupa muhalifleri arasında diyalogun başlamasına katkıda bulundu. Birleşmiş Milletler Üniversitesi'nde silahsızlanma ve güvenlik araştırma projelerine katıldı, halen Sussex Üniversitesi'nde görevli.

Murat Belge (Türkiye, yazar, HYM presidium üyesi),

Taciser Belge (Türkiye), HYM Türkiye girişimcileri komitesi koordinatörü ve insan hakları komitesi üyesi. Çevirmen.

Maria Bergsoe (Danimarka), psikolog. Barış ve insan hakları savunucusu. Çeşitli duruşmalarda uluslararası gözlemci statüsüyle yer aldı.

Murat Çelikkan (Türkiye), insan hakları savunucusu ve HYM İnsan Hakları Komitesi üyesi.

Mient Jan Faber (Hollanda), Kiliselerarası Barış Konseyi Genel Sekreteri. Batı Avrupa - Doğu Avrupa diyalogunda, barış hareketleri, insan hakları grupları ve Doğu Avrupalı muhaliflerin diyalogunun başlamasında anahtar rolü oynayan kişiydi. HYM'nin kurucu üyesidir.

Profesör Richard Falk (A.B.D.), yirmi yıldır Princeton Üniversitesi'nde uluslararası hukuk dersi veriyor. Profesör Falk, İran ve Lübnan'da gözlemci olarak bulundu. Birleşmiş Milletler Üniversitesi'nde silahsızlanma ve güvenlik konusunda araştırma projelerine katıldı.

Andrew Finkel (İngiltere), The Times, The Economist muhabiri.

Elizabeth Gerle (İsveç), Dünya Kiliseler Konseyi'nin etnik sorunlar üzerine araştırma projelerine katıldı. İsveç'in başlıca gazetelerinden birinin köşe yazarı; aynı zamanda din görevlisi ve pop şarkıcısı.

Dimitrina Petrova (Bulgaristan), insan hakları savunucusu. Bulgaristan'da Türk Müslüman azınlıkların isimlerinin değiştirilmesine karşı çıktı. Bu nedenle hapis cezası aldı. **Ecoglasnost**'un kurucu üyesi. Sofya Üniversitesi'nde felsefe dersleri veriyor.

Claudia Roth (Almanya), Avrupa Parlamentosu, Türkiye Karma-komiyonu ve Alman Yeşiller Partisi üyesi. Özellikle Kürt sorunu, demokrasi ve insan hakları çerçevesinde, Türkiye'yi birçok defa ziyaret etti. Avrupa Parlamentosu'nun Kürtlere yardım komitesinde yer aldı.

Yahya Said (Irak), HYM'nin Prag'daki sekreteryası üyesi.

Profesör Eric Siesby (Danimarka), Danimarka Helsinki Federasyonu Başkanı. Türkiye'de insan hakları ve demokrasi ve özellikle Kürt sorunu konularında çalışmaları var.

GÖZLEM KOMİTESİ'NİN RAPORU

Şubat 8-12 1992 arası, HYM'den bir delegasyon HYM Türkiye Ulusal Komitesi'nin daveti üzerine Türkiye'yi ziyaret etti.

Delegasyon üyeleri 8 Şubat 1992 günü İstanbul'a geldiler. Programdaki ilk toplantı, yaklaşık 20 Kürt ve Türk siyasetçisi ve aydınıyla yapıldı. 9 Şubat Pazar günü delegasyon önce Diyarbakır'a giderek sivil ve resmî temsilcilerle bir dizi toplantı yaptı. 10 Şubat Pazartesi günü ise delegasyon Ankara'ya hareket etti. Ankara'da iki gün kalarak, bazı TBMM üyeleri ve hükümet temsilcileri ile görüştü. Bunun yanı sıra Türkiye İnsan Hakları Vakfı'nı ziyaret etti. Gezi, 11 Şubat 1992 günü saat 17.00'de yapılan basın konferansı ile sona erdi. Delegasyon çok geniş bir politikacı, aydın ve sivil toplum önderi yelpazesine tanışma ve görüşme fırsatını buldu ve büyük bir ilgi gördü. Gözlem Komitesi'nin 26-29 Mart 1992'de Bratislava'da toplanacak Uluslararası Helsinki Yurttaşlar Meclisi oturumuna sunmak üzere hazırladığı raporun bir özetini sunuyoruz:

TÜRKİYE'DE BUGÜNKÜ DURUM

Delegasyon üyelerinin çoğu, Türkiye'de bugünkü durumun tahmin ettiklerinden daha kritik bir aşamada olduğu izlenimini edindi. Delegasyonun görüştüğü Türk ve Kürt politikacılar durumun çok kötü olduğunu ifade ettiler. Birçoğu, yakında, hatta, bu baharda trajik gelişmeler olabileceğini söyledi.

Ahmet Karataş, taraflardan, Türk devletinin giderek şiddeti arttırdığını söyledi. Güneydoğu'da Türk ordusunun Mart ayında bir katliama girişeceğini belirtti.

Hatip Dicle, buna katıldığını ve Güneydoğu'daki durumun artık terörizm kelimesiyle açıklanmayacağını ekledi. Olan artık bir savaştır. Güney'deki durum, Sovyet ordusunun müdahale ettiği andaki Litvanya'daki durumla karşılaştırılabilecek boyuttadır.

Mehmet Ali Aslan, delegasyonun, trajik gelişmelerden korkulduğu, kritik bir anda geldiğini ve eski Sovyetler Birliği ya da Yugoslavya'daki benzer bir durumla karşı karşıya olduğumuzu söyledi.

Mahmut Ortakaya, durumun çok belirsiz ve kaygan olduğunu, hızla değiştiğini kaydetti. Gözle görülür bir felakete doğru yol alındığını söyledi.

Aydın Güven Gürkan, bugün şiddetin asıl kaynağını tarif etmeye çalışmanın anlamsız olduğunu söyledi. Kan dökülmesinin her türlü demokratik çözümü engellediğini ve bunun birileri tarafından önlenmesi gerektiğini belirtti.

Diyarbakır Valisi Sayın **Muzaffer Ecemiş**, bölgede herhangi bir sorun olduğunu kabul etmeyen tek kişiydi. Ecemiş, Türk ve Kürt halkı arasında herhangi bir gerginlik olmadığını, nüfusun % 1'ini bile oluşturmayan bir grubun Batı basınında büyük bir yaygara koparmayı başardığını söyledi. "Burada uzunca bir süre kalabilirseniz, iyiye doğru gelişmeleri gözlemleyebilirsiniz, köylere giderseniz, insanların memnun olduğunu anlayabilirsiniz" dedi.

HÜKÜMET: SÖZLER VE NİYETLER

Başbakan Süleyman Demirel'in Kürt sorunu ve Türk siyasal hareketinin demokratikleşmesi konusunda yaptığı vaad dolu beyanlara rağmen görülen bu dramatik durum, hükümetin başa geçmesinden iki ay sonra, oldukça beklenmedik bir aşamaya geldiğini göstermektedir. Hükümetin attığı en önemli adım bir İnsan Hakları Devlet Bakanlığı kurmaktır.

Mehmet Kahraman, yeni hükümetin, insan hakları konusunu programına kesinlikle aldığını söyledi. Sorunun, yönetimdeki koalisyonun, parlamentoda, Anayasa'yı değiştirecek bir çoğunluğa sahip olmamasından kaynaklandığını belirtti. Anayasa'yı değiştirmeden demokrasi konusunda adım atabilmek için İnsan Hakları Bakanlığı'nın kurulduğunu; bakanlıkla ilgili olarak da Devlet Bakanlığı oldukları için bir kadro ek-

sikliği sorunuyla karşı karşıya kaldıklarını söyledi. Bakanlığın hak ve ödevlerine açıklık getirilmesi zorunludur, normalde parlamentodan denetlenmesi gerekirken yürütme gücü tarafından insan haklarının denetlenmesi yeni bir modeldir. Ve bu yolu denemek gerekir. Bakanlık Türkiye'nin uluslararası anlaşmalara entegre olmasına öncülük edebilir. Bakan kendi görevini de, Türk hukukunu uluslararası normlarla bütünleştirme ve insan haklarının başka bakanlıklarca da denetlenmesini sağlamak olduğunu açıkladı.

Bakan Mehmet Kahraman ayrıca, demokratikleşmenin yasaların egemenliği anlamına geldiğini söyledi. Ama yasaların değişmesinin uzun bir zaman ve büyük çabalar gerektirdiğini sözlerine ekledi. Bakanlığın ana amacının şiddete son vermek için, demokratik kurallar getirmek olduğunu, ama iki ay gibi bir sürenin bu reformları gerçekleştirmek için çok kısa olduğunu belirtti. Yasaların meclisten yavaş geçmesi bunun bir nedeniydi ve reform yasası olmadan hiçbir şey yapamayacaklarını sözlerine ekledi. Şu anda insan haklarını ihlal edenleri, birçok durumda yargılamak hemen hemen imkânsız.

Hüsamettin Cindoruk da, "Demokrasi, şiddet karşısında yasaların üstünlüğüdür" tanımlamasını yaptı. "Devlete çevrilmiş namlu kırılmalıdır, ama bu şiddete karşı şiddet anlamına gelmez", dedi.

Hüsamettin Cindoruk, soruna yalnızca Kürt sorunu olarak bakmamız gerektiğini, söyledi. "Poliste dayak atmak, Diyarbakır'da olduğu kadar İstanbul'da da yapılırsa aynı derecede kötü bir şeydir ve Türk hukuk sistemindeki gediklerden kaynaklanmaktadır. Parlamentoda çoğunluğu biz oluşturuyoruz ve görevimiz, insan hakları ihlallerini durdurmak amacıyla yasalarda reform yapmak bize düşen bir görevdir ve eğer yavaş davranırsak bunun sorumluluğu da bize düşecektir." Pilot projelerinin, tutuklama durumunda sorgu süresinin 48 saate indirilmesi ve ailesinin hemen durumdan haberdar edilmesi olduğunu söyledi. Öte yandan, bu yasanın meclisten geçerse, 10 gün içinde yürürlüğe gireceğini beyan etti. "Demokratikleşme, hukukun üstünlüğüdür." Cindoruk, bir önceki rejim döneminde, üç kez yasaların üstünlüğünü savunduğu için tutuklandığını, kimsenin kendilerinin anti-demokratik olmalarından kuşku duyamayacağını belirtti. İktidara, tayinle değil, seçimle geldiklerini belirten Cindoruk, demokrasi mücadelesini salt kendilerinden talep edildiği için değil doğrudan kendi meseleleri olduğu için üstlendiklerini söyledi. Cindoruk çeşitli demokratikleşme çabalarının kanıtlarına işaret etti. Ankara DGM savcısının bazı taleplerini geri çevirdiklerini belirtti. Bu olgu, durumu

---

açıkça göstermektedir, eğer demokratik bir atmosfer yaratılırsa, şiddet duracaktır, dedi. Parlamentonun kısa zamanda çözüm üretebileceğine inandığını sözlerine ekledi.

Oysa bazı Kürt temsilciler, hükümetin iyiniyetine güven duymamaktadır.

Mehmet Ali Eren, hükümetin açıkladığı demokratikleşme programının bir yalan olduğuna inanıyor. Demokrasinin ilan edilmesi ile hükümetin geldiği günden beri yükselen şiddetin çeliştiğine işaret ediyor.

Leyla Zana, hükümetin, demokrasi ve insan haklarına saygılı olacağını ilan ettiğini ve Kürtlerin buna Türkiye'deki herkesten fazla ihtiyaç duyduğunu belirtti. Bu iki talebin, Kürtlerle yönetimdeki koalisyon arasındaki anlaşmanın temelini oluşturduğunu söyledi. Bugün, koalisyon kendi yükümlülüğünü yerine getirememekte. Tersine işkence sürüyor, insanlar kayboluyor. Çok açık biçimde görünen bir iktidar ikiliği vardır: Ülkenin Türk bölgelerine sivil otorite hakim iken, Kürt bölgelerinde askerî otoritenin hakimiyeti sürmekte.

Birçok başka kişi, hükümetin Kürt sorununu çözmedeki niyetlerinin samimi olduğunu düşünüyor. Ancak, Kürt sorunu konusunda bir program yetersizliği ve kararlı bir şekilde üstüne gidilmediği kanısında.

Mehmet Vural, "Demirel'in her şeyi sattığını söylemek büyük haksızlık olur ama ne var ki kararlı adımlar atma konusunda yetersiz kaldı. Reformlara karşı olan güçlerin, devletin içinde gerçekten büyük ağırlığı var. Sorun bir insan hakları sorunu boyutundan çok büyüktür. Devletle hükümet arasında büyük bir çelişki vardır ve hükümetin tarafları arasında da böyle bir çelişki vardır. Bu, toplumun demokratikleşmesi açısından tutarlı bir program olmadığının da göstergesidir. Bir yanda başkanın yaptığı beyanlar var, öte yanda, bu önerilerin gerçekleştirilmesi için hiçbir somut adım atılmamıştır. Hükümet ya bu sorunları çözmeye isteksizdir, ya da bunu yapma gücüne sahip değildir", dedi.

Hükümetin Kürt sorununu çözmek için tutarlı bir program ortaya koyması gerektiğini düşündüğünü belirten Mehmet Vural, bunun hükümetin samimiyetini ve öbür tarafın da niyetini açıklığa kavuşturacağını sözlerine ekledi.

Murat Belge, Demirel'in, "Hükümetin halka şefkatli, eşkiyaya acımasız olacağı" sözlerinde bir ikilik gördüğünü belirtti. "Sorun, eşkiyaya sert davranırken halkı bundan nasıl soyutlayacaktır", dedi.

İKTİDARDAKİ İKİLİK: DEVLET/HÜKÜMET

ya da ASKER/PARLAMENTO

Richard Falk, demokratikleşme eğilimleri ile, anti-demokratik uygulamaların yoğunlaşması arasında bir çelişki olduğuna değindi. Herkes, şiddetin arttığını, cinayet ve ortadan kaybolma vakalarının arttığını söylüyor, ama hiçbir kimse de daha önceki döneme dönmek istemiyor. Bütün bunlar durumun daha kötüye gittiğini göstermez mi? Durumu, 70 yıldan sonra, iki aylık reformlarla her şeyi düzeltmenin, hele bu reformlar da parlamentoda büyük bir direnişle karşılanıyorsa, olumlu sonuç almak için yeterli bir şey olmadığı şeklinde tanımlamak daha kolay değil mi?

Delegasyonun konuştuğu kişilerin çoğu, reformları engellemek için Türk toplumunda şiddeti kışkırtarak bir gerilim atmosferi yaratıldığını söyledi. Bazıları bunu "Karanlık Güçler" adıyla anıyor.

Aydın Güven Gürkan'a göre, tutucu parlamenterlerin, Mahmut Alınak'ı kürsüden indirdikleri günden üç gün önce, PKK ya da kendilerinin PKK olduğunu iddia eden güçler ile devlet ya da kendisinin devlet olduğunu iddia eden güçler bir terör dalgası yükselttiler. Bu üç günlük terör dalgası içinde, iki taraf 40 kurban verdi ve böylelikle, Parlamentoda, çok gergin bir atmosfer yaratıldı. Gürkan, bu güçlerin bulunup ortaya çıkarılması gerektiğinde ısrar etti.

Mahmut Alınak, Türkiye'de gerçek iktidarı ellerinde tutanların, generaller olduğunu ileri sürdü. Özal'ın "ulusal politikalar, Güvenlik Konseyi tarafından belirlenmektedir" sözlerini aktardı.

Melik Fırat, Demirel'in "Başka ülkelerde ordular halka hizmet için kurulur. Türkiye'de halk orduya hizmet veriyor" sözlerini aktardı. Türkiye'de hükümeti denetleyen parlamento değildir, tam bunun tersidir. Fırat, parlamentoda, Kürt sorununu hazmedemeyen insanların bulunduğunu, asıl gergin atmosferi bu olgunun yarattığını belirtti.

Murat Belge, parlamentonun başka güçlere boyun eğmesinin çok tehlikeli olduğunu söyledi. Gürkan'ın, daha önceki parlamentoda bir komisyon kurulup, adam kaçırma ve faili meçhul cinayetlerin araştırılması talebinin hasıraltı edildiğini vurguladı.

Hüsamettin Cindoruk, yalnızca Kürtlerin değil, herkesin tehdit altında yaşadığını söyledi. "Parlamento üç kez kapatılmıştır. Demokrasiyi korumak istiyorsak, ortak düşman karşısında tek cephe olmalıyız: faşizm. Terörizm sonuç vermez. Filistinlilere, terör çözüm sağlamadı. Lübnan'ı yok etti. Ortadoğu, askerî güçlerin silahlarını deneme alanıdır. Bu

---

korkunç savaş alanında Türkiye bir barış adacıdır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, durum çok daha kötüye gitmiştir.

İnsanlar arasında güvensizlik duygusunu ortadan kaldırmanın başlıca yolu, orduyu parlamentonun denetimine bırakmaktır. Bu parlamentoda her şey söylenebilir.

TOPLUMUN KUTUPLAŞMASI

Bütün bu çatışma, Kürt-Türk ilişkilerini etkilememiştir. İki halk eskisi gibi birarada yaşamaktadır. Ama Kürt gerçeğinin, 70 yıl boyunca reddedilmesi, Güneydoğu'da daha düşük yaşam standartları ve her iki tarafın terörü tırmandırması gibi etmenler toplumda etnik temele dayanan bir kutupsallığın yaratılması ve yaygınlaşması için uygun bir ortam yaratabilir.

Mehmet Ali Aslan, devlet güçleri ile PKK arasında bir savaş sürüyor, özellikle Kürtlerin yoğun olduğu bölgelerde. Devlet PKK ile Türk ve Kürt halkı arasında bir ayırım yapmıyor. Böylelikle Kürtleri, PKK'nın silahlı eylemlerine sürüklüyor. PKK ve devlet savaşı sonucu birçok Türk askeri öldü, bu olay Türkler arasında huzursuzluk yarattı ve onları Türk milliyetçiliğine ve muhtemel bir çatışma havasına itti.

Şiddet PKK gibi bir örgüt için, en kolay yoldur. Bombaların, ulusalcı duyguların hakim olduğu patlamaya hazır bir toprağa atıldığını öne sürdü.

Murat Belge, Türk sivil toplumunun böyle bir sorunla ilk kez karşılaştığını, deneyimsiz olduğunu, diyaloga ihtiyaç olduğunu belirtti.

"Kimin sorumlu olduğunu vurgulamanın bir anlamı yok. Kutupsallaşma hızlanıyor ve demokratikleşme şiddetin sona ermesinden sonraya ertelenemez. Reformlar gecikiyor ve ordu Güneydoğu'da kolonyal bir ordu gibi davranıyor ve birçok Kürt, Türklerle birlikte yaşama isteklerine karşın, daha çok PKK'ya katılıyor. Bence devlet de PKK da aynı tarafta: anti-demokratik taraf."

ÇÖZÜMLER

Hatip Dicle, Güneydoğu Anadolu'da bağımsızlık ya da federasyon ya da vs. çözümü, Kürt halkının kararı olmalıdır. Burada, özerklik konusunda bir referandum yapılması konusu da gündeme gelmelidir. Türkiye'nin PKK'yı muhatap saymaması, İsrail'in Filistin'i muhatap saymamasıyla eşanlamlıdır.

Ahmet Karataş: Kürt halkı, özgürlük mücadelesine başlamıştır ama onlar, siyasi, barışçı çözümden yanadırlar, uluslararası platformda ta-nınmayı talep ediyorlar, dedi.

Mehdi Zana, ulusal özgürlük, arkaizm ve tipik ulusalcılık anlayışı-na karşı modernizasyon, bireyin hakları ve demokrasi ile elele yürümeli-dir, bunu kabul ediyorum, dedi. Ama ne var ki bu yaklaşımla ben bir azınlığı temsil ediyorum. Konu hâlâ tartışılıyor ve ben gelenekselciliği toptan reddetmiyorum.

Başka insanların sahip olduğu aynı hakları istiyoruz. Kürtlerin ba-ğımsızlık talep etme hakları vardır. İki seçenek vardır önlerinde: ya fark-lı ülkelerde yaşayacaklardır, ya da ayrı bir devlet yaratacaklardır. Bu il-gili her tarafın katkısını gerektirmektedir. Eğer Kürtler bu ülkelerle adil bir ilişki yaşayabilselerdi en iyisi bu olurdu. Kürtler sürekli taciz edildiler. İlk tepkileri, meşru müdafaa oldu, eğer egemen uluslar bir şey teklif etse-ler, durum çözülebilir.

MehmetAli Aslan'a göre çözüm, içeride aranmalıdır. Dışarıdan ara-nan yardım, işleri daha da güçleştirecektir. Türkiye'de, barışçı, demokra-tik bir çözüm hâlâ mümkündür ve biz bunun yollarını arıyoruz. Bu tür çözüm arayan Türk ve Kürtler dayanışma içinde olmalıdır.

Mary Kaldor, devlet ve PKK'nın şiddetiyle yaratılmış olan savaş mantığının kırılması gerektiğine işaret etti.

Aydın Güven Gürkan, insan hakları mücadelesinin silahla yapıla-mayacağını söyledi. İnsan hakları, demokrasi ve toplumsal ortaklık için yapılan mücadele ile, bağımsızlık mücadelesinin birbirine karıştırıldığı-na işaret etti. İkinci mücadele için, SHP'ye bir katılma görevi düşmediğini be'irrtti. Bağımsızlık talebinin sahibi Kürtler olabilir. Ama ortaklık teklifi toplumların olgunluğuyla hayata geçer. Kürt liderlerinin kendi amaçlarını netleştirmeleri gerekir. Yukarıda sözü geçen iki talep birbi-riyle çelişir. Kürtlerin büyük çoğunluğunun birinci seçenektan yana oldu-ğuna inandığını belirtti ve bunu desteklediğini söyledi. Hükümetten ce-saretli adımlar atmasını ve Kürt liderlerden ise, şiddete son vermelerini beklediğini söyledi.

Mary Kaldor, siyasi bir platform oluşturulmadan ve devlet şiddetini kesmeden ve Kürtlerin siyasal, kültürel haklarını güvenceye almadan ateşkes ya da barış istemenin yeterli olmayacağına işaret etti.

Mahmut Alınak, demokratikleşme gereği ve insan hakları anlaşma-sının bölgede askıya alınması gibi terör kurumlarının lağvedilmesinin zo-runlu olduğunu belirtti. "Yerel yöneticiler tayinle değil, seçimle gelmeli-

---

dir ve güvenlik konusundan da onlar sorumlu olmalıdır. Generaller parlamentonun emrinde olmalıdır", dedi.

Melik Fırat, bu sorunu aşmanın başlıca yolu, güçlü ordu geleneğinin yıkılmasıdır. Kürt sorunu ve Türkiye'nin demokratikleşmesi, içiçe geçmiş bir sorundur. PKK amaçlarına ulaşmak için şiddet kullanmaktadır ama kendisi gibi insanların daha pasifist bir yaklaşımda olduklarını belirtti. Türklerin aklıselime varıp, sözden çok eyleme geçmesini umduklarını söyledi. Hükümetin reformlara devam edeceğini umduğunu söyledi. Fırat, Kürt sorununun demokrasi karşıtı güçlerce kullanılacağından ve bir askerî darbe bahanesi olabileceğinden korktuğunu ekledi.

Not: Bu delegasyon, Uluslararası Af Örgütü ve Helsinki Watch delegasyonlarından farklıdır. Amacı konuyu tanımlamakla sınırlı değil; Türkler ve Kürtler arasında bir diyalog zemini yaratılmasına katkıda bulunmaktır. Hükümetler düzeyinde lobi yapmaktan çok, bu tartışmaları yaygınlaştırmayı amaçlamaktadır.

BASIN AÇIKLAMASI

Ankara, 12.02.1992

Helsinki Yurttaşlar Meclisi'nden (HYM) Uluslararası bir Delegasyon, Helsinki Yurttaşlar Meclisi Türkiye Komitesinin davetlisi olarak 8-12 Şubat 1992 tarihleri arasında Türkiye'yi ziyaret etti. HYM, Avrupa ülkeleri ve Amerika'da Avrupa'da barış ve demokrasiye gönül veren yurttaş inisyatiflerinin, demokratik kuruluşların ve çeşitli bireylerin bir koalisyonudur.

Bu kuruluş, 1980'lerde soğuk savaşa son vermek için sivil toplumun güçlenmesini amaçlayan Batılı barış hareketleri ve Doğu Avrupa'daki insan hakları ve demokrasi kuruluşlarının arasındaki diyalogdan doğdu. HYM, Hükümetlerin AGİK sürecine paralel olarak, Helsinki sürecini "Aşağıdan yukarıya" sivil bir süreç olarak oluşturmayı hedefler. Türkiye'ye gelen delegasyonun amacı Kürtlerin yaşadığı sorunları araştırmak ve demokrasi ve hukuk düzenini güçlendirmek için Türkiye'deki sivil inisyatiflere Avrupa'daki inisyatiflerden destek sağlamaktır. Tek başına bu ziyaret bile Türkiye'deki gelişmenin bir kanıtıdır, çünkü bir yıl önce Türkiye'de bir kuruluşun uluslararası bir delegasyonu davet etmesi yasa dışı olurdu.

Delegasyon İstanbul, Diyarbakır ve Ankara'da Kürt ve Türk aydınları, demokratik kuruluşların temsilcileri politikacılar ve resmi yetkililer ile görüştü. Bu temasların sonucunda delegasyon, yeni hükümetin, şiddete son verme ve Kürt halkının haklarında gelişme sağlamak amacıyla, demokratik bir programa sahip olmasına karşın, şiddetin arttığı ve bir çok insanın daha da artacağından korktuğu izlenimini edindi.

Bu bir belirsizlik dönemi. Daha iyiye yönelik bir değişim atmosferine rağmen aynı zamanda toplumun daha önce yaşanmamış boyutlarda bir şiddete yol açacak bir kutuplaşma içinde olduğu da gözlemlendi.

Bugün gereksinim duyulan şeyin yeni bir tür kahramanlık olduğuna inanıyoruz. Askerin veya gerillanın tüm insanı trajedilerle yüklü geleneksel kahramanlığı yerine sivil demokratik bir kahramanlık gerekmektedir. Sivil toplum düzeyinde Kürt ve Türkler arasında bir ortaklık kurmayı amaçlayan bütün sivil kuruluşlarla dayanışma içinde olduğumuzu belirtiyoruz.

Ayrıca Türklerin sorunlarının demokratik bir yoldan çözümlenmesi ve Kürtlerin beklentilerinin barışçı ve ortaklaşa çözümlenmesini sağlamak üzere hem devletin hem de Kürt önderlerin ivedi bir ateşkes sağlamasını ve şiddetin her türünü mahkum etmesini isteyenleride destekliyoruz.

HYM Türkiye komitesi Kürt ve Türklerin ortak sorunlarını ve olası çözümleri tartışmak üzere bir diyalog başlatmayı hedeflemektedir. İlk toplantı 15 Şubat 1992'de İstanbul'da yapılacaktır. Uluslararası HYM bu süreci desteklemek ve katılmak üzere elinden geleni yapacaktır.

BARIŞ İNİSYATİFİ TOPLANTISI

Mehmet Ali Aslan/Başkan

Sayın Davetliler

Helsinki Yurttaşlar Meclisi Türkiye Milliyetler Komitesi'nin çağrısına uyarak toplantıya katıldığınız için sizlere teşekkür ediyor, saygılarımızı sunuyoruz.

Helsinki Yurttaşlar Meclisi hakkında sizlere yazılı bir açıklama verildiği için ayrıca bir açıklama yapmağa gerek görmüyoruz.

Toplantının amacı ve kapsamı konusunda bazı yanlış anlamalar var. Bu nedenle toplantıyla ilgili kısa bir açıklama yapacağım.

- Bu toplantı Kürt ve Türk aydınlarının Kürt sorununu müzakere edecekleri ve tartışacakları bir forum veya konferans değildir.

Kürt aydınları Kürt Sorunuyla iç içe yaşıyorlar ve konuyu sürekli tartışıyorlar.

Bu dönemde, Kürt aydınlarının ve Kürt halkının görüş ve düşünceleri kadar Türk politikacılarının, Türk yazarlarının, Türk aydınlarının görüş ve düşüncelerini de bilmek gerekiyor.

Eğer sorunun silahla değil, barışçı ve demokratik yoldan uzlaşma ile çözülmesi isteniyorsa, Türk kamuoyunu oluşturma ve devletin karar mekanizmalarını etkileme olanaklarına sahip Türk aydınlarının görüşü ve Kürt sorunuyla ilgili düşünceleri ve çözüm önerileri çok önemlidir.

Bu nedenle de Kürt aydınlarından çok Türk aydınlarına yönelik olarak ve çeşitli eğilimlerdeki Türk aydınlarının görüşlerini açıklamalarına

---

olanak sağlamak için bu toplantı düzenlendi.

- Bu toplantı bir Kürt Konferansı değildir. Bu nedenle bütün Kürt aydınlarının ve örgütlerinin katılımı düşünülmemiştir. Değerli birçok Kürt aydınını davet etmek imkanı olmamıştır. Bu, onların niteliğinden değil, toplantının amacı, yer ve zaman bakımından zorunlu sınırlamalardan kaynaklanan bir durumdu. Kendilerinin bu durumu hoşgörüle karşılayacak olgunlukta olduklarına inanıyoruz.

Ancak HEP ve Parlamentodaki HEP kökenli SHP milletvekillerinin katılımından yarar umulmuş. HEP Genel Başkanı Sayın Feridun Yazar ile davetli parlamenterler çağrımıza uyarak toplantıya katılmışlardır. Kendilerine teşekkür ederiz. Kürt sorunu ile ilgili görüşlerini ve düşüncükleri çözümleri burada açıklamaları kuşkusuz büyük yarar sağlayacak ve Türk aydınları sorumlu kişiler tarafından açıklanan görüşleri dinleme fırsatını bulacaklardır.

- Toplantı bir müzakere ve uzlaşma konferansı da değildir. Böyle bir amaç çok iddialı olur.

Bu toplantı daha çok bir uzlaşma zemini aramaya ve uzlaşma noktalarını araştırmaya yöneliktir.

Umarız toplantı olumlu sonuçlanır ve uzlaşma zeminini hazırlayan toplantıların başlangıcı olur.

- Uzlaşma kavramıyla ilgili kısa bir açıklama yapmak yararlı olacaktır.

İki kutuplu dünyanın soğuk savaş döneminde uzlaşma, günah, hatta suç sayılıyordu. Uzlaşmacılık ise, suçlama ve küfür olarak kullanılıyordu.

Kutuplaşmanın ve soğuk savaşın sona erdiği günümüzde, uzlaşmak sorunların barışçı ve demokratik çözümü için bir zorunluluktur.

Uzlaşma, teslimiyet değildir. Bir bakıma karşılıklı bir alışveriştir. Çatışmanın nihai çözümü de değildir. Çatışma ve uzlaşma birbirini takip eden bir süreçtir.

Kuşkusuz bazı konular karşılıklı ödünlerin konusu olamazlar. Örneğin, insan haklarından kesinlikle ödün verilemez. Uzlaşma ancak tarafların bu hakları eksiksiz tanımaları ve bu haklara saygı göstermeleriyle sağlanabilir.

Ama bu hakların nasıl sağlanacağı, yöneme ilişkin konular, yönetim biçimleri, paylaşım sorunları hep uzlaşmayla çözümlenmesi gereken konulardır.

Onun için uzlaşmadan ve uzlaşmacı olmaktan korkmayalım ve hep uzlaşma arayışı içinde olalım.

Barış, demokrasi ve insan haklarının damgasını taşıyan çağımızda sorunları başka türlü çözmemiz mümkün değildir.

- Çağrı listesinin dışında kalan çok değerli birçok aydının bulunduğunu biliyoruz.

Fakat bu gibi toplantılara kimlerin davet edileceği konusunda objektif ölçüler yok. Yerin ve zamanın sınırlılığı nedeniyle herkesi davet etmek mümkün değil.

O zaman daha çok subjektif bir değerlendirmeye çağrı listesi hazırlanıyor. Bu listede de her zaman eksiklikler oluyor. Eksiklik ve yanılğı ise herkesin anlayışına göre değişiyor.

Bunun hoşgörüsüyle karşılanacağını umuyoruz. Gelecek toplantılar eğer yapılabilirse, bu eksiklikler giderilmeye çalışılacaktır.

- Toplantının konusu çok önemli ve üzerinde çok konuşulması gerekir.

Ancak zamanımız kısıtlı, sadece bir gün. Bu nedenle zamanı çok iyi kullanmak zorundayız.

Değerli davetlilerin ve konuşmacıların bize yardımcı olacaklarına inanıyoruz. Bu, gelecekte de bu gibi toplantıların yapılmasını teşvik edecektir.

Saygılarımla. Sözü önce Taciser Belge'ye veriyorum. Kendisi, uluslararası delegasyonun bölgeye yaptığı ziyaretin izlenimlerini anlatacak.

Taciser Belge

Hoşgeldiniz. Geçen hafta Türkiye'yi ziyaret eden Uluslararası Helsinki delegasyonunun izlenimlerini kısaca size aktarmak istiyorum. Helsinki Yurttaşlar Meclisi'nden uluslararası bir delegasyon, Helsinki Yurttaşlar Meclisi Türkiye Komitesi'nin davetlisi olarak 8-12 Şubat 1992 tarihlerinde Türkiye'yi ziyaret etti. Bu delegasyonda İngiltere, Hollanda, Danimarka, Bulgaristan ve Türkiye'den üyeler vardı. Helsinki Yurttaşlar Meclisi, Avrupa ülkeleri ve Amerika'da barış ve demokrasiye gönül veren yurttaş inisiyatiflerinin, demokratik kuruluşların ve bireylerin koalisyonudur. Helsinki Yurttaşlar Meclisi'nin bugüne kadar ülkemizi birçok kez ziyaret etmiş olan başka uluslararası delegasyonlardan farklı bir yapısı var. Uluslararası Af Örgütü ve Helsinki İzleme Komitesi gibi başka ulus-

---

lararası örgütlerle işbirliği yapsa dahi çalışma yöntemi bunlardan çok farklı. Örneğin başka örgütler çeşitli ülkeleri ziyaret ederek bilgi toplayıp belirli merkezlere ya da mercilere rapor verirler. Oysa Helsinki Yurttaşlar Meclisi'nin delegasyonları ziyaret ettiği ülkeden topladığı bilgileri başka bir yere aktarmaz, o ülke içinde barış, silahsızlanma, insan hakları, kadın hakları ve çevre gibi alanlarda inisiyatif gösteren kişileri ve kuruluşları destekler ve onlarla dayanışma kurmaya çalışır. Dolayısıyla doğrudan doğruya inisiyatif, ziyaret edilen ülkededir.

Bizim ziyaretimizde edindiğimiz izlenimleri çok kısaca şöyle aktaracağım: Diyarbakır'daki havanın İstanbul ve Ankara'ya göre çok daha gergin olduğunu hissetmemek mümkün değildi. Yaptığımız konuşmalardan herkesin edindiği izlenim, baharda olması muhtemel korkunç şeylerin beklenmesiydi. Bu beklentinin nereden çıktığı konusunda olgulara dayanan çok somut bilgiler alamadık. Ama herkes baharda, hatta Mart ayı içinde bir şeyler olacağını söylüyordu. Çoğu kimsenin, bunu telaffuz etmese bile, "Nisan'da sağ kalmış olursam" diye düşündüğü açıkça belliydi. Hiçbir şeyin iyi bilinmediği, hesaplanmadığı, bilginin yerini söylentilerin aldığı, söylentilerin birbirini tırmandırdığı bir güvensizlik ve gerilim atmosferindeydik ve delegasyon bundan çok fazla etkilendi. Ankara'daki görüşmelerde ise daha çok hükümet yetkilileri, parlamenterler ve bakanlarla konuştuk ve bu hükümetin iktidara gelmesiyle birlikte Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde durumun herhangi bir şekilde daha iyiye gitmediği ve hükümetin programının da, niyetinin de, demokratikleşme yönünde iyi bir adım olduğu halde, yine bu program ve niyetin somut politikalarla hayata geçirilemediği konusu karşılıklı olarak kabul edildi. Yani konuşmacılar ve delegasyon arasında bu konuda ortak bir anlayışa varıldı. Bütün bunları alt alta dizdiğimiz zaman Diyarbakır yöresinde ve çevre illerde yaşayan insanlar için barış, demokrasi, insan hakları gibi kavramların şu anda çok uzak ve henüz altı doldurulmamış kavramlar olduğu açıktı; bu konuda atılacak adımların uzun bir süreç ve çok ciddi çabalar gerektirdiğini anladık.

Değirmek istediğim son nokta şu: elbette Türkiye'nin doğusundaki demokrasi batısındaki demokrasiden ayrılmaz. Burada ne kadar demokrasi teneffüs edebildiğimiz doğuda yaşanan olaylarla bağlantılı olduğu hepimiz için çok açık. Bu nedenle de bu toplantıda özellikle üzerinde durmak istediğim basınla ilgili bir konu var. Demokratikleşme çabasında basının çok önemli bir rolü olduğuna inanıyorum. Bu vesileyle de bizim yaptığımız ziyaret sırasında basında çıkan yanlış haberleri, Türki-

---

ye'den ayrılmış olan arkadaşlarım adına huzurunuzda düzeltmek istiyorum. *Hürriyet*'in Anadolu baskılarından birinde "Helsinki Delegasyonu HEP Kışkacında" başlıklı bir haber çıktı. Bu haberde şu dört noktayı düzeltereğim. Helsinki delegasyonu Türkiye'ye geldiğinde hiç kimse tarafından karşılanmadı. Gazete HEP tarafından karşılandığını söyledi. Oysa delegasyon üyeleri değişik saatlerde geldiler. Bu nedenle hiç kimse havaalanında karşılamaya gitmedi. Diyarbakır'a gittiğimizde ise oranın demokratik kitle örgütlerinin temsilcileri bizi karşılamak nezaketini gösterdiler. Kendilerine teşekkür borçluyuz.

İlk gece İstanbul'da yaptığımız toplantı iki aşamalı oldu. Birinci bölüm restorandaydı, ikinci bölüme, gürültü nedeniyle otelimizde devam etmek zorunda kaldık. Haberde, Hatip Dicle'nin restoranda konuştuğu ve çevreyi rahatsız eden sözler söylediği belirtiliyordu. Hatip Dicle orada hiç konuşmadı. Yemekte yirmisekizden fazla arkadaş vardı. Herkes bunu hatırlayacaktır. Dördüncü nokta Helsinki Delegasyonu Türkiye'yi kötüleyen hiçbir söz söylemedi. Bunu söylemekten özellikle kaçındı, çünkü Türkiye'ye bir dayanışma amacıyla gelmişti, böyle bir şey yapması kendi amaçlarıyla ters düşecekti. Son olarak da *Cumhuriyet*'teki haberde, delegasyon üyelerinden Mient-Jan Faber'in "Bir tarafta devlet bir tarafta halkını korumaya çalışan PKK var" dediği yazılıydı. Mient-Jan Faber hiçbir taraf için bu anlamda saptayıcı sıfat kullanmadı.

Sözlerimi bitirmeden önce basında hiç yer almayan basın bildirimizin şu ana kadar benim değinmediğin noktaları kapsayan son bölümünü okumak istiyorum: "*Bugün gereksinim duyulan şeyin yeni bir tür kahramanlık olduğuna inanıyoruz. Askerin veya gerillanın trajedilerle yüklü geleneksel kahramanlığı yerine sivil-demokratik bir kahramanlık gerekmektedir. Sivil toplum düzeyinde Kürt ve Türkler arasında bir ortaklık kurmayı amaçlayan bütün sivil kuruluşlarla dayanışma içinde olduğumuzu belirtiyoruz. Ayrıca Türklerin sorunlarının demokratik bir yoldan çözümlenmesi ve Kürtlerin beklentilerinin barışçı ve ortaklaşa çözümlenmesini sağlamak üzere hem devletin hem de Kürt önderlerinin ivedi bir ateşkes sağlanmasını ve şiddetin her türünün mahkûm edilmesini isteyenleri de destekliyoruz. Helsinki Yurttaşlar Meclisi Türkiye Komitesi Türk ve Kürtlerin ortak sorunlarını ve olası çözümleri tartışmasını sağlamak üzere bir diyalog başlatmayı hedeflemektedir. İlk toplantı 15 Şubat 1992'de İstanbul'da yapılacaktır. Uluslararası Helsinki Yurttaşlar Meclisi bu süreci desteklemek ve katılmak üzere elinden geleni yapacaktır.*"

Dilerim bu toplantı şiddete bürünmüş siyasi kültürümüzü bundan arındırmak için atılmış olumlu bir adım olsun. Teşekkür ederim.

Murat Belge

Hosgeldiniz. Bu toplantıyı düzenlemekteki amaçlarımız yeterince açık. Türünün ilki oluyor bu toplantı. Bu sorunları tartışmak üzere sivil toplumun şimdilik küçük de olsa bir kesimini bir araya getirme, Kürt ve Türk aydınlarını Kürt sorunu üzerinde ortak bir diyaloga ve tartışmaya çağırarak anlamında benim bildiğim kadarıyla Türkiye’de ilk defa böyle bir şey yapılıyor. Sorunlar ortada: demokrasiye geçme çabası içinde Türkiye ve bu çabanın önünde en büyük engel olarak Kürt sorunu. Yavaş yavaş bu sorunun şimdiye kadar çatışan tarafları da aşarak Türk ve Kürt halklarının birbiriyle çatışmasına doğru gelişebileceği endişesi bizce her şeyden daha çok ağır basıyor. Çözüm ne olursa olsun, ama barışçı olsun - bu çözümde şiddet olmasın. Amacımız, esas tartışmak istediğimiz de bu.

Açış konuşmasına iki somut örnekle başlamak istiyorum. "Ayrılkçılık", "terör" bu gibi terimleri olaylarla ilgili olarak sık sık kullanıyoruz. Bildiğimiz gibi Meclis’te bir yemin töreni oldu. Burada özellikle Leyla Zana’nın yeminden sonra Kürtçe bir söz söylemesi olayı bana ilginç geldi. Leyla Zana’nın Meclis’te Kürtçe söz söylemiş olması genel olarak bir ayrılkçılık göstergesi şeklinde yorumlandı. Leyla Zana ise söylediği Kürtçe cümlede "Ben bu yemini Türk ve Kürt haklarının kardeşliği için ediyorum" dediğini açıkladı. Demek ki bu milletvekili arkadaş böyle bir şey söyleyebiliyor, ama sözlerinin içeriği bu da olsa bunu Kürtçe söylemiş olması, özellikle basında bu davranışın bir ayrılkçı siyasi tavır olarak yorumlanmasına yol açabiliyor. Leyla Zana’nın üzerine bir tür vatan haini gibi yürüyenler, Türk kamuoyundaki bir eğilimi temsil ediyor olabilir, ama görece daha liberal bir eğilimden de çeşitli şeyler dinledim. Mesela "bu gereksiz bir gösteriydi çocukça bir davranıştı" diyorlar. Ben bu kanıda da değilim. Eğer yıllar yılı doğuda, özellikle hapisanelerde, insanlar, ziyaretçiler çocuklarıyla Türkçeden başka bir dil konuşmaları yasak olduğu için sekiz yıl görüşemedilerse -konuşamadılarsa, Zana’nın davranışı çocukça bir gösteriden başka bir şey olmak durumundadır. Türkiye başka uygar ülkelerde olduğu gibi, kendi topraklarında yaşayan insanla-

---

rın kendi adadillerini konuşma, kullanma özgürlüğünü garanti altına almış olsaydı, o zaman ben de söyleyebilirdim çocukça bir gösteri olduğunu. Ama bu koşullarda bunu söylemek çok zor. Ve böyle bir söz söylediği için bir insanın üstüne ayrılıkçı diye saldırıyorsak o zaman biz, Türk tarafında, ayrılıkçılığın tanımını biraz geniş yapıyoruz. O zaman her şey ayrılıkçılık kapsamına girer. Her şeyi ayrılıkçılık kapsamına soktuğunuz zaman da bu sorunun içinden çıkmak son derece güçleşir.

İkinci örnek Mahmut Alınak konusu. Gene bildiğiniz gibi Meclis'te konuşurken yaka paça kürsüden aşağıya indirildi Mahmut Alınak. Söylemeye çalıştığı, aynı köyden ve belki birbirleriyle akraba iki insandan birisinin PKK tarafında, birisinin de askerde can verdiği ve mezarlarının başında annelerinin, birbirlerini tanıyan annelerinin ağladığıydı. Bunu anlatırken Mahmut Alınak yaka paça aşağıya indirildi. Terörizm diyoruz, bence Meclis'teki bu olay bir terörizm örneğidir. Halk tarafından sečilmiř bir milletvekilinin çıkıp Meclis'te özgürce konuşması öbür milletvekilleri tarafından engellendiği zaman ve oturumu idare eden başkan, seyirci kalmasının da ötesinde engellemeyi teşvik eden bir tavır aldığı zaman, Meclis'te terörizm yapılmıştır. O zaman başka, doğrudan terörist diyebileceğimiz olaylar hakkında da biraz dikkatli davranmamız gerekiyor.

Burada bir iki ipucunu verdiğim bir temaya geçmek istiyorum, örneğin ayrılıkçılık. Kürt tarafına baktığım zaman buradaki taleplerde belli bir bulanıklık olduğunu görüyorum. Ne istiyor Türkiye'de Kürt vatan-daşlar dediğinizde, çok içiçe geçmiş, birçoğu bir hayli birbirleriyle çelişir talepler gündeme gelebiliyor. Bir tarafta, en uç örneğini alıp ayrılıkçılık diyelim, yani bağımsız bir Kürt devleti kurma eğilimi ve talebi olabilir. Ama bu talebin temsilcisi eğer gene PKK ise, basında yayımlanan çeşitli demeçlerde, özellikle son zamanlarda, PKK'nın da tam böyle bir şey söylemediğini görebiliyoruz. Örneğin Abdullah Öcalan yaptığı bir konuşmada "Biz daha kırk yıl beraberiz" gibi bir şey söyleyebiliyor. Yağut daha sonra "federasyon da bir çözüml olabilir" diyebiliyor. Bunların söylenmesi ayrılıkçılık tavrını belki tam olarak ortadan kaldırmıyor. Öbür tarafta Kürtlerin herhangi bir uygar ülkede yaşayan insanların adadillerini istedikleri gibi konuşmak, ikinci sınıf vatandaş muamelesi görmeden bu ülkede yaşamaktan başlayarak herhangi bir ayrılıkçılıkla ilgisi olmayan, tam tersine birlikte yaşamanın doğru ve insanca kurallarını koymaya yönelik talepleri var. Ama kim neyi, neredle, hangi ölçüde temsil ediyor, bunlar büyük ölçüde içiçe geçmiş durumda. Ben bu bulanıklığın sorumlusu olarak sonuçta bizim tarafı görüyorum. Bir örneğini zaten verdim:

"Kürt ve Türk halklarının kardeşliği için" lafı, Kürtçe söylendiği için ayrılıkçılık muamelesi görürse, zaten karşı tarafın neyi nasıl yaptığında ister istemez bir bulanıklık ortaya çıkacaktır. Biz bu sorunu sözde çözmek için sürekli baskı ve şiddetle karşı tarafın üstüne gittikçe, askeri çözümler meseleyi çözmeye kararlı davrandıkça, bütün bu aslında haklı tavırlar içiçe geçmek durumunda kalacaktır, ayrışamayacaktır.

Buradaki bulanıklığın yanısıra Türkiye'nin bugünkü konjonktüründe bir başka bulanıklığı gözlemlememekte değil. Bir hükümet var, bir Meclis var. Meclis hükümetini seçmiş, hükümet bir program yayınlamış, ama kendileriyle de konuştuğunuz zaman duruma hakim değiliz diyorlar. Türkiye'nin en önemli meselesi Kürt meselesi şu anda, ama belki ondan da önemlisi demokrasi meselesi. Türkiye'nin 21. yüzyıla nasıl bir ülke olarak gireceği Kürt sorununu nasıl çözeceğine bağlı. Kendinden kıvanç duyan, onurlu bir ülke olarak mı girecek, yoksa baskıcı, otoriter, totaliter, özgürlüğe yer vermeyen bir ülke olarak mı girecek? Bu alanda ön plana çıkmayan bir çatışma olduğu hissediliyor. İkinci tür Türkiye'yi tercih edenlerin ve iktidarı da elden bırakmak istemeyenlerin, Kürt sorununu icabında provoke ederek Türkiye'yi anti-demokratik, insancıl olmayan bir geleceğe doğru sürüklemeye çalıştıklarını görüyoruz. Çatışan taraflar diyoruz, bakıyoruz devletin güvenlik güçleri ile PKK çatışıyor, çarpışıyor. Dolayısıyla bu güçlerin karşı taraflarda olduğunu düşünmemiz gerekir. Ama bu demin söylediğim analiz çerçevesinde baktığınızda aslında çatışan taraflar sanki aynı tarafta. Birbirleriyle çatışsalar da demokrasi olmayan tarafta onlar. Ve büyük eksiklik de demokrasiden yana olan güçlerin halen devam eden ataleti, sessizliği, pasifliği, etkisizliği.

Biliyorsunuz bugünkü haliyle Kürt sorunu bize 12 Eylül rejiminin ve uygulamasının bir hediyesidir. Daha önce böyle bir sorun yoktu, bu soruna gerekli şekilde yaklaşıyordu demek istemiyorum. Bu sorun vardı, bu sorunda çok hatalı, sakıncalı tavırlar da vardı. Ama bu boyutlarda değildi. Bu boyutlara getiren 12 Eylül uygulaması oldu. Bunu şöyle söylemek lazım: birileri iktidara geldiler, bildiğimiz yöntemlerle ve kimseye danışmadan, tam tersine fikirlerin söylenmesini yasaklayarak kendi kafalarındaki çözümü topluma empoze etmeye kalktılar. O dönemde doğuda nasıl yoğun bir kitlesel devlet şiddeti uygulandığını, hapishanesinde, kentinde, kırında, köyünde nasıl bir uygulamaya gidildiğini hepimiz biliyoruz. Bununla ilgili duyduklarımızın, okuduklarımızın yüzde ellisi abartma olsun, yüzde yirmisi yalan olsun, geriye kalan yüzde otuzu insana dehşet vermeye yeter. Bu rejim, sorunu bu şekilde çözmeye kalktı ve

---

işte şimdi bütün yurttaşlar bu sorunla karşı karşıyayız. Şuna bağlamak istiyorum: Toplum adına kararlar veren, çözümler düşünen ve bu çözümleri uygulamaya girişen birilerine biz toplum olarak daha ne kadar izin vereceğiz, toplum kendi sorunlarına sahip çıkmaya ne zaman başlayacak?

Kürt sorunu hepimizin sorunu. Bir sorun ne kadar büyükse, ne kadar fazla insanı etkileyen bir sorunsu, toplumun o sorun üzerinde karar üretme, çözüm üretme sorumluluğu da o ölçüde artar. Türkiye’de tersine bir anlayış vardır. Sorun büyüyünce devlete bırakırız. Toplum olarak sanki bizim haddimiz değildir, haddimizi aşan bir şeydir. Bu böyle olunca da parlamento, hükümet ve devlet üçlüsü arasındaki ilişkiler de tersine gelişmeye başlıyor. Halk parlamentosunu seçecek, parlamento hükümeti seçecek, hükümet de programı çerçevesinde devletin halka hizmet vermesini sağlayacak. Demokrasinin temeli budur. Türkiye’deki uygulamada önemli kararları devlet veriyor, hükümete bu kararlar doğrultusunda bir politika uygulamasını söylüyor, bir tür dikte ediyor, hükümet de parlamentonun oylamalarla bu politikayı yürütmesini sağlıyor. Tamamen tersine dönmüş bir dinamik. Eğer bunu yeniden doğru tabanına oturtmak istiyorsak, demokratik bir toplum olmak istiyorsak, toplumun temsilcileri olarak bizlerin bir şeyler yapması lazım. İşte bu toplantılarda bizim temel amacımız da bu. Toplumun temsil eden şu anda bu kadar insan, yarın daha fazla olmalı. Demokrat insanlar olarak sürekli kendimizi çoğaltmamız lazım ve toplumun sorumluluğunu üzerimize alarak bizzat duruma vaziyet etmemiz lazım.

Bu açış için söyleyeceklerim bu kadar, teşekkür ederim.

Bülent Tanör

Arkadaşlar günaydın. Bir ay kadar önce biraraya geldiğimizde Türkiye’nin bu sorununu nasıl daha iyi kavrayabiliriz, daha iyi tartışabiliriz diye konuşuyorduk. Başka ülkelerin deneyleri bize ışık tutabilir diye düşündük. Ben de bu arada İspanya’yı inceleyelim, dedim. Doğrusu dersimi pek iyi çalıştığımı söyleyemem, çünkü bu aradaki günler çok yoğun geçti. Ama bir on-onbeş dakika İspanya ile ilgili olarak bir paket program çıkartabileceğimi sanıyorum.

İspanya'da milliyetçi hareketlerin tarihsel köklerinin çok derinlerde olduğu görülüyor. Özellikle Bask ülkesi ve Katalan milliyetçiliğinin önemli bir geçmişi var. Kısa, sekiz-dokuz yıl süren İspanya Cumhuriyeti döneminde 1931-39 arasında bunların özerk bir statüye sahip olduğunu görüyoruz. Franco döneminde ise askerî, idari ve adli bakımdan tam bir baskı zinciri içerisinde kalıyorlar. Çünkü Frankizmin temellerinden bir tanesi, hatta esası, ulusal birlik parolası ve şiarı. Franco'ya karşı demokratik mücadelede milliyetçi talepler ön planda rol oynuyorlar ve esaslı vektörlerden biri vazifesini görüyorlar. Bu yüzden 1976'dan sonra İspanya demokrasiye geçiş sürecine geldiğinde, milliyetler sorununun çözümü demokrasi sorununun çözümüyle eş anlî, içiçe bir süreç olarak ortaya çıkıyor. Bizim sorunumuz açısından kritik dönem 1976-78, çünkü İspanya'nın demokrasiye geçişinin siyasal, anayasal çerçevesi bu iki yıl içerisinde ve bir karşılıklı uzlaşmalar paktı ile çatılıyor.

Burada ben özellikle milliyetler sorununa yer vereceğim, diğer konulara değil. Burada ordunun bir tavrı var. Ordu geleneksel işlevini sürdürmeye ve birlik adına ne kurtarırsam kârdır politikasını devam ettirmeye kararlı. Fakat İspanya'da çoğulcu bir siyasi hayata geçilmiş ve siyasi partiler var. Dolayısıyla ordu tek başına bir güç olmaktan çoktan çıkmış durumda. Ancak bir yandan siyasal hayatın çoğulculuğu öbür yanda Frankizmin kalıntıları ve ordunun bir milli birlik şiarına bağlılığı, zıt kutupların varlığı, uzlaşmayı kaçınılmaz bir zorunluluk olarak ortaya çıkarıyor. Kimse öbürünü yok sayacak bir durumda değil. Milliyetler sorununa baktığımız zaman zıtlaşmaları bu satıhta da görüyoruz. Bir yandan "klasik millet anlayışını sürdürelim" öbür yanda "hayır milliyetler vardır", bir yanda "yerel yöneticiliğe fazla pay bırakmayalım" diğer yanda "hayır en ileri noktaya kadar götürelim" şeklindeki kutuplaşma bu alanda kendini gösteriyor.

İspanya'nın dikkati çeken bir özelliği o gün de bugün de azınlık kavramını değil, milliyet, nasyonalite kavramını kullanmaları. Bu kavram da ilk başlarda tartışma konusu olmuş, kimi beğenmiş kimi beğenmemiş. Örneğin Komünist Partisi ve nasyonalistler bu nasyonalite deyiminin yetersiz olduğunu, kullanılması gerekenin, yani Basklılar, Katalanlar, Galıçyalılar için kullanılması gerekenin milliyet gibi ürkek bir kelime değil, millet, adıyla sanıyla ulus olduğunu savunuyorlar. Buna karşılık halk ittifakı etrafında oluşan sosyalist partinin de içinde olduğu bir başka kanat ise, ulus kavramının İspanya'nın bütününe hasredilmesini, milliyetler kavramını diğerlerine, Basklara, Katalanlara, Galıçyalılara ve diğer-

---

lerine ayrılmasını savunuyorlar. Bu çatışmalar içerisinde oluşan anayasa bu ikircikli, eklektik durumun tam bir tablosu.

1978 anayasasının girişinde ilk cümle "İspanyol Ulusu" diye başlıyor. Daha sonraki paragrafta "İspanyollar ve İspanya halkları" diye geçiyor. Birinci maddesinde ulusal egemenlik İspanyol halkına aittir -yani "milletine aittir" değil- diyor, ikinci maddesinde İspanyol anayasasının İspanyol milletinin bölünmezliği esasına dayalı olduğu, ama milliyetlerin ve bölgelerin özerkliklerini güvence altına aldığını da belirtiyor. Üçüncü maddesinde Kastilyano'nun ulusal dil olduğunu ve bütün İspanyolların bunu konuşmak ve tanımak durumunda olduğunu belirttikten sonra ikinci fıkrasında İspanya'nın diğer dillerinin de özerk topluluklar tarafından resmî dil olarak kabulü mümkündür diyor. Üçüncü ve son paragrafında, İspanya'nın kültürel zenginliğinin ulusal kültürel mirasının bir parçası olduğunu belirtiyor. İspanyol bayrağı bütün İspanya'yı temsil eden bir bayrak olarak üç renkli, ama özerk toplulukların da ayrı bayrak kullanma hakları var. Resmî törenlerde ve bayram günlerinde hem İspanyol bayrağını hem de kendi bayraklarını kullanma zorunluluğu var.

İspanya anayasasına biraz da yetki paylaşımı açısından bakmak istiyorum, yani hangi yetkiler merkezi devlete ait, hangileri özerk topluluklara ait. Merkezi devlete ait olanlar 32 tane, özerk topluluklara ait olanlar 22 tane ve anayasada gösterilmiş. Yine anayasaya göre bu anayasasının kabulünden 5 yıl geçtikten sonra özerk topluluklar, bu iki listede yer almayan yetkilerin herhangi birini ya da hepsini üstlenebilecekler. Ulusal Meclisler yani Kortezler iki tane: Biri milletvekilleri kongresi, biri senato. Gerektiği zaman kendileri ne anayasayla tanınmış olan -yani merkezi devlete tanınmış olan- yetkileri de bir organik kanunla özerk topluluklara devredebilecekler, yani merkezi yetkiler dondurulmuş değil, devir imkanı da var. Bir esneklik daha var: Özerk topluluklar halkların isteği üzerine oluşabiliyorlar, yoksa anayasayla birlikte derhal oluşmuş değiller. Anayasa bir talepler zincirlemesi öngörüyor, yani bölgesel halklar bölgesel topluluklarını şu şu taleplerden geçerek inşa edebilirler şeklinde. Özerk topluluklar adeta *à la carte* değil de özel menü gibi, isteyen seçiyor, isteyen seçmiyor. O yüzden şu an kaç tane özerk topluluk olduğu konusundaki rakamlar birbirini tutmuyor. Kimine göre 17 kimine göre 14.

Anayasa 1978'de kabul edildiği halde özerk topluluklar '80'den sonra, Sosyalistler döneminde fişkırmış durumdadılar. Bu özerklik sistemi federal değil, daha önceki cumhuriyet dönemindeki özerklikler sisteminden daha derinlerde. Bugünkü İtalya'daki bölgeler otonomisi sisteminden da-

---

ha esnek bir uygulama, çünkü biraz da isteğe bırakılmış durumda. Bu sistem Bask'ın terörist milliyetçileri dışında hemen hemen bütün merkez ve merkezkaç siyasi hareketler tarafından benimsenmiş durumda.

Seçimler konusuna da bakarsak, bölgeci partilerin durumu şöyle: İspanyol siyasi yelpazesinde klasik sağ-sol hareketin dışında bir de merkez ve özerkçi, bölgeci ya da merkez kaççı kuvvetler ayrılığı diye bir ayrılık var. Zaman zaman üstüste düşüyor, bazan düşmüyor. 1989 genel seçimlerinde bu bölgeci partiler toplam olarak yüzde 17 kadar bir oy almışlar. Çıkarttıkları milletvekili sayısı 37. Toplam sandalye sayısınının 300 olduğu düşünülürse aldıkları oy oranına göre temsil ediliyorlar. Bunlar içinde üçü en önemlileri: Bask ulusçu partisi, Bask uç ulusçu partisi (Herri Batasuna) terörizmi destekleyen bir parti, ama onun da 3 ya da 5 milletvekili var), Katalan ulusçu partisi. Daha birçok küçük ulusçu parti var, fakat bu üç parti onları emme imkanına sahipler. Bu üç ulusçu ya da özerkçi parti kendi bölgelerinde çok güçlü oldukları için ülke genelinde fazla güçleri olmasa bile mecliste sandalye sayıları ciddi bir orana ulaşabiliyor. Bunların en küçüğü bile yüzde 1.2 oy oranı ile 5 milletvekili çıkartabilmiş durumda. Bu, ulusal barajın olmadığını gösteriyor ki Türkiye açısından bu konuda ciddi sonuçlar çıkartabiliriz. Bu ulusal barajın Türkiye'de bu tip partilere ayak bağı olduğunu ve onları başka partilerle zoraki anlaşmalara zorladığını biliyoruz. Seçimlerde ulusal barajın ciddi bir handikap olduğu galiba anlaşılıyor. 1980'de yerel parlamentolar için yapılan yerel seçimlerde, o zaman iktidara sahip olan merkez partisinin büyük bir oy kaybına uğradığına şahit oluyoruz ve yerel seçimlerde milliyetçi partiler merkezdeki partinin boşalttığı sandalyeleri dolduruyorlar. Özellikle Bask ve Katalan yerel parlamentolarında ulusçu ya da bölgeci partiler kesin bir üstünlük sağlıyorlar. Bunların pek azı terör sempatisini, genelde ekonomik politikaları itibariyle ve siyasi-kültür politikaları itibariyle muhafazakar sağ partiler. Bunların yerel parlamentolarda iktidarı ele geçirmeleri merkezdeki sosyalist partinin de pekala işine geliyor. Ayrılkçı şiddetin durumuna gelince, bu Franco döneminde de vardı, demokrasiye geçiş döneminde de vardı. Bugün azalmış olmakla beraber yine var. Bu da gösteriyor ki ayrılkçı şiddet sadece demokratik dönemlere özgü değil. Demokratikleşmeyi engellemiş de değil. ETA dışında bir de bir başka aşırı sağ milliyetçi parti var, sözünü ettiğim *Herri Batasuna*. Korteş'de üç ya da beş milletvekiline sahip, çok emin değilim. Kendi bölgesinde % 15 oyu var ülke genelinde oy oranı ise yüzde 1.2.

Son olarak ETA'nın durumuna ve biraz zayıflamasına işaret edece-

---

ğim. Demin terörizmin demokratikleşmenin engellerinden biri olduğunu, ama engelleyemediğini ifade etmiştim. Özellikle 1980'ten sonra Gonzales'in mahirane sosyalist politikaları galiba bunda esaslı rol oynamış. Gonzales ve iktidarı özellikle Basklıların ılımlı güçleriyle uzlaşmak için bütün imkanları seferber ediyorlar. Bunun için de ilkin ordunun aşırı sertlikten yana unsurlarını törpülemeleri, frenlemeleri gerekiyor. Orduyu dizginledikten sonra, silahlı güçleri çok aktif kullanmamaya özen gösteriyorlar. Bask milliyetçilerinin yumuşak kanadıyla sevimli bir diyalog ortamına geçiyorlar, ETA'ya karşı da tathı-sert tavırları oluyor. 1988'de demin sözünü ettiğim küçük parti dışında bütün Bask örgütleri birleşerek merkez sosyalist parti ile birlikte bir anti-terör platformu imzalıyorlar. 1990'da şiddet ciddi biçimde azalmaya başlıyor. Bunda sosyalist iktidarın reform programlarının payı olduğunu tahmin edebiliriz.

Söyleyeceklerim bu kadar, teşekkür ederim.

Zafer Üskül

Türkiye Cumhuriyeti'nin seçkin yurttaşları, değerli konuklar:

Benim tebliğimin adını "Kürt sorununun çözümünde ideal Anayasa" olarak belirlersek önce bu başlıkta yer alan unsurlara kıca değinmek gerekir. Kürt kimdir, Kürt sorunu nedir ve bu sorunun çözümü için ideal bir Anayasa ne olabilir? Bu konularda herkesin görüş birliğine vardığı tanımları yapabilmenin olanaksız olduğunu sanıyorum. Bitlis doğumlu, Kürt ana babaya sahip, İstanbul'da yaşayan, "bu PKK da çok ileri gitti, orduyu bir an önce bunların üzerine salıp savaş açmak gerekir" diyen insan mı Kürttür, yine İstanbul'da yaşayan, "işe ABD de karışsın başka devletler de karışsın bu karışıklıktan bir Kürt devleti çıkarabiliriz belki" diyen insan mı Kürttür? Kürt sorunu bunların sorunu mudur ve bu sorunlar nasıl çözülebilir?

Öyle anlaşılıyor ki neredeyse insan sayısı kadar Kürt tanımı ve bir o kadar da Kürt sorunu tanımı vardır. Durum ne olursa olsun bir Anayasanın sorunları çözmesi beklenemez, Anayasa nihayet sorunların çözümüne elverişli bir çerçeveyi oluşturabilir. Bu bakımdan ben Türkiye'nin demokratikleşmesini sağlayacak bir Anayasa tasarlamaya çalışıyorum ve böyle bir Anayasanın, Kürt tanımı herkesin kafasında başka başka da

---

olsa, Kürt sorununun çözümüne elverişli bir ortamı yaratabileceğine inanıyorum. Böyle bir Anayasa üzerinde çalışırken, tabii Anayasanın bütünü önemli. Ama bu bütünü anlatacak vaktim yok. Ben önce birkaç temel noktayı hatırlatıp sonra size bazı madde önerilerinde bulunmak istiyorum. Bu konuda çalışırken farkettim ki Türkiye Cumhuriyeti Anayasası herhangi bir ırkı çağrıştıracak terimler kullanılmadan yazılabilir. Yani hiç Türk, ya da Kürt ya da Laz sözünün geçmediği bir Anayasa yazılabilir. Böyle bir Anayasa yazmaya çalıştım kafamda. İkincisi, Anayasayı Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşayan insanların, yani Türkiye Cumhuriyeti yurttaşlarının Anayasa'sı olarak tasarlamaya çalıştım.

Millet kavramı Türkiye Cumhuriyeti topraklarında yaşayan insanlarla bir bakıma özdeş olarak kullanılıyor bu Anayasa taslağında. Dolayısıyla sözkonusu olan millet, Türk milleti değildir. Türkiye Cumhuriyeti yurttaşlarının oluşturduğu millettir. Halk Türk halkı ya da Kürt halkı değildir, Türkiye Cumhuriyeti yurttaşlarının oluşturduğu bir halktır. Türkiye Cumhuriyeti devletini üniter bir devlet olarak düşünüyorum. Federal bir yapının sorunlar yaratacağına inanıyorum. Federasyon bölgesel mi olacak, nüfusa dayalı mı olacak? Yüzyıllardan beri son derece içiçe girmiş iki halkın federal iki devlet bünyesinde toplanması ve federal bir yapı oluşturulması, sanıyorum içinden çıkılmaz sorunlar yaratacak. Bu bakımdan üniter bir devlet düşünüyorum. Ama temel hakların tam olarak güvenceye alındığı, anayasanın temel hakları sınırlamak için değil, tam tersi temel hakları sınırlamanın sınırını belirlemek için yapılan bir Anayasa olacağını belirtmek istiyorum. Bu şu demektir: Anayasa'da yasaklar olmayacaktır. İnsanlar düşüncelerini özgürce açıklayacaklardır. Düşünce özgürlüğünün açıklanmasına sınır getirilmemesinden yanayım. Siyasi partiler ve örgütlenme konusunda da sınır getirilmemesinden yanayım. Ama belki herkesin kabul edebileceği bir iki sınırlama, yani ırkçılığın propagandasını yapan bir partinin ya da şiddete dayalı bir partinin kurulmaması gibi bir sınırlama için herkes birleşebilir sanıyorum. Bunun haricinde bütün siyasi düşüncelerin partileşebileceği bir özgürlük ortamı getirecek bir Anayasa tasarlamaya çalışıyorum. Şimdi doğrudan birkaç madde metni okumak istiyorum:

Türkiye devleti bir cumhuriyettir. Bildiğimiz klasik niteliklere sahiptir. Laik, demokratik, milli, sosyal hukuk devleti. Bu devlet ülkesi ve devletiyle bölünmez bir bütündür. Resmî dil Türkçe'dir, başkent Ankara'dır.

Burada önemli bir sorun, devletin ülkesiyle devletiyle bölünmez bir bütün olduğu ilke olarak konulduğu zaman, temel hakların kullanılma-

---

sında bu ilkenin varlığı bir sınırlama nedeni olarak ileri sürülecek midir? Biraz sonra hakların sınırlanması ile ilgili maddeyi okuduğumda bu ikisini birlikte düşünebiliriz.

Resmî dilin Türkçe olması bana bir gereklilik gibi görünüyor. Yani çok uçta bir çözüme gitsek ve bugün bir Kürt devleti kurulsa orada da bir süre için Türkçe resmî dil olarak kullanılmak zorunda. Ama resmî dilin Türkçe olması, hiçbir biçimde başka anadillerin konuşulmasını, öğretilmesini, okullarda okutulmasını engellemeyecektir. Türkiye Cumhuriyeti devletinin amaçlarıyla ilgili madde bu bakımdan önem taşıyor sanıyorum. Devletin temel amaç ve görevleri, kişilerin ve toplumun refahını, huzurunu ve mutluluğunu sağlamak, insan haklarına dayalı demokratik cumhuriyeti korumaktır. Devlet kişinin temel hak ve özgürlüklerini sosyal adalet ve hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşmayacak biçimde sınırlayan siyasal ekonomik ve sosyal bütün engelleri kaldırır. Devlet insanların maddi ve manevi bütün varlıklarını geliştirmeleri için gerekli tüm koşulları hazırlar.

Buraya kadarki bölüm bu ülkede yaşayan herkesi ilgilendiren konular. Ama bir de etnik gruplar var. Devlet bu konuda ne yapacak? Son fıkraya şöyle: Devlet Türkiye'nin çoğulcu etnik yapısını ve kültür çeşitliliğini ülke bütününde korumak ve geliştirmek için gerekli tüm koşulları hazırlar. Devlet böyle bir görevi üstlenirse o zaman zaten Türkçe'nin resmî dil olarak kullanılmasının getirebileceği başka birtakım sakıncalar ortadan kaldırılabilecektir, çünkü devlete bu konuda görev verilmektedir. Elbette Türkiye Cumhuriyeti devleti insan haklarına dayalı bir devlettir. İnsan hakları bizim 1982 Anayasası'nın algıladığı gibi, Anayasa'da öngörülen, anayasanın belirlediği sınırlar içindeki varolan insan hakları değildir elbette. Evrensel insan haklarıdır. Bunlar temel haklardır. Anayasa'da yazılı olmasa bile insanların haklarıdır. Önemli olan bunlara saygı duyulmasını sağlamak ve sınırlanmasını önlemektir. Bu bakımdan, insan onuruna saygı, devlet ve toplum yaşamının temel ilkesidir. Herkes kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir. Hakların sınırlanması, kötüye kullanılması ile ilgili olarak önerim şu: Temel hak ve hürriyetler Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası insan hakları sözleşmelerinde belirlenen demokratik toplum düzeninin gereklerine uygun olarak, ilgili maddelerinde belirlenen neden ve amaçların haklı kıldığı ölçüde ve kanunla sınırlanabilir. Ancak bu sınırlama hak ve hürriyetlerin özüne dokunamaz. Burada söylemek istenen şudur: elbette haklar sınırsız değildir, bunlara bazı durumlarda sınırlama geti-

---

rilebilir, ama bir hakkın sınırlanıp sınırlanamayacağını belirleyebilmek için önce o hakla ilgili maddeye bakmak gerekir. Yani bir genel sınırlama nedenlerini öngören madde yoktur benim tasarladığım Anayasa'da. Her hak ve özgürlükle ilgili maddeye bakacağız önce, eğer o maddede bir sınırlama nedeni gösterilmişse, ancak o nedenle ve ölçülülük ilkesine uyarak kanunla bir sınırlama söz konusu olabilecektir. Ama sınırsız olan, ya da sınırlamanın dışında kişilerin özerklik alanına bırakılan hakların kullanılmasında da bu hakların kötüye kullanılmaması gerekir.

Şimdi kötüye kullanılma, tabii böyle bir tartışmada hemen ülkenin bölünmesi-milletin bölünmesi kavramları ile düşünölmek isteniyor. Ama düşünce özgürlüğünün açıklanması açısından da bunu çok sıradan bir örnekle anlatabiliriz. Düşünce açıklama özgürlüğü adına herhalde sabahın üçünde bir evin penceresinin altında yüksek sesle bir konuşma yapamaz kimse. Bu, bir hakkın kötüye kullanılmasıdır. Bu bakımdan hakların kötüye kullanılmasının önlenmesini de öngörmek gerekir. "Anayasa'da yer alan hürriyetlerden hiçbirisi devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak veya insan haklarına dayalı demokratik ve laik cumhuriyeti ortadan kaldırmak kastı ile kullanılamaz. Yani iyi, özgürlükleri tanıyorsun da devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü dediğin zaman o özgürlükler bu anlamda ortadan kalkıyor, gibi ifadeler okuyorum yüzlerinizden, burada belki bu yazım biçimi merakımı çok iyi anlatmıyor olabilir, kastedilen şudur: özgürlükler devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak veya insan haklarına dayalı demokratik ve laik cumhuriyeti ortadan kaldırmak için eylemde bulunmaya hak kazandırmaz. Yani hiç kimse, ben madem ki özgürüm bu işi zorla yapacağım, diyemez. Kasdetmek istediğim budur.

Bunun dışında benim taslağımnda genel olarak klasik haklar diyebileğimiz tüm hakların kullanılmasında, sınırlanmasında daha doğrusu hiçbir hakkın sınırlanmasında devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünü bozmak gerekçesi söz konusu edilmemiştir. Yani TC parlamentosu temel hak ve özgürlüklerden hiçbirini bu gerekçeyle sınırlayamayacaktır. Ama bireyler de, birey grupları da bazı şeyleri zorla yapmak için bu özgürlükleri kullanamayacaktır. Aynı şey siyasal partilerin kurulmasında da geçerlidir. "Vatandaşlar siyasal parti kurmak ve usulüne göre siyasal partilere girmek, partilerden çıkma hakkına sahiptir. Parti üyesi olabilmek için 18 yaşını bitirmiş olmak gerekir. Siyasi partiler, ister iktidarda, ister muhalefette olsunlar, demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır. Savaş kışkırtıcılığı yapan, uluslar, dinler ve ırklar arasında düşman-

---

lığı, şiddeti savunan görüşlere dayalı siyasal partiler kurulamaz." Bir kez daha okuyorum burayı; "Savaş kışkırtıcılığı yapan, uluslar, dinler ve ırklar arasında düşmanlığı, şiddeti savunan görüşlere dayalı siyasal partiler kurulamaz." Partilerin uyacakları esaslar konusunda ise şöyle bir düzenleme önerilebilir: "Siyasi partilerin tüzükleri, programları ve faaliyetleri insan hak ve hürriyetlerine dayanan demokratik cumhuriyet ilkelerine uygun olmak zorundadır. Bunlara uymayan partiler temelli kapatılır." Özgürlüklerle ilgili olarak düşündüklerim bunlar.

Düşünceleri açıklayalım, partileri de kuralım da bu arada biz ortak gereksinmelerimizi nasıl çözeceğiz, yani devletin yapısında nasıl bir uygulama düşünülebilir? Benim tasarladığım hükümet sistemi klasik parlamenter hükümet sistemidir. Tek meclisli, meclisten çıkan, meclise karşı sorumlu bir hükümetin bulunduğu bir hükümet sistemidir. Bu sistemde cumhurbaşkanının rolü klasik parlamenter sistemin sembolik devlet başkanının rolü ile sınırlandırılmıştır. Bunun yanında merkezî yönetim ile yerel yönetim ilişkilerini düşünürken bölgesel ihtiyaçların giderilmesi, yerel ihtiyaçların giderilmesi açısından, aslında çok da yeni olmayan, ama kısmen yenilik içeren bir düzenlemenin uygun olacağını sanıyorum. O da şudur. Merkezî yönetim bugün taşrada il, ilçe bucak düzeyinde örgütleniyor, ancak fiilen bazı bakanlıklar bölge düzeyinde örgütlenmiş durumda. Mahalli idareler ise il özel idareler, belediyeler ve köy idareleri. İl özel idareleri kuruluşları döneminde aslında çok sayıda görevle yükümlü kılınmışlarken, bu görevlerin yerine getirilmesi için uygun kaynaklar sağlanmadığı için merkezî idare bunları kendi üstüne almıştır. Şimdi, madem ki bölge yönetimine doğru bir gidiş var, o zaman hem merkezî yönetimin taşra kuruluşunu hem de mahalli idareleri bu çerçeve içinde düşünebiliriz sanıyorum. Bu bakımdan ben bir bölge özel yönetimi, bir il özel yönetimi, bir de belediye düşünüyorum. Merkezî idarenin taşra kuruluşları olarak da bölge yönetimi, il yönetimi ve ilçe yönetimi düşünüyorum. Merkezi yönetim bölge örgütünde bir bölge valisi atayacak, ilde il valisi, ilçede kaymakam bulunacak, bunlar merkezî yönetimin taşradaki işlerini yürütecekler. Bunun yanında bölge özel yönetimi bölge halkının seçtiği bir bölge genel meclisi ve bölge genel meclisinin kendi içinden seçtiği bir bölge başkanıyla yönetilecek. Bugün olduğu gibi merkezî yönetimin taşradaki temsilcisi olan vali özel yönetimin yürütme organı olmaksızın çıkarılacak. Madde okuyayım önce size, ondan sonra açıklamaya çalışayım; "Mahalli idareler bölge, il ve belde halkının yerel ortak ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan kamu tüzel kişiliğine sahip bölge özel ida-

releri, il özel idareleri ve belediyelerdir". Köy idareleri bir mahalli idare birimi olmaktan çıkartılmıştır, benim düşünceme göre bütün köylerde belediye idareleri kurulmalıdır. "Mahalli idarelerin milli güvenlik, iç güvenlik, dışişleri, maliye, adalet, genel planlama ve koordinasyon gibi merkezî yönetime bırakılması gereken ülke çapında yürütülmesi zorunlu hizmetler dışında kalan, yerel olarak yürütülmesi gereken görev ve yetkileri kanunla belirlenir. Mahalli idarelerin görevlerini yerine getirebilmek için ihtiyaç duydukları gelir kaynakları yerel vergi koyma yetkileri, genel vergilerden alacakları pay, kanunda gösterilir. Mahalli idarelerin genel karar organları ve belediye başkanları kanunda gösterilen seçmenlerce ve Anayasa'nın 48. maddesindeki esaslara göre dört yılda bir seçilir. Bölge özel idarelerinin ve il özel idarelerinin yürütme organları olan bölge başkanı ve il başkanı bölge genel meclisi ve il genel meclisince kendi üyeleri arasından 4 yıl için seçilir. Kanun büyük yerleşim yerleri için özel yönetim biçimleri getirebilir, İstanbul için özel yönetim biçimi getirir. Mali idarelerin seçilmiş organlarının organlık sıfatını kazanma ve kaybetmeleri dışındaki denetim ancak yargı yoluyla olur. Bir bölge içindeki mahalli idarelerin arasındaki görev, yetki ve gelir bölüşümü, kamu hizmetleri ve kalkınmanın bölgesel planlanması, koordinasyon, kanunla düzenlenir. Mahalli idarelerin kuruluşları, kendi aralarında birlik kurmaları, merkezî idareyle karşılıklı ilişkileri kanunla düzenlenir. Mahalli idarelerle ilgili kanunlar TBMM üye tam sayısının salt çoğunluğuyla çıkartılır."

Bu Anayasa düşüncesi bir kere herkesi yurttaş olarak ele alan, temel hakları güvence altına alan ve siyasal düzeyde örgütlenmelerini sağlayan bir düşünce. Bu Anayasa'ya göre Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde ayrılıkçı bir Kürt partisi de kurulabilir, propagandasını yapabilir, seçimlere katılabilir, milletvekili çıkartabilir, şeriatçı bir parti de aynı şekilde propaganda yapar, seçimlere katılabilir. Bir tek mesele var, bu partilerin şiddetle, ırkçılıkla din ya da ırk düşmanlığı yaratmakla ve savaş kışkırtıcılığı ile ilgileri olmasın. Bu Anayasa Kürt sorununu çözmiyor, hiçbir sorunu çözmiyor, ama bu sorunların çözülmesini elverişli kılacak bir ortamı yaratıyor. Türkiye'de bugün büyük bir çoğunluk ülkenin bölünmez bütünlüğü konusunda taviz vermez görünüyor.

Şu ana kadar son üç dört yıl içinde yeni bir anayasa için ortaya atılan düşüncelerin sanıyorum ki büyük bir bölümünü gözden geçirdim. Demokrasiyi İzleme Komitesi'nin anayasa kurultayından başlayarak, DYP'nin "İşleyen Rejim, İşleyen Devlet" kitabını, SHP'nin "Maddeleştiril-

---

miş Anayasa Taslağı"nı, Basın Konseyi'nin kendini ilgilendiren Anayasa değişiklikleri taslağını, Türk-İş, Otomobil-İş, Belediye-İş, sendikalarının taslaklarını, Atilla Coşkun kardeşimizin taslağını, ve Mülkiyeliler Birliği İstanbul Şubesi'nin düzenlediği bir haftalık Anayasa Forumu'nu, bütün bu toplantıların tutanaklarını ya da yayınlarını izledim. Üniter devlet genel olarak kabul görüyor. Eğer üniter devletten vazgeçmek ve federal yapıya gitmek mümkün görünmüyorsa devletin milleti ve ülkesiyle bölünmezliği konusunda bazı kesimler çok ısrar ediyor ve hiçbir taviz vermiyorlarsa bunlar Anayasa'da kalsın, bugünkü Anayasa bu ilkeleri taşınsın, ama bu düzeni, bu anlayışı, bu ilkeleri kökten değiştirmek isteyen insanların örgütlenmesine yasaklama getirilmesin. Zaten Murat Belge'nin söylediği gibi ortalık o kadar karışık ki ayrılmak isteyen var mı yok mu bile belli değil, Kürt kimdir kim değildir, o da belli değil. Biz Anayasa ile eğer insanların ama dillerini konuşmalarını, kültürlerini geliştirmelerini, gazetelerini kitaplarını yayınlamalarını, enstitülerini, partilerini kurmalarını sağlayabilirsek bu mesele oturur, tartışılır. Bu görüşler bir gün TBMM'de ve Türkiye toplumunda yeterli çoğunluğu elde ederlerse o zaman bu görüşlerin uygulamaya geçirilmesine kalkışılır. Sanırım günümüz Türkiye'sinde bu görüşün kabul ettirilip böyle bir Anayasa'nın geçirilmesi, Türkiye toplumunun demokratikleşmesi, gelişmesi açısından çok büyük bir katkı olacaktır.

Teşekkür ederim.

M. Ali Aslan

Teşekkür ederiz. Rojname'yi Ahmet Zeki Okçuoğlu ile beraber yayınlayan Eşref Okumuş İsveç'ten telefon açtı, girişimi kutladı, daha ilerdeki çalışmalara katılacağını belirtti. Ankara Milletvekili Tınaz Titiz telgraf gönderdi: "Toplantıya katılmak üzere İstanbul'da bulunmama rağmen bir mazeretim dolayısıyla Ankara'ya dönüyorum, toplantıya başarılar diler, saygılarımı sunarım". Bir diğer telgraf Diyarbakır'dan Avukat Fethi Gümüş, "Türkiye'nin en önemli sorunu olan Kürt sorunu konusunda çözümler üretmek amacı ile yapılan toplantıya her türlü düşünceden kişilerin çağrılmış olmasına karşın bu konuda en çok duyarlı olan İsmail Beşikçi'nin çağrılmamış olması düşündürücüdür ve kınanacak bir

---

durumdur. Bu anlamda özellikle İsmail Beşikçi'yi amaçlı olarak davet etmeyenleri kınar, toplantıya katılmayacağımı belirtirim."

İsmail Beşikçi benim de arkadaşım, çok eskiden beri tanıyorum ve saygı duyduğum bir insan. Kuşkusuz değerli bir insan ama daha önce belirttiğim gibi çağrı listesi hazırlanırken bir takım sübjektif değerlendirmelerle liste hazırlıyorsunuz. İsmail Beşikçi burada olmalıydı diye düşünüyoruz ama çoğu insan da listede yer almamıştır. Fakat İsmail Beşikçi tanıdığım kadarıyla bunu hoşgörecektir olgunlukta birisidir, bu bakımdan kimsenin onun avukatlığını yapmaması gerekir.

İsveç'ten İbrahim Güçlü aradı, çalışmalarını destekledi ve başarılar diledi.

Şimdi ikinci bölüme geçiyoruz.

Asaf Savaş Akat

Toplantıyı düzenleyen arkadaşları kutluyorum. Benden konuşma istendiği zaman sanıyorum akılda, kitabımda konuyla ilgili olarak farklı bir görüş getirmem vardı. Ben, ya üniter devletten yana olacaksınız ya da Kürdistan'ın bağımsızlığını savunacaksınız şeklinde bir ikilemin kabul edilmemesi gerektiğini düşünüyorum. Arada birçok alternatif mümkündür. Türkiye'nin sorunu şuydu galiba: Uzun süre bir sessizlik yaşadık. Dolayısıyla sorunları tartışmadık. Barışçı çözüm müzakereyle çözüm demektir, müzakereyle çözüm olması için ortada farklı çözüm önerilerinin olması gerekir. Çözüm önerilerinin olması için de bu önerilerin her birinin kendi içinde uzun süredir tartışılıyor olması gerekir. Onun için de bunların sunulmasını sağlayacak özgürlüğün olması gerekir. Özgürlük olmayınca kimse çözüm önerisi getirmiyor, bunlar tartışılmıyor, müzakere temeli oluşmuyor yani barışçı bir yolun olanağı kalmıyor gibi geliyor bana. Ya üniter merkezîyetçi devlet diyorsunuz ya da bunu demiyorsanız mutlaka bağımsız Kürdistan diyorsunuzdur. Böyle bir açmaza geliyoruz ve ben bunu reddediyorum. Bence üniter devlet gerekli değildir, geçmiş bir şeydir üniter merkezîyetçi devlet. Çağ, çoklu birliklerin çağıdır. Birlik ama çokluluk içinde birlik. Amerikan Anayasası çağdaş bir Anayasa'dır bu anlamda. "Pluribus unus" derler çoklu birliğe. Ben bir federal çözüm önerdim. Federal, federatif değildir. Almanya federatif bir

---

devlet değildir, üniter bir devlet de değildir, federal bir devlettir, idari federalizm vardır. Yani temel kanunlar hâlâ milli parlamentoda yapılır. Fakat her eyaletin başbakanı vardır ve devletin idari fonksiyonlarının büyük bir bölümünü bunlar yapar. İlk aşamada etnik federalizmin yanlış olacağını düşündüğümden Amerikan sistemi ile Alman sistemi arasında bir çözüm önerdim. İstanbul ayrı bir alem 7-8 milyonluk bir şehir olduğu için onu ayrı tutalım dedim. Gerisini başlangıçta dörder milyonluk eşit 14 eyalete bölelim dedim. Böylece 15 bölge ya da eyalet eder, nasıl isterseniz öyle isimlendirebilirsiniz. Bunların kendi parlamentoları olur, Alman sistemi benimsenecekse yani Türkiye icranın başını doğrudan seçmemekte kararlıysa, başkanlık sistemine gitmemekte kararlıysa ki benim buna bir allerjim yok, o takdirde eyaletlerde de başbakanlık sistemi işler. İspanyollar da aşağı yukarı bunu yapmışlardır. Bu etnik bir bölünme değildir. İdari bir bölünmedir. Bazı eyaletlerde Kürtler, bazı eyaletlerde Gürcüler, bazı eyaletlerde benim gibi Rumelililer çoğunluğu oluşturarak kendi siyasi anlayışlarını o ülkenin işleyişine yansıtabilirler. Ve daha küçük birimlerde çoğulculuğu birlik içinde yapmayı öğrenmeyi deneyebiliriz. Gördüğümüz gibi bu bir üniter devlet değildir, ama federatif bir devlet de değildir, yani iki büyük Türk ve Kürt devletinden oluşan bir devlet de değildir. Türkiye'yi rahatlatacağını düşünüyorum. Ben hukukçu değilim, iktisatçuyum, ama vatandaşların çözüm üretmesi gerektiğini düşünüyorum. Bunun bir vatandaşlık hakkım olduğunu ve bu çözümlerin Anayasa hukukçularına bırakılmaması gerektiğini düşünüyorum. Bilinçli vatandaşlar tarafından doğrudan müdahale edilmesi gerektiğini düşünüyorum. İspanyolların da aynı niyeti taşıdıklarını gördüm, yani bir idari ademi merkezîyetçiliğe giderken hedefleri ülkenin bir etnik federatif yapıya dönüşmesini engellemek oldu. Bir idari federalizmi tercih ettiler. Bence böyle bir çözüm Türkiye'de tartışılabilir, tartışılmalıdır. Keşke şu anda hükümetimiz sadece şefkatten bahsedeceği yerde böyle bir çözüm önerse. Böyle bir çözümün önerilmesi şiddet yanlılarını da epey müşkül durumda bırakacak bir tartışma ortamı yaratır. Bütün arkadaşlara önerim, siyah-beyaza gitmeden, griler üzerinde, ne kadar federalizm, nasıl bir federalizm gibi konularda çözüm üretmeleridir. Teşekkür ederim.

Mehmet Ali Aslan

Sayın Mahmut Alınak kendi seçim bölgesi olan Şırnak'a çığ düştüğü için gitmiş, toplantıya katılamıyor, başarılar diliyor.

Tarık Ziya Ekinci

Ben bugünkü toplantıyı tarihî bir toplantı olarak değerlendiriyorum. Demokrasi farklı görüşlerin tartışıldığı ve sonunda bir senteze varıldığı bir toplum düzenidir. Bu nedenle Türkiye'nin en önemli sorunu olan Kürt sorunu üzerinde görüşülürken çok farklı görüşler olacaktır. Bu farklı görüşler tartışılmalı ve bir senteze varılmalıdır. Demokrasiyi bir süreç olarak görüyorum ben. Bugünkü aşamasında demokrasi bir sivil toplum düzenidir. En büyük güvencesi de sivil toplum kurumlarının varlığıdır. Ne yazık ki Türkiye'de sivil toplum kurumları son derece zayıf ve etkisizdir. Bu nedenle, sivil toplum kurumlarının üreteceği düşünceler ve görüşler toplumun bütününde benimsenecek bir düzeye getirilmeli ve devlet de bundan etkilenecek kendi politikasını, kendi temel yasalarını buna göre değiştirmelidir. Yıllardır böyle bir toplantının özlemini çekiyorum. Bütün olumsuz yargılara karşın Türk ve Kürt aydınlarının Kürt sorununun çözümünde birlikte hareket edebileceklerine inancımı hiçbir zaman yitirmedim. Bu nedenle bu platformun oluştuğunu görmekten büyük bir mutluluk duyuyorum. Toplantıyı düzenleyenleri de yürekten kutluyorum. Sayın Aslan'ın toplantıyı açış konuşmasında, bana biraz aykırı gelen bir hususa değinmek istiyorum. Sayın Aslan Türk aydınlarının Kürt sorunu konusunda bilgilendirilmesi biçiminde ifade etti toplantının amacını. Oysa ben burada bu sorunun tartışılmasını ortak bir görüşün belirtilmesini ve bir bildirinin çıkarılmasını, bu bildiriyle Türkiye kamuoyuna, devlete, siyasi iktidara bir mesaj verilmesini istiyorum. Kürt sorunu yetmiş yıldır ırkçı, baskıcı inkarcı ve asimilasyoncu bir uygulamayla sürdürülen yanlış ve çağdışı bir ulus devlet politikasının günümüze yansıyan bir ürünüdür. Bu politikanın özeti şudur: Türkiye'de yaşayan herkes Türk'tür. Türkiye'de Kürt yoktur, vardır diyenler bölücüdür, bölücülük suçtur ve cezalandırılır.

Yetmiş yıldır uygulanan bu politikayla baskı altında bir parya konumuna getirilen Kürtler aynı zamanda ülke bütünlüğünü tehdit eden potansiyel bir düşman olarak algılanmış ve Türk kökenli yurttaşlarda yaygın bir Türk düşmanlığı oluşturulmuştur.

Öte yandan insan haklarına aykırı bu uygulamalarla, Kürtler hem devlete, hem topluma ve hem de kendi öz vatanlarına karşı yabancılaştırılmışlardır. Bu yanlış politika yüzyıllardır birlikte yaşayan Türkleri ve Kürtleri karşı karşıya getirmiştir.

Devlet katında üretilen bu husumet politikası bugün de 1982 Anayasası başta olmak üzere Türk Ceza Kanunu, Terörle Mücadele Kanunu, Siyasi Partiler Kanunu ve rejimin temel kanunlarının tümü bu espri içinde hazırlanmıştır. Kürt sorununun çözümünde Kürt gerçeğini sadece söylemde benimsemek hiçbir şey ifade etmez. Çözüm, devletin demokratikleşmesinde ve Kürt gerçeğinin organik bir biçimde devletçe benimsenmesindedir.

Bu sonuca varmak için aşılması gereken engellerle alınması gereken önlemler şunlardır:

1) Kürdistan'da silahlı çatışma derhal durdurulmalı, kan dökülmesine kesin olarak son verilmelidir.

Olağanüstü Hal durumu kaldırılmalı, Köy Koruculuğu lağvedilmeli, Ordu ve Özel Tim geri çekilmelidir.

2) 1982 Anayasası kökten kaldırılmalı, Türklerin ve Kürtlerin eşit haklı birlikteliğine dayalı, insan haklarına saygılı, bireyin özgürleşmesi ve devletin küçülmesi perspektifi içinde, sivil toplum kurumlarına öncelik veren yeni bir demokratik Anayasa yapılmalıdır.

3) Siyasi Partiler Kanunu demokratikleştirilmeli, Kürtlerin de siyasal yaşama özgürce katılmalarını sağlayacak bir yapıya kavuşturulmalıdır.

4) Türk Ceza Kanunu, Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu, Sendikalar Kanunu, Dernek Kanunu ve benzerleri yeniden düzenlenmeli, insan haklarına saygılı ve Kürt gerçeğini benimseyen bir öze kavuşturulmalıdır.

5) Terörle Mücadele Kanunu başta olmak üzere, insan hakları ile çelişen, ırkçılığı ve şoven milliyetçiliği özendiren tüm anti-demokratik kanunlar yürürlükten kaldırılmalıdır.

6) Başta Helsinki Sonuç Belgesi ve Paris Şartı olmak üzere Türkiye'nin imzaladığı tüm uluslararası anlaşmaların temel ilkeleri Anayasa'ya ve rejimin temel yasalarına ithal edilmelidir.

---

7) Yargı Organları, devlet ideolojisi ve devleti idealize eden ögelerden arındırılarak yeniden düzenlenmeli ve hukukun üstünlüğüne bağlı bir yapıya kavuşturulmalıdır.

Bu bağlamda, Anayasa Mahkemesi'nin TBKP'nin kapatılması münasebetiyle açıkladığı gerekçeli kararın Kürt gerçeğini inkar eden şoven milliyetçi yaklaşımın ulus-devlet anlayışı ile hem Kürt sorununun çözümünde, hem de demokratikleşmenin önünde ciddi bir engel oluşturduğunu belirtmekte yarar görüyorum.

8) Milli Güvenlik Kurulu kaldırılmalı, militarizm etkisizleştirilmelidir. Türk Gladiosu, ya da Kontrgerilla adları ile anılan özerk ve bağımsız cinayet kurumları devletin bünyesinden sökülüp atılmalıdır.

9) Bugüne kadar toplumu yönlendiren zorunlu devlet ideolojisi uygulamasına son verilmeli, devlet ideolojilerden arındırılmalıdır.

10) Her türlü ırkçı ve şoven milliyetçi eğilimler yasadışı sayılmalı, ırkçı ve milliyetçi edimlere ceza yaptırımı uygulanmalıdır.

11) Eğitim sistemi ırkçı ve milliyetçi ideolojilerden arındırılmalı, Türklerle Kürtlerin eşit haklı kardeşçe birliğine dayalı yeni bir ulus ve ulusal birlik konseptine göre yeniden düzenlenmelidir.

Kürtçe eğitim yapma hakkı özgürleştirilmelidir.

12) Yetkin bir demokrasinin başlıca güvencesi sivil toplum kurumlarıdır.

Türkiye'de bu kurumlar son derece yetersizdir. Var olanlar da etkisizdir. Örneğin Türk-İş gibi büyük bir sendika demokratikleşme konusuna olduğu kadar Kürt sorununa da ilgisizdir.

Türkiye demokrasi hareketinin bu açmazdan kurtulması için etkin sivil toplum örgütleri oluşturulmalıdır.

13) Anti-laik ve ümmetçi eğilimler de hem demokrasinin hem de Kürt sorununda barışçı çözümün önünde birer engeldir. Mutlaka aşılması gerekir.

14) Kürtlere yönelik düşmanca önyargılar barışçı çözümde bir diğer engeldir. Bu önyargıların etkisizleştirilmesi ve aşılması gerekir.

15) Kürdistan'ın pre-kapitalist yapısı da demokratikleşmeye ve barışçı çözüme engeldir. Köklü bir toprak ve tarım reformu ile Kürt köylülerinin de özgür ve bağımsız üretici bireyler olarak demokratik sürece katılmaları sağlanmalıdır.

16) Demokratikleşmede belirleyici olan demokrasiye inançla bağlı muhalefet partilerinin yaptıkları demokratik denetim ve muhalefet görevleridir. Türkiye bugün böyle bir olanaktan yoksundur. Bugünkü gerici

---

muhalefet cephesi hem demokratikleşmenin hem de Kürt sorununda barışçı çözümün önündeki önemli engellerden biridir. Bu engelin de mutlaka aşılması gerekir.

Türkiye’de demokrasi mücadelesi yalnız siyasal partilere bırakılmıyacak kadar ciddi bir görevdir. Türk ve Kürt aydınlarının inançlı ve bilinçli bir dayanışma içinde bu görevin üstesinden geleceklerine ve Kürt sorununa barışçı bir çözüm bulacaklarına inanıyor ve güveniyorum.

Sözlerimi burada bitirirken hepimizi saygı ile selamlarım.

Ömer Laçiner

Benim burada biraz önce konuşan arkadaşlarla ayrıldığım çok önemli bir nokta var. Önce bunu belirtmek isterim. O da şu: Ne kaynağı, başlangıcı itibarıyla ne de bugünkü geldiği noktada Kürt sorunu şimdiye kadar konuşan arkadaşların sunduğu şekilde değildir.

Önce başlangıcı, kaynağı konusunu belirteyim; Kürt sorunu sadece Türkiye’nin sorunu değil, Ortadoğu’nun sorunu. Bugün Türkiye çerçevesinde Kürt sorununa bulunabilecek en ideal çözüm her neyse, onun bulunduğu ve uygulandığı anda dahi Kürt sorunu var olmaya devam edecektir. O bakımdan da burada Türkiye’nin nasıl demokratikleşeceği temelinde ve Kürt sorununu bu demokratik çerçeve içinde çözümlenebileceği sorusu etrafında düşünmekten çok, bu konuyu, Ortadoğu planında nasıl koyabileceğimizi düşünmemiz gerekiyor.

Sorunun halihazır boyutuna gelince, az önce Taciser arkadaşın da burada Helsinki Yurttaşlar Meclisi delegasyonunun Diyarbakır ve öteki yerlerde yaptığı incelemelerden çıkardığı gibi sorun son derece vahim bir noktada. O nedenle belki de biraz önce Tarık Ziya Ekinci’nin burada ifade ettiği hayli makul olan önerileri uygulama zamanının önümüzde olup olmayacağını sormak gerekiyor.

Burada dikkate alınması gereken çok önemli bir nokta var: Kürt sorunu Türkiye’nin yakın tarihi içerisinde uzunca bir dönem Türk devleti ile Kürdistan’ın bağımsızlığını ya da özerkliğini savunan hareketler veya kadrolar arasında bir sorun olarak yaşandı. Fakat artık doğrudan halklar arasında yaşanan bir sorun olma mecrasına girdi diyebilirim. Burada her ne kadar kendimi Türk ve Kürt halklarının bu sorunu nasıl algıla-

dıkları konusunda yetkiyle söz edecek konumda görmüyor isem de; bildiğim kadarıyla Türk halkı şimdiye kadar Kürt sorununu TC devleti ile Kürt halkı arasında bir sorun olarak gördü. Devletin fikriyatını paylaşmıyordu, Kürtlere karşı milliyetçi bir antipatisi yoktu. Kürt halkının da yaklaşımının benzer olduğunu sanıyorum. Şüphesiz bu halk yoğun acılar yaşadığı, baskılara göğüs gerdiği için Türk devleti şahsında Türklere karşı da bir antipati doğmuş olabilir. Ama bunun baskın bir özellik kazanmadığını söyleyebiliriz gibi geliyor bana.

Şüphesiz Türk halkı Kürt sorununun ne olduğu, mahiyeti, Kürtlerle ilişkisinin, birarada oluşunun dayandığı zemin hakkında çok fazla düşünmedi. Belki de aynı devlet çatısı altında olmalarını pek tabii saydığı için, belki de bu tabiiyet duygusu din-mezhep ortaklığından kaynaklandığı için böyleydi bu. Bunu ilgisizlik olarak nitelese ve eleştirsek dahi milliyetçi bir önyargının söz konusu olmadığını da belirtmek gerekir.

Oysa şimdi Türk halkı, şu son yıllar esnasında, büyük ölçüde resmî devlet politikaları aracılığıyla ve bu arada son derece sorumsuz Türkiye basınının verdiği haber ve bilgiler kanalı ile Kürt sorunu karşısında halk olarak tavır almaya doğru itildi. Belki resmî platformlarda, kamuoyu önünde açıkça ifade edilen bir tavır değil bu, ama artık sokakta, evde, iş yerlerinde yani gündelik ilişkiler sahasında alınmaya başlanan ve hayli milliyetçi öğeler taşıyan bir tavır bu.

Dolayısıyla burada sözü edilen Bahar sendromunun gerçekte iki vechesi var. İlki Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı bölgede ordunun çok geniş bir askerî operasyonu veya PKK'nın yaygın bir askerî eylemler dizisi başlatacağına dair haber ve beklentilere bağlı bir katliam endişesi. İkincisi ise buna bağlı veya bundan bağımsız olarak Türklerle Kürtlerin birbirleriyle yanyana içiçe yaşadığı Orta ve Batı Anadolu'da ani bir patlamayla zincirleme yayılabilecek bir halklar arası çatışma sürecinin ürüntüsü.

Eğer bunlardan herhangi biri, daha kötüsü ikisi birden olursa Türkiye, demokratik bir çözümün artık tamamen imkansız olacağı uzun bir döneme girecektir.

Ben bu kısıtlı süre içerisinde şöyle bir önerim olduğunu bildirmek istiyorum: Bugüne kadar Kürt sorunu gerek Kürt, gerekse Türk tarafında aktörleri devlet, hükümetler, siyasi parti ve örgütler olan bir zeminde tartışıldı. Ben şu kritik noktada inisiyatifin doğrudan Türkiye toplumunun kendisine yani onun başlıca bileşenleri olan Türk ve Kürt halkına tanınması için bir girişimde bulunulmasını talep ediyorum. Türk ve Kürt halkına sorunun gelip dayandığı vahim nokta, eşik, net biçimde hatırla-

---

tılnalı, bunu düşünmesi ve istediği neyse, bunu bir irade beyanı olarak ifade etmesi istenmelidir.

Bunun için Türkiye toplumunun bütününe yönelik bir kampanyanın son derece önemli olacağını düşünüyorum. Bu kampanyada, her ölçekte topluluklar içinde birbirleriyle sorunu tartışacak, birbirlerine ne düşündüklerini ve ne istediklerini anlatacak Türk ve Kürt halktan insanlar, bu harekete ne ölçüde kitlesel katılabilirlerse o ölçüde bir siyasal ağırlık da yaratmış olacaklardır.

Buradan halihazır Türkiye toplumunun hangi nitelik ve içerikte bir çözüm istediği ve bunu gerçekleştirme gücünün derecesi belli olabilecektir. Az önce Murat Belge'nin söylediği söze katılıyorum. Sorunun bu denli vahimleştirdiği bir noktada vatandaşlar sorumluluğu artık bir başkasına, devlete, siyasal örgütlere havale etmekle yetinemezler. Bizzat herkes tarihin bu noktasında kendi sorumluluğunu üstlenmeli, tavır koymalıdır. Toplum kan ve katliam istemiyorsa bunu ifade etmeye, barışçı ve onurlu bir çözüm zeminini empoze etmeye çağrılmalıdır.

Bu çağrıdan alabileceğimiz cevabın ölçüsü ve içeriği, bu ülke vatandaşlarının vatandaşlık şuurunun, çözüm üretebilme ve bunu sahiplenme kapasitesinin bir sınavı olacaktır. Buradan ise, bu ülkede yaşayanların, tümümüzün, özel olarak bu sorunun, genelde tüm Ortadoğu'yu derinden ilgilendiren yeniden yapılanma sorunlarının çözümünde ne denli ileri ve belirleyici bir rol oynayabileceğimize ışık tutan tarihi bir ders, bir veri çıkacaktır.

Ben bu kısa konuşmayı belki ilerdeki tartışmalarda daha detaylı konuşabileceğiz diyerek burada bitiriyorum. Herkese teşekkür ediyorum.

Feridun Yazar

Saygıdeğer konuklar, özür dilerim, ben bir metin hazırlamıştım fakat konu o metni aştığı için böyle konuşmak zorunda kalıyorum. Metni ayrıca dağıtacağım. Ben sözlerime Laçiner'i onaylayarak başlamak istiyorum. Şu ana kadar tartışılanlar sanırım bu toplantının yapılma amacını biraz aşan konuşmalardır. Bu toplantı sanırım şunun için yapıldı: Kürt-Türk düşmanlığının yaratılmak istendiği bir ortamı nasıl ortadan kaldırırsınız ve ilkbaharda devlet güçleriyle PKK'nın birbirlerine karşı vereceği

---

savaşla, sivil halkın katliama uğrayacağı ihtimalini nasıl yok edebiliriz. Toplantının bu amaca yönelik olduğunu düşünüyorum ve sanıyorum herkes de bunu paylaşacaktır.

Savaşta tüm değerlerini kaybetmiş bir toplumda, ister öldüren için ister ölen için olsun, sağlıklı ve insan haklarına dayalı çözümleri beklemenin olanağı yoktur. Çünkü savaş sonrası dönem, yine hakim olan gücün kendi dayatmalarıyla çözümleniyor; bunu bilmek lâzım, bu nedenle önce bunu yaşamamak gerekiyor. Eğer bunları önleyemiyorsak, burada üretebileceğimiz çözümler hiçbir işe yaramaz.

Çok değerli katkıları olan konuşmacıların, bu değerli konuşmalarına katılmamak mümkün değil ancak ben size bir noktayı hatırlatmak istiyorum. Türkiye'yi ve Türkiye'de yaşayan toplulukları mutluluğa ve demokrasiye götürmek isteyen herkes, şunu çok iyi bilmelidir ki, bu savaştan hiç kimse kârlı çıkmayacaktır, az ölen de, çok ölen de, yenilen taraf da, yenen taraf da kârlı çıkmayacaktır.

Ortadoğuda öteden beri yaşadık ve dünyanın birçok yerinde örneklerini yaşıyoruz.

Bir Kuzey Irak'ı yaşadık ve bir Yugoslavya'yı yaşadık. Bir Bağımsız Devletler Topluluğu, Sovyetler Birliği'ni yaşadık. Ordu PKK'ya karşı harekete geçti, diyelim ne olur? Biz sürekli şunu söylüyoruz ve uygulamaya çalışıyoruz. PKK gökten gelen insanlardan oluşmuş bir örgüt değil. Aydan gelmediler, Amerika'dan da gelmediler, İsveç'ten de gelmediler, bu insanlar, bu ülkede yaşayan insanların çocuklarıdır. Özellikle Doğu'da ve Güneydoğu'da, Kürt halkından çıkan insanlardır ama bunların içerisinde Türk ailelerden insanların sayısı da azımsanacak gibi değildir. Sayın Başbakan diyor ki, PKK halkta taban bulmuştur, halkta taban bulan bir hareketi, halktan soyutlayarak yok etmenin olanağı yoktur, o zaman onu yokedebilmek için tabanını da yoketmeniz lâzım, o zaman bu hareket halka yönelik bir hareket olacaktır ve giderek jenoside, soykırımına kadar varan bir hareket olacaktır.

Ve yarın tehlikesini görmek lâzım, dikkat ediniz, metropol kentlerde yaşayan Kürtlerin, mahallelerde evleri, isimleri ve sayıları tespit ediliyor, ve niçin bu tespitler yapılıyor? Hangi amaçla tesbit ediliyor? Bunu araştırmak lâzım, bunu bilmek lâzım. Bu yalnız Kürtlerin sorunu değildir. Sakın, ne olacak canım ben nasılsa onlardan değilim diye düşünmeyin. Böyle bir ortamda insanların nasıl yaşayacağı, nasıl öleceği hiç belli değildir. Çünkü Kürtlerle Türkler, okulları paylaşıyorlar, hastahaneleri paylaşıyorlar, işyerlerini paylaşıyorlar, hatta hatta aynı aileyi paylaşı-

---

yorlar. Nasıl ayıracaksınız bunları, nasıl bunlardan ben zarar görmem, bana ne diyeceksiniz? Bence bu sorun Kürtlerin sırtından alınmalı, çünkü bir Kürt sorunu denildiği zaman, kamuoyunda derhal PKK'lı damgası vurularak tecrit edilmeye çalışılıyor ama bir Türk kökenli düşünür söylediği zaman, demokrat söylediği zaman böyle bir suçlamayla karşılaşmıyor onun için onlara daha çok görev düşüyor, onların daha çok bu soruna eğilmeleri lâzım. Ve Kürt sorunu yalnız Kürtlerin de değildir. Türklerin de sorunudur. Türkiye'de yaşayan herkesin sorunudur. Demin Sayın Laçiner'in dediği gibi, Ortadoğu, hatta uluslararası boyutu olan bir sorundur. Bunlara hep birlikte çözüm bulmak zorundayız. Güzel anayasalar yapabiliriz; çok güzel yasalar yapabiliriz; ama bunu yapma olanağı bulmadığımız zaman neye yarar bu güzellikler, bunları yapabilmenin ortamını bulmak lâzım, bu drama son vermek lâzım.

Konuşuyoruz, HEP, PKK'nın partisidir deniyor ve sözlerimiz yarım alınarak, çarpıtılarak aktarılıyor. Bir bakıyorsunuz ki en sivri, kamuoyunun alerjisini çeken bir cümleyle basına sızıyor. Olduğu gibi anlatılmıyor. Basın da bunlardan vazgeçmelidir. Basın mensuplarından rica ediyoruz, yazacaksanız tam yazın. Biz neyse onu yazın, çarpıtmayın.

CNN televizyonunda izledim, Sayın Başbakan Amerika'da diyor ki Kürtler birinci sınıf vatandaşlar, bizim onlarla bir sorunumuz yok. Şimdi soruyorum size, dili yasaklanmış, kültürü yasaklanmış, bir iç savaşa sürüklenmek üzere, soykırımla karşı karşıya kalmış bir halk nasıl oluyor da, birinci sınıf oluyor, ben anlamadım. Yani, haklarda, bu ülkede gerçekten birinci sınıfsak, biz aklımızı mı kaçırdık, bu sorunlarla uğraşıyoruz? Buraya niye toplandık, o zaman? Bunlara artık son vermek, halkımızı aydınlatmak lâzım, kamuoyunun aydınlatılması için ne kadar engel varsa ortadan kaldırmak lâzım. Televizyona çıkarmıyorlar bizi, düşüncelerimizi söylememize engel oluyorlar, bunu çok rahat söyleyeyim, bir basın mensubu arkadaşım, kırmızı koltuğa çıkabilmem için uğraşmıştı, sonunda, bana verdiği cevap şu oldu: vallahi korkuyorlar! Özel TV olduğu için devlet üzerlerine gelir diye korkuyorlarmış.

Şimdi Türkiye bu davranışlarla bir yere gitmez. Türk ordusu güçlüdür. Çeşitli yerler bombalanır, 100.000 - 200.000 insan öldürülür, 500.000 insan öldürülür, bence işte Türkiye'nin esas bölünmesi o zaman başlayacaktır. Çünkü, Avrupalı Amerikalı, oraya girecektir ve girdiği zaman hem Türkiye'nin bağımsızlığı tehlikeye girecek hem de oradaki insanların gerçekten kavuşmadığı demokratik özgürlükler de elinden alınmış olacaktır.

Türkiye'yi içinde bulunduğu bu sendromdan, bu kötü pozisyonun kurtarmak bizim görevimizdir. Hepimizin tek tek sorumlulukları vardır. PKK'yı yok edebilirsiniz - Botan vadisine indirip Kürt halklarını yerle bir edebilirsiniz fakat eğer Kürt sorununun önündeki demokratik engelleri kaldırmaz ve demokratik bir biçimde çözemezseniz bir başka zamanda bir başka isim altında, aynı hareket çıkar, bunu önleyemezsiniz. Hiç kimse önleyemez, insanları öldürmekle önleyemezsiniz, Şeyh Sait isyanını bastırdınız, önleyebildiniz mi? Ağrı isyanını bastırdınız önleyebildiniz mi? Koçkiri'yi bastırdınız önleyebildiniz mi? Dersim'i bastırdınız, önleyebildiniz mi? Önleyemezsiniz. İnsanlar özgürlüklere bir defa alıştı mı onun için ölmekten de vazgeçmez öldürmekten de. Öldürmek isteyenler kadar özgürlük için ölmeye susayanlar da vardır. Bunları bilmek lâzım, bu tehlikeleri görmek lâzım. Bugün amacımızın, bu sendromları bu kötülüğü, bu pozisyonları, bu toplum içindeki düşmanlığı ortadan kaldırabilmenin yollarını aramak olması gerekir. İnsanlarımız birinci sınıf değil diye kırdıramayız ve Türk halkına ve Kürt halkına onun aydınlarına çok büyük görevler düşüyor.

Bizce, bu ülkede üniter devlet mi, federatif devlet mi olur sorusu önemli değildir, o da olur, o da. Ama önce bunu oturup tartışma ortamını bulalım da hangisinin daha iyi olduğunu tartışabilelim. Bunlardan yoksunuz, belki üniter devleti kabul edebiliriz belki başka çözümler olur. Bir savaş var diyoruz. Geçen gün bir gazeteci bana soruyor: Devlet çağırsa HEP, Kürt sorununda muhatap olur mu? Yani savaşı başlatan HEP değil, silahlı mücadele yapan da HEP değil, o silahlı mücadeleyi başlatanları dışında tutarsanız, kiminle ateşkes yapacaksınız? Onu da tutamazsınız, yani en basit yoludur bu. PKK'nın legalleşme, yasallaşma şartlarını hazırlayın, ortamını yaratın, bitsin bu iş. Gelsin, ne istiyorsa söylesin. Türkiye de rahat etsin, insanlar da rahat etsin, af çıkaralım deniyor. Tarihte, hangi siyasal örgüt, bu kadar kan döküldükten sonra bir af sözüyle gelip silahlarını teslim eder? Bu mümkün mü, tarihte görülmüş mü? Ama onun legal siyasal harekete katılımını sağlayacak demokratik siyasal harekete katılma ortamını garantilerseniz, onların gerçekten demokratik platforma katılması için sivil güvenceler yaratırsanız, toplum güvenesi yaratırsanız, bu mümkün olabilir. Böyle bir durumda gelmediği zaman, zaten tabanı kalmamış olur ki, kendi kendisini bitirmiş olur. Sorunu böyle görmemiz gerekiyor.

Diyelim ki Bekaa'ya silahlı güç indirimi yapıldı. Onu yapmakla sadece şiddet tırmanır. Bunun tehlikesini görmek zorundayız insan olmanın

gereğidir bu diyalogu başlatmak. Herkese bu konuda görev düşüyor. Özellikle parlamenter arkadaşlardan rica ediyorum, parlamentoya niçin geldiklerinin bilincinde hareket etmelidirler, eğer sorunları parlamentoda çözemiyorlarsa o parlamentoyu terk etmelidirler. Çünkü başka çözüm yolu silahtır. Ben tek başıma ne yapabilirim diye hiç kimse düşünmesin. Dünyada, çok olayları yaratan bir iki üç kişidir. Onlar biraraya gelmişlerdir, bir şey başlatmışlardır, taraftar bulup, getirmişlerdir. Ben bir şey yapamam demek acizlik olur. Parlamenter arkadaşların çoğu, hepsi benim arkadaşımdır, benim sözlerim yalnız onlara değil, parlamentodaki herkesedir. Ben parlamentoda olsaydım, kendime de olacaktı. Sorun budur. Yoksa şu veya bu şekilde, herhangi bir olay değil. Acı günleri yaşamayalım, sonra eyvah yahu keşke elimizden geleni yapsaydık demeyelim. İş işten geçmeden önce, herkesin elinden geleni yapmasını istiyorum. Bu toplantıların devamını istiyorum. Genişletilmesini istiyorum.

Çağrılan birçok insan, basın, köşe yazarları, topluma yön veren insanlardır, onların gelmediğini görüyorum, acaba bu sorumluluğu taşıyorlar mı diye düşünüyorum, bu ülkenin sorunlarının sorumluluğunu sırtlarında taşıyorlarsa bıraksınlar toplumu da yönlendirmesinler bari, başkaları gelsin yazsın. Bu sorumlulukla bu diyalogun başlatılmasından dolayı emeği geçen bütün insanlara saygılarımı sunuyorum, ve bunun çok ciddi bir şekilde ele alınmasını, ve çok kısa sürede daha geniş kapsamlı toplantılarla henüz Mart ayna girmeden bir barış ortamının yaratılmasını bir ateşkes çağrısının yapılmasını hem Kürtlerden hem de Türkiye’de yaşayan tüm toplumlardan bütün insanların mutluluğu için bünün gerçekleşmesini istiyorum. Ve girişimlerin devam etmesi dileğiyle saygılarımı sunuyorum.

Feridun Yazar'ın dağıttığı metin:

Verilen çok kısa sürede bu çok ciddi sorunu anlatmanın zorluğunu takdir edersiniz.

Kürt sorunu nedir? Önce kavramlar üzerinde anlaşmak gerekir. Çünkü önyargıları nedeniyle Kürt sorununun çoğu zihinlerde yarattığı çağrışım farklıdır.

Çoğu çevreler ve özellikle devleti yöneten güçler Kürt sorununu devleti bölmeye yönelik bir olay olarak algılıyorlar. Halbuki devleti asıl bölmeye götüren Türkiye'nin batısı ile doğusu arasında uygulanan farklı yöntemlerdir. Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı doğu bölgesi uzun yıllar-

dır sıkıyönetimler, olağanüstü hal yasaları ve hatta hiçbir yasa tanımayan yöntem ve şiddetle yönetilmektedir. Elbetteki bu uygulamalar o bölge halkının aklında ve vicdanında çok değişik etkiler gösterir. Devletin uygulamaya koyduğu bu yöntem sorunu şiddetle ve silahla çözmeye çalışması ve hukuk dışı çağ dışı anlayışı, sorunu daha çok çıkmaza sürüklemekte ve bir iç harbin eşiğine getirmektedir.

Barışçı ve demokratik siyasal hareketlerin örgütlenmesi engellendiği ve demokratik ifade kanallarının tıkandığı bir ortamda şiddet hareketleri ve silahlı hareketler gelişir. Devlet güçleri halka karşı hukuk dışı baskıları arttırdıkça bu hareketler de gittikçe halkın desteğini kazanıp güçlenir.

İşte geldiğimiz bu noktada şiddet tırmanıyor. Başta o bölge halkı olmak üzere ülkede yaşayan herkes bunun zararını görüyor acısını çekiyor. Batıda uygulanan yasalar doğuda uygulanmıyor. Bölgede hiçbir hukuk kuralı geçerli değil. Halk, çığ felaketi nedeniyle televizyon ekranlarında izlediğiniz gibi çok feci koşullar içinde yaşamaktadır. En kötü barınaklarda yaşıyor. Önemli gelir kaynakları yok. Yoksulluğa, işsizliğe mahkumdur. Bölgede kişi başına düşen milli gelir Bangladeş düzeyinde. Ama devletin bu sorunların iyileşmesi için hiç bir çabası da yok.

Burada yaşayan insanlar, yani Kürtler farklı bir dil konuşuyor. Farklı bir kültürleri var ve bunu kullanmak olanaklarından yoksundurlar. Devlet yetmiş yıllık uygulamasıyla bu insanların dillerini yasaklamış, kültürlerinin işlenmesini, geliştirilmesini yasaklamış, çocuklarının isminin konulmasını elinden almış, köylerinin, kasabalarının isimlerini değiştirmiş, hatta kendi özel kıyafetlerinin giyimine bile engel olmuştur.

Halk devletin uzun yıllardır askıya aldığı demokrasiden, rafa konulan hukuktan, buzdolabına konulan adaletten, mahrum bırakılmıştır. Günümüzün insanı kendisini sadece telefon verilmekle, elektrik verilmekle, barajlar yapılmakla yetinmiyor. Günümüzün insanı kendisine insanca yaklaşılmasını evrensel insan hakları değerlerinin yaşama geçirilmesini, eşitliğe dayanan demokrasi, hukuk ve adaletle yaklaşılmasını istemektedir. Bu hak dört yılda bir yapılan seçimlerde kendisine tanınan demokrasi hakkıyla tanınmaktadır ki, bu hak da doğru dürüst kullanılmamıştır.

Türk halkı Kürtlerin yaşadığı bölgedeki insanların nasıl yaşadığını dahi doğru dürüst bilmemektedir. Bazı çevreler ve devleti yönetenler o bölgedeki insanları sürekli olarak Türk halkı nezdinde her vasıta ile tehlikeli olarak göstermiştir. Kamuoyu bu konuda bir şartlanmanın içine

---

itilmiştir. İşte özetleyebildiğimiz bu durum bizi içinde bulunduğumuz güne getirmiştir. İşte şiddeti yaratan budur. İktidarların devlet güçlerinin asimilasyon, baskı, ve çağdışı politika uygulamalarının sonucudur geldiğimiz gün.

Şimdi devletin en yetkili ağzından ilkbaharda bir askerî hareketle bölgede bir nevi savaş hazırlığı yapıldığı açıklanmaktadır. Bir devlet iç hukuk sisteminde eğer kendi toprağını bombalıyorsa bu savaşıyor demektir. Çünkü uçaktan atılan bombaya artık ne emir komutanın ne de hukuk düzeninin dur diyecek hali ve doğuracağı sonucu önlemeye gücü yetmeyecektir.

Koalisyon hükümeti Kürt kimliğini tanıdığını ve bunun haklarının kabul edilmesi gerektiğini söylemesine rağmen, hiçbir gereğini yerine getirmemiştir. Yine bazı çevrelerin ırkçılığı körükleyerek Kürt-Türk düşmanlığı yaratmak istedikleri, Başbakan tarafından açıklanmış olmasına rağmen, hiçbir önlem alınmamaktadır. Öğrendiğimiz kadarıyla şimdi metropol kentlerde, mahallelerde ne kadar Kürt olduğu ve kim oldukları adresleriyle birlikte tesbit edilmektedir. Ve niçin tesbit edildikleri de bilinmemektedir. Bunlar insanın aklına çok kötü düşünceleri de getirmektedir. Bu yollarla, bu uygulamalarla bu sorunun çözülmesi mümkün değildir. Sorunun çözümünü PKK'ya karşı yapılan askerî hareketin başarısında aramamak lazımdır. Çünkü PKK'yı çıkaran nedenler ortadan kaldırılmadıkça PKK yok edilse dahi bu sorun devam edecektir. Başka bir isim altında, başka bir zamanda yeniden ortaya çıkacaktır. Aslolan bu çıkışların nedenlerini ortadan kaldırmaktır. Ve demokratik çözüm getirmektir.

Çünkü bu silahlı hareketin içinde olanlar dışardan gelmemişlerdir. Onlar kendi halkının çocuklarıdır. O bölgede yaşayan ailelerin çocuklarıdır. Ve bu nedenle de Başbakan'ın da ifade ettiği gibi halkta tabanları vardır. Bu nedenlerle diyoruz ki Kürt sorunu devletin şiddet kullanmasıyla çözülemeyecektir. Silahlı kuvvetlerin taarruzlarıyla bitmeyecektir. Olay bu şekilde ele alınırsa giderek kan davasına dönüşebilir. Bunun da tehlikeleri herkesce bilinir. Biz halkların kardeşliğine inanıyoruz. Ve halkların kardeşçe barış içinde demokratik yollarla herkesin evrensel değerlerine saygı çerçevesinde yaşayabileceklerine ve yaşamaları gerektiğine inanıyoruz.

Şimdi şu ana kadar açıkladığımız durum demokratik, karşılıklı diyalog ve barışçı yollarla çözülmesi gerektiği inancındayız. Baharda yapılması düşünülen hareket, bir iç savaşı doğurabilir. Çünkü Türk silahlı kuvvetleri bu olayda tümenler sevketmekte, uçak kullanmakta ve en mo-

dern harp silahlarını devreye sokmaktadır. Durum bu olunca olayın bir savaş olduğu düşündürücüdür. Siyasi otorite devletin o bölgede görev yapan devlet güçlerine sözü geçmediği endişeleri, o bölgede yaşayan halkı daha da tedirgin etmektedir. Olayın bir soykırıma gitme ihtimali büyüktür. Böyle bir tablo yaşanacak olursa bu dış devletlerin müdahalesini gerektirebilir. Türkiye uluslararası ve Birleşmiş Milletler nezdinde kabul edilen bütün sözleşmelere imza atmıştır. Bunu kendi iç bünyesine de uygulayacağını taahhüt etmiştir. Ama bu sözleşmeler raflarda kalmış yaşama geçirilmemiştir. Değişen dünya koşullarında ve gelişen demokratik hak ve özgürlüklerin dünyada hakim olduğu bu dönemde, kendi içinde Kürt sorununu demokratik yollarla çözememiş olması Türkiye'nin dünyada gelişen ekonomik entegrasyonuna engel olacaktır. Bu da sorunların daha da artmasına, ve dünya devletlerinden tecrit edilmesine neden olacaktır.

PKK'nın ortaya çıkışı 12 Mart ve 12 Eylül dönemlerindeki devletin bölge halkına, aydınlarına ve gençlerine karşı kullandığı şiddet uygulamalarıdır. Bu şiddet şimdiye kadar devam etmiş, ve dozunu artırarak uygulanmaktadır. Bunu engellemek ve Türkiye'nin içinde bulunduğu bu açmazı aşması artık kaçınılmaz, ve zaman kaybına da tahammülü olmayan bir noktaya gelmiştir. Bunun sorumluluğu yalnız Kürtlerde değil. Türk kökenli aydın, politikacı, yazar, gazeteci ve sorumluluk duyan herkese düşmektedir. Çünkü gelişecek olan olaylardan herkes zarar görecektir. Bunun da yolu karşılıklı diyalog, demokratik ilkelerin yaşama geçirilmesi ve her halk her bölge için eşit şekilde uygulanması ve hukukun bütün kurumlarının yerleştirilmesi ile çözülecektir.

Kürt sorunu bütün yönleriyle açıkça tabusuz bir şekilde tartışılmalı, ve Türkiye'de yaşayan herkese en yararlı bir biçimde çözülmesine çalışılmalıdır. Kürt partilerinin kurulmasına izin verilmeli ve PKK'nın yasallaşması Türkiye demokratik hareketindeki yerini almasının yolları açılmalıdır. Yoksa Sayın Cumhurbaşkanı'nın af edelim gibi sözleriyle olay çözümlenmez.

Siyasal bir nedenle ve siyasi bir amaç için silahlı harekete katılan insanları çıkarılacak bir af kanunu ile silahlarını bırakıp teslim olacaklarını sanmak büyük bir iyimserliktir. Dünyanın her tarafında olduğu gibi sanırım bu insanlar ancak düşüncelerini serbestçe ifade edebilecekleri, ve serbestçe örgütlenebilecekleri demokratik bir ortam yaratılırsa, ve devletin hukuk dışı müdahalelerine karşı demokratik ve sivil güvence kurumları oluşturulursa silahlarını bırakmaları mümkün olabilir. Gittikçe tırmanan savaşa son vermek istiyorsak bu demokratik ortamı yarat-

---

tıktan, ve güvence kurumlarını oluşturduktan sonra Türkiye’de herkesi kapsayan koşulsuz bir genel af çıkarılması elbetteki faydalı olur.

Endişemiz şudur ki; devlet ile PKK arasındaki savaş bazı çevrelerin ve hatta bazı politikacıların kışkırtması ile yüzyıllardır beraber yaşayan Kürt halkı ile Türk halkı arasında kan davasına dönüşecek düşmanlıklar yaratılmak isteniyor. Üzülerek izliyoruz ki bunu önlemek için devlet bir çaba içinde değildir. Basında da bunu önleyecek herhangi bir çabaya rastlamıyoruz.

İstanbul’da meydana gelen terör olaylarının arkasında sürekli olarak PKK, dolayısıyla Kürtleri görmek ve lanse etmek bu düşmanlığı körüklemektedir. Eski bir MİT ajanı olan Prof. Mahir Kaynak İstanbul’daki terör yapan güçler PKK arkasına saklanıyor diyerek olayların başkaları tarafından yapıldığını anlatmaktadır. Yine aynı Profesör, Kürt sorununun milletlerarası bir olay olduğunu söylemektedir. Ve HEP kökenli milletvekillerinin yemin sırasında Türk-Kürt kardeşliğini savunduklarını ve ayrılıkçı bir hareket içinde olmadıklarını söylemektedir. Ayrıca eski sol hareketin içinden gelen bu Profesör güneydoğudaki hareketin de bir ayrılıkçı hareket olmadığını söylemektedir. Devletin politikasıyla, devletin istihbarat örgütünde uzun süre görev yapmış ve şimdi öğretim üyeliği yapan ve bu konularda uzman olan Profesör’ün görüşleri ve tesbitleri devlet resmî görüşü ile çelişmektedir.

Kürt politikası hakkında bu örnekte gösterdiğimiz veya buna benzer örneklerde ortaya çıkan çelişkiler kamuoyunun sağlıklı düşünmesini engellemektedir.

Sorunun çözümü için medyanın açık net ve tüm boyutlarıyla olayı öğrenmesi çözüme büyük katkıda bulunacaktır.

Bu nedenle düşüncesi, kökeni, etnik yapısı, dinî inancı ne olursa olsun herkesi bu sorunu tüm boyutlarıyla tartışmaya ve demokratik çözümlere katkıda bulunmaya çağırıyor ve herkesin kendi sorumluluğunu yerine getirmesi gerektiğine inanıyoruz.

Sorunun evrensel değerler ve demokratik ilkeler içerisinde başlatılacak bir diyalogla çözüme ulaşacağı ve kan dökülmeden halklar arasında düşmanlıklar yaratılmadan çözüm bulabileceğimize inanıyoruz. Ve bu inancımızı sizinle paylaşmak istiyoruz. Saygılarımla.

Naci Ekşi

Efendim hepinize saygılarımı arz ediyorum. Böyle bir toplantıyı düzenledikleri ve beni davet ettikleri için de organizasyon komitesine teşekkür ediyorum. Konuşmaları dinledim ve çok istifade ettim. Ben senelik toplantılara da katılmıştım ama bu kadar doyurucusu gerçekten az bulunan bir toplantı.

Efendim ben Türk olmayı veya Kürt olmayı redd ediyorum, ben Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmayı yeğliyorum. TC vatandaşı olmak beni yeterince tatmin ediyor. TC bayrağı ve toprağı için yaşamak ve onun için ölmek de bir şeref. Kendi kasabamın tarihini inceledim. Milattan önce 2000 yılında kurulmuş. Çeşitli milletler, çeşitli ırklardan, çeşitli dinlerden benim memleketimi fethetmişler, işgal etmişler. 1071 yılında gelen bir Türk'ün devamı mıyım, yoksa binlerce yıl önce oraya gelmişlerden mi neset ediyorum veya oraya gelenlerle karıştım mı, dolayısıyla hele dünyanın bugünkü zamanında şu veya bu milliyetten olmayı gerçekten redd ediyorum. Benim için önemli olan insanların temel hak ve hürriyetleridir.

Parlamentoda da milletvekili yemini ederken, insanların hak ve hürriyetlerini sonuna kadar koruyacağımız üzerine biz namus ve şeref sözü verdik. Bu düşüncelerle diyorum ki, Malatyalı olmama rağmen annemin babasının Kürtçe konuştuğunu bilmeme rağmen, benim belki de Kürtçe öğrenmemiş olmam büyük bir eksiklik. Bence bir fakirlik gibi geliyor bana. Ama Malatyalı olmama rağmen, liseyi parasız yatılı olarak okudum, doktor oldum, parlamentoya girdim. Hiç kimse bana "Sen Malatyalısın, annenın babası Kürtçe konuşuyordu, dolayısıyla sen bunları olamazsın, buralara gelemezsin" demedi.

Belirtmek istediğim, işte annemin babasının dilini konuşamamak benim için bir eksikliktir. Ama onun öyle olması benim TC'nin kanunları içerisinde arzu ettiğim yere, istediğim yere gelmeme hiçbir zaman engel olmamıştır. Sayın genel başkanın konuşmasına bir noktada katılmıyorum. Sayın genel başkan, ben yanlış anlamışımdır inşallah, PKK ile bütünleşmiş gibi ifade etti düşüncelerini. Aslında PKK'nın bir terör örgütü olduğunu kabul etmek, onun terör faaliyetlerinde bulunmasında dışarıdan bir takım tahriklerin olduğunu da bilmek ve kabul etmek, sorunun çözümüne öyle yaklaşmak gerekiyor. Çevremizde birçok devlet dünyanın bugünkü şartlarında, Türkiye'nin bulunduğu ortamda çevremizdeki gelişmelerden sonra, Türkiye Cumhuriyeti'nin gelişmesini, güçlenmesini,

---

Ortadoğu bölgesinde bir süper güç olmasını o kadar hoşgörüyü karşılamıyorlar. Yunanlılar da, Güney Kıbrıs'ta yaşayan Rumlar da, milliyetçilik, şovenlik duyguları içinde yaşayan Rumlar da, Irak'ta, İran'da ve belki Kuzeydeki komşularımızdan da bir kısım gruplar Türkiye'deki bu terörü provoke ediyorlar, destekliyorlar. Önce bunun bu şekilde olduğunu, dışarıdan gelmiş bir tehlike olduğunu ortaya koymak, sonra da Türkiye Cumhuriyeti içerisinde yaşayan bütün etnik kökenlilerin varlığını kabul etmek, kültürünü kabul etmek, onların insanın temel hak ve hürriyetlerinden olan özgürlüklerini sağlayacak tedbirleri, birlikte demokratik usullerle konuşarak, burada almak gerekiyor diye düşünüyorum.

Belki de "Ne mutlu Türk'üm diyene" yanlış olmuştur, belki de "Ne mutlu Türkiye Cumhuriyeti devletinin vatandaşım" demek daha doğru olacaktı ve yıllardan beri etnik kökenlerden gelen bazılarının kendi haklarını savunmalarını, dillerini konuşmalarını engelleyen uygulamalar belki de gerçekleşmeyecekti.

Bugün de bazı yanlış uygulamalar var. Ama şunu belirtmek istiyorum: Türkiye'de bu tür tartışmaların başlamasını, Kürtçe konuşma yasağının kaldırılmasını sayın Özal sağlamıştır. Birçok konularda da şok yaratacak açıklamalarda bulunuyor. O açıklamalar doğrultusunda bugünkü hükümetin de birtakım ileri adımlar atması gerekiyor. Mesela hepimiz İngilizce bildiğimizi iddia ediyoruz. Ben de kendimi öyle sanıyorum. BBC'nin yayınlarını, İngilizce haberlerini, yorumlarını anlayamıyorum. Bizim Doğu Anadolu'da, Güneydoğu Anadolu'da Türkçe bildiğini zanneden, belki de yüz kelimeyle, ikiyüz kelimeyle, beşyüz kelimeyle Türkçe konuşan, ama televizyonun, radyonun haberlerini anlamayan çok vatandaşımız var. Onların iyi anlayabilmesi bizim şu tartışmalarımıza katılabilmesi, bu tartışmalarımızı takip edebilmesi için, haberleri dinleyebilmesi için belki de yeni hükümetin hiç vakit geçirmeden GAP televizyonunda Kürtçe yayın yapmaya başlaması gerekiyor. Haberleri, yorumları, bazı hadiseleri, hatta bazı filmleri Kürtçe söyleyebilmeli, yayın yapabilmeli ve oradaki vatandaşlarımızın Türkiye Cumhuriyeti'nin menfaatlerini anlamasına katkıda bulunmalı, kolaylaştırılmalıdır. Bu şekilde çözüm daha kolay bulunabilir.

Ben, sanıyorum, politikacı olduğum için ölçüyü kaçırdım, zamanı da kaybettim. Beni dinlediğiniz için teşekkür ediyor, saygılar sunuyorum.

Bahri Zengin

Hepinize saygılar sunuyorum. Bugünkü programı düzenleyen, emeği geçen bütün arkadaşlara da saygılarımı sunuyor, teşekkür ediyorum.

Buradaki konuşmalardan ortaya çıkan bir gerçek var. Bana göre o da şudur: Bu yüzyılın başında şekillenen rejim artık Türkiye'nin ve Türkiye-yeli insanın yükünü taşıyamıyor. Öncelikle bu gerçeğin altını çizmek istiyorum. Sorun sadece bir anayasa sorunu değil, sadece bir hukuk konusu da değil, Kürt sorununun temelinde bugünkü rejimin bizi kendisi vardır. Kürt sorununun ne zaman başladığı artık o kadar önemli değil. Sorunun nedeni önemlidir. Bundan önce ülkemizi terör yangını içine sokan başka olaylar da oldu. 1980 öncesi sol ve sağ terörü beş bin insanımızın canına mal oldu. Sonunda, hepimiz gördük, Türkiye'de özgürlükler askıya alındı. Şu anda da özgür olduğumuzu söylemeye imkân yok. Bir bakıma bu toplantının nedeni de budur, Kürt halkının kültürel ve etnik haklarının baskı altına alınması. Burada bir endişemi ifade etmek istiyorum. Bu kez Güneydoğu olayları özgürlükleri askıya alan militarist bir rejim için bahane edilebilir. Onun için hepimiz özgürlüklere elbirliği ile sahip çıkmalıyız.

Kürt sorunu görüşülürken, öncelikle rejimin çürüyen temelleri dikkate alınmalıdır. Çözüme oradan başlanmalıdır. Bir kere bugün, Türkiye'de sadece terör sorunu yok. Türkiye düne nazaran biraz daha dışa bağlı bir ülke. Yabancı desteği olmadan ayakta duramıyor. İç dengeler tamamen bozulmuş. Halkımızın ortak bağları bizzat devlet tarafından tahrip edilmiş. Zümreler ve bölgeler arası dengesizlik artmış. İşsizlik artmış. Halkımızı birbirine bağlayan İslâmî değerler yasaklanmış, saptırılmış. Bütün bunlar yetmiyormuş gibi, sağlıklı çözüm önerilerinin anayasa ve yasalarla yolu kesilmiş. Bu bakımdan Kürt sorunu bir kangren haline gelmiş. Bu sorun sadece Türkiye'nin sorunu da değil. Tüm Ortadoğu'nun, hatta tüm dünyanın sorunu. Çünkü aslına bakılırsa bugünkü uygarlık tıkanmıştır. Bugün tüm yeryüzü halkları yeni bir uygarlık beklentisi içindedir. Bu gerçeği görmek lazım. Batı uygarlık değerleri ve ulus devlet modeli içerisinde kalarak çözüm aramak yanlış olur.

Bu bakımdan Türkiye halkları kendi ayakları üstünde duracak, doğru, kalıcı ve sağlıklı bir çözüm etrafında birleşmelidirler. Bunun için, burada bir konuşmacının da değindiği gibi, öncelikle meselelerimizi tartışabilmeliyiz. Bu sorunun çözümü için önşarttır. Tartışabilmek için özgür

olmak gerek. O halde hepimiz bu temelde birleşmeliyiz, yani her halükarda özgürlüklerimizi korumak için gerekli ortak çabayı göstermeliyiz. İkinci nokta, rejimin ırkçı söylemden bütünüyle arındırılması gerekir. Sadece Anayasa'nın değil, tüm sosyal ve siyasal ve idari kurumlarımızın ve hukuk düzenimizin ırkçı söylemden arındırılarak yeniden düzenlenmesi şarttır. Aslında 19. yüzyılın fikir akımlarına bağlı devletler, ki bunlar sosyalist ve faşist rejimlerdir, bir bir yıkılıp gittiler. Benzeri bir rejim yalnız Türkiye'de ayakta durmaya çalışıyor, emperyalistlerin desteğiyle. Ancak Türkiye'de ulus devlet modelini suni teneffüslle daha fazla ayakta tutmak mümkün görünmüyor.

Önemli saydığım bir diğer nokta da şudur: Bu rejim halkımızı adeta ufalamıştır, onları birbirine bağlayan manevi bağları kopararak. Bunu Kemalist teokrasi ile yapmıştır. Yeniden halklarımız arasında güçlü bağlar kurulmalıdır. Yani Kemalist teokrasiden sistemimizin arındırılması en önemli ve öncelikli meselelerden biridir. Kemalist teokrasi diyorum açıklıkla. Türkiye aslında laik bir ülke değildir, tersine teokratik bir ülkedir. Bir ölümlü ve onun yaptıkları ebediyete kadar dokunulmaz sayılıyorsa ve bu anlayış Anayasa'dan tüm kanunlara kadar bir zorlayıcı müeyyide olarak giriyorsa orada gerçekten bir teokrasi vardır. Askıya alınan özgürlüklerin, yıllarca sürdürülen baskıların, bağları koparılan halkımızın arasındaki düşmanlıkların gerisinde hep bu Kemalist teokrasi belası yatmaktadır. Bundan dolayı Anayasa başta olmak üzere tüm yasaların, tüm sivil ve resmî kurumların böylesine bir teokratik yapıdan arındırılması gerekir. Kemalist teokrasi uygulaması halklarımız arasındaki tarihi, kültürel ve dinî bağları parçalamıştır. Bu anlayışı temellendiren rejim, Kürt olsun, Türk olsun, halkımızın kendi kültürünü, dinini, örfünü yaşamasını suç saydı. Daha 1920'li yıllarda, Sovyet Rusya'da bile insanların dinlerini seçme, öğrenme ve öğretme hakları verilirken o yıllarda bu temel haklar bile çok görüldü. Sovyet Rusya'dan daha baskıcı, kendi halkının inançlarını, örflerini, dinini, kendine düşman sayan bir rejim bugüne kadar uygulanagelmıştır. Bu bakımdan bugün ikinci sınıf vatandaş olan sadece Kürtler değildir. Açıklıkla söylüyorum, tüm Müslümanlar da ikinci sınıf vatandaşlardır. Bu gerçek artık görülmelidir.

İrkçı ve Kemalist teokrasi uygulaması ülkemizi bir bölünme noktasına getirdi. Bir kez halklar arasındaki bin yıllık tarihin pekiştirdiği güçlü İslâmî bağlar koparıldıktan sonra, ciddi ve kalıcı çözümler bulunmazsa, başka görüş ayrılıkları da bölünmeye neden olabilir. Ve bu zincir böylece devam edip gider. Bu bakımdan sadece Kürt sorununa çözüm aranma-

malı, her türlü parçalanmaları önleyecek ve bütünleşmeyi, kardeşliği sağlayacak siyasi, sosyal, hukuki çözümler aranmalıdır. Bunlar ne olabilir? İlk akla rejimin yaptıklarının tersini yapmak geliyor. Rejim halkımız arasındaki güçlü tarihî ve dinî bağları parçalamıştır. Esasen bu emperyalizmin taktiğidir. Böl, zayıflat ve sömür... O halde bunun tersini yapmak gerek. Halklar arasındaki tarihî ve dinî bağları güçlendirecek siyasi, iktisadi, kültürel ve yasal tedbirler vakit geçirilmeden alınmalıdır. Yeni bir siyasi ve idari reforma ihtiyaç vardır.

İkinci önemli nokta şudur: Hepimiz bu ülkede yaşıyoruz. Düşüncelerimiz, inançlarımız, soylarımız, hatta dinlerimiz ve mezheplerimiz farklı olabilir. Bütün bunlara rağmen kimliklerimizi koruyarak birarada yaşamamız gerektiğini idrak etmeliyiz. Farklı olan yanlarımızı değil, ortak bağlarımızı güçlendirmeliyiz. Bu ancak farklı yanlarımıza gösterilecek saygı, anlayış ve hoşgörü ile mümkündür. Sadece etnik temelde değil, felsefi, dinî ve kültürel temelde de farklılıkları korumalı ve kabul etmeliyiz. Bugün insanlar ekonomik haklar için sendikalar kuruyorlar. Kürt kardeşlerimiz haklı olarak kültürel haklar istiyorlar. Yarın medeni haklar istenecek. Aile, iki kişi arasında serbest irade ve rıza esasına göre oluşan bir kurumdur. Yuva kurmak fertlerin doğal hakkıdır. O halde burada belirleyici olan devlet değil, taraflar olmalıdır. Yani rejim kişilere medeni, ticari haklar dahil, her alanda kendi hukuklarını seçme veya oluşturma hakkı tanımalıdır. Türkiye hukuk topluluklarını tanıyan ve bunu Anayasa'nın temeli sayan yeni bir rejim oluşturarak, bu alanda tüm dünya halklarına öncülük edebilir. Etmelidir de.

Ulusal ve uluslararası hukukun başında yeralan, hukukun üstünlüğü ve hukuk önünde eşitlik ilkeleri artık eskimiştir. Önemli olan hukuk önünde eşitlik veya hakların üstünlüğü değil, önemli olan hakları kimlerin belirlediğidir. Hakların belirlenmesinde çok küçük bir egemen sınıf belirleyici oluyorsa eğer, ki bugünkü siyasi yapı bu temele dayanmaktadır, orada ne eşitlik vardır ne de insan hakları. günümüzde gelişmiş ülkelerde çok küçük bir azınlık hukuku belirliyor, gelişmiş ülkeler de geri kalmış ülkelerin hukukunu. Yani bütün dünya halklarının hukukunu çok küçük bir kapitalist azınlık oluşturuyor. Bu bakımdan bugünkü dünya düzeninin kendisi bizzat insan haklarına aykırı. Her ferde kendi hukukunu belirleme hakkını tanıyan bir siyasi model içinde ancak insan hakları korunabilir. Anayasalar insan hakları temeline oturmalıdır.

Bir ilkesi daha var kurulu rejimin. Batılılaşmak veya yeni adıyla çağdaşlaşmak. Sadece bu ifade bile devletin kendi halkına karşı sürdürdüğü

---

onur kırıcı, aşağılayıcı bir uygulamayı ispata yeterlidir. Bununla vatandaşlarımızın bugünkü uygarlığa bir katkıda bulunamayacağı, sadece onu taklit edeceği kabul edilerek vatandaşa en büyük hakaret edilmiştir. Bu ülkede yaşayan herkesin uygarlığa katkıda bulunmak bir yana, onu aşabilecek ve hatta yeni bir uygarlık oluşturabilecek bir inanç ve güven içinde olmalıdır. Rejim sadece vatandaşlar arasındaki bağları parçalamakla kalmamış, bireyin kendine güvenini yıkarak kendi içinde de parçalanmasını sağlamıştır. Bunun da tersi yapılmalıdır.

"Ortak noktalarda biriz, ayrı olduğumuz noktalarda da hürüz" ifadesi yeni rejimin bir başka temel ilkesi olmalıdır.

Bir noktaya daha dikkat çekmek istiyorum. Batı bütünleşmek için yoğun çaba harcıyor. Ortadoğu ülkelerinde ise tersine bir bölünme, bir çözülme dönemi yaşanıyor. Çözülme veya bölünmenin Ortadoğu halkları için çözüm olmadığına inanıyorum. Tersine çözüm emperyalizme karşı bütünleşmeden geçer. Bütünleşmek, yukarıda da açıkladığım gibi bugünkü rejimin tabiatına, bu ise bu rejimin tabiatına aykırıdır. O halde halkımızı birbirine bağlayan ortak İslâmî bağlar temelinde yeni bir yapılanma şarttır. Saygılar sunarım.

Enver Sezgin

Değerli arkadaşlar,

Türkiye'de Kürt meselesinin bugüne kadar çözülememesinin pek çok nedeni var; ama ben önemli nedenlerden bir tanesinin de geçen yıllar içinde oluşmuş ve bugün de katılmış önyargılar olduğunu düşünüyorum. Oluşmuş olan -iki tarafta da bulunan- önyargılar Kürt meselesine sağlıklı ve soğukkanlı bir biçimde yaklaşmamızı engelliyor. Böyle bir toplantı her şeyden önce bu önyargıların kendi çapında da olsa kırılmasına katkıda bulunacak. Şimdi Kürt sorununa nasıl yaklaşmak gerekiyor?

Burada hareket noktamız her şeyden önce gerçeği olduğu gibi görmek olmalıdır. Ne yazık ki hep gerçeğin bir yanını ele aldık ve öteki yanlarını görmezlikten geldik. Sorunu kendi bildiğimiz gibi ya da olmasını istediğimiz gibi gördük. Bu da Kürt meselesini sağlıklı tartışmamızı engelledi. Bir kere tek yanlı değerlendirmelerden uzak kalmalıyız. Konunun bizim hesabımıza gelen yanını ele alıp duymak istemediğimiz öteki yanını ele almama düşüncesini geride bırakmalıyız. İkincisi bugüne kadar Kürt

---

meselesiyle ilgili ileri sürdüğümüz fikirleri gözden geçirmeliyiz. Çünkü bu fikirler farklı dönemlerde, birbirimize kapalı olduğumuz, birbirimizi tanımadığımız koşullarda üretilmiş fikirlerdir. Üçüncüsü, Kürt meselesi iki tarafın çözebileceği bir meseledir. Yani Kürtlerin ve Türklerin oturup çözebileceği bir meseledir. Dolayısıyla her iki tarafta kim varsa, onları görmek durumundayız. Örneğin, devletin politikası, Kürtlere yönelik politikası ne kadar kötü olursa olsun, sonuçta bu sorun onunla çözülecektir. PKK vardır. Üstelik PKK bugün Kürt halkı içerisinde çok güçlü konumlara sahiptir. Belki bundan sekiz yıl önce PKK'yı değerlendirdiğimizde farklı şeyler düşünebilirdik: -hemen şunu söylemek istiyorum; PKK'nın uyguladığı yöntemlerin zerresine katılmıyorum, kesinlikle şiddete karşıyım- ama PKK'nın varlığını gözardı edemeyiz. PKK bugün onbinlerce taraftarı ve yüzbinlerce sempatzanı olan bir siyasi organizasyondur ve bu siyasi organizasyon kendi halkı içerisinde meşrudur. Yasalara göre yasaktır ama kendi halkı içinde meşrudur. Çünkü çoğunluğu elinde tutuyor. Kürt meselesini çözmek istiyorsak PKK faktörünü de kabul etmek zorundayız. Şöyle düşünülebilir; PKK şiddet kullanıyor, TC devleti de Demirel'in deyişiyle "eşkiya ile pazarlığa oturmaz". "PKK ile Kürt halkını birbirinden ayırmak lazımdır. Oradaki halka şefkat, PKK'ya da silah göstermek lazım." Neticede demin söylediğim nedenlerden dolayı bunu zaten uygulamak mümkün değildir. Karşı çıkılması gereken bir şey varsa o da Kürt meselesinin çözümünde şiddetin kullanılmasıdır. Yani o siyasi organizasyon ne kadar hoşumuza gitmezse gitmesin, siyasi organizasyonun kendisi değil, onun kullandığı şiddet yöntemleri reddedilmelidir.

Bu aynı şekilde devlet için de geçerlidir. Ben kendi adıma terörün ve terörizmin, yani adı ne olursa olsun her türlü şiddetin herhangi bir sorunu, bu arada Kürt meselesini de çözemeyeceğine inanıyorum. Bugüne kadar şiddetin açtığı yaralar ortadadır. Bunun bir çözüm yolu olmadığını herkes tarafından kabul edilmesi gerekir. Ama devletin de bir aşiret gibi oç alma duygusundan arınması lazım. Şu da önemlidir kuşkusuz; Kürt meselesini devlet yarattı ve bu alana şiddeti devlet soktu. Ama artık bugünden sonra "şiddeti önce kim kullandı?" sorusu giderek manasızlaşıyor. Burada sorulması gereken, şiddeti ne yaparız da devre dışı bırakırız sorusudur ve buna verilecek yanıtır.

Şimdi barışçı çözüm yolu kapanmış mıdır? Ben kendi adıma barışçı çözümün her zamankinden daha çok olanaklı olduğunu düşünüyorum. Bir kere bugün düne göre daha çok insan Kürt meselesinin artık şiddetle çözülemeyeceğine inanıyor. Bu birincisi, ikincisi demin de söylediğim gibi

---

şiddetin açtığı ve açacağı yaralar ortadadır. Ve en önemlisi de bugüne kadar Kürt meselesinin barışçı yollarla çözümü denenmemiştir. Ne Kürt tarafından denenmiştir, ne Türk tarafından. Ne devlet bu sorunu hadi barışçı yoldan çözelim demiştir, ne de herhangi bir Kürt hareketi ciddi bir biçimde çözeceğim demiştir. Evet geçmişte Kürt hareketleri ve Kürt aydınları barışçı yöntemler kullandılar ama çoğunlukla bunu gelecekte silahlı mücadeleye nasıl taşırız hesabını yaptılar. Yani esas itibariyle bugüne kadar şiddeti reddeden ve barışçı mücadeleyi politikasının temeli yapan bir Kürt hareketi olmamıştır.

Elbette ki bir yandan da Kürt meselesinin barışçı çözümünü olanaksızlaştıracak bir süreçte yaşıyoruz. Nasıl önünü keseceğiz ve barışçı mücadeleyi isteyenler nasıl öne çıkacak? Galiba sayın Murat Belge'nin de dediği gibi Türkiye'de Kürt meselesinin barışçı yollarla çözümünü isteyen güçler pasif ve son derece seyirci durumundadırlar. Buradan çıkılması gerekiyor. Yani bu toprakların geleceğinden kaygı duyan insanların ve şiddetle soruna çözüm bulunamayacağını düşünen insanların artık burada aktifleşmesi lazım. Yani bugün silah kullanan güçler (gerek devlet, gerekse PKK) üzerinde etkili olacak girişimlerde bulunmalıdırlar. Şimdi bir arkadaşın değindiği gibi gerçekten de Kürt meselesi çok karışık bir mesele. Yıllarca oluşmuş, olgunlaşmış ve bugün de ağırlaşmış, bir çırpıda çözümü mümkün olmayan bir meseledir. Dolayısıyla sayın Murat Belge'nin dediği gibi, Kürt tarafının ne düşündüğü net değil. Zaten net fikirlere sahip olması da mümkün değil. Çünkü fikirlerini söyleyecek, başkalarıyla tartışacak olanaklara sahip değiller. Bunun sağlanması lazım. Yani Kürt meselesinin her türlü ön yargıdan uzak ve her türlü baskıdan uzak bir ortamda tartışılması gerekiyor. Ama biz "devletiyle ve milletiyle bölünmez bütünlüğü" tartıştırmayız dersek, herhalde düşünce özgürlüğünü sağlamamış oluruz. Bırakalım da insanlar bu memleketin bölünebileceğini de söyleyebilsinler. Ben şunu düşünüyorum: Her iki halkın da çıkarı birlikte yaşamakta yatmaktadır. Ama devletin izlediği bugünkü politika ne yazık ki bunun tam tersi gelişmeleri yaratıyor. Yani ayırmak için, bu iki milletin birbirinden uzaklaşması için elinden ne geliyorsa yapıyor. Biz eğer bu ülkede ayrılma fikrinden yana olan insanları da kendi fikirlerini söyleme olanağına kavuşturamazsak, birlikten yana olanların da tartışmasını engelleyeceğiz. Ayrıca tek taraflı bir tartışmanın olabileceğini de sanmıyorum. Ne yazık ki sürem doldu, teşekkür ederim.

Dağıstan Toprak

Önce hepimize saygılarımı sunarım. Bir kez daha, saygılarımı sunarım. Düşüncelerimi burada kısaca aktarmaya çalışacağım. Bu kısa zaman süreci içinde ne kadarını aktarabileceğimi pek bilmiyorum ama mümkün merteye özetlemeye çalışacağım. 12 Eylül döneminde Diyarbakır Cezaevinde bir şey vardı, bir Anayasa tebliği vardı. Madde 1: Komutan her hâlükarda haklıdır. Madde 2: Komutan haksız olsa bile 1. madde uygulanır. Şimdi sayın Üskül'den özür dileyerek sunmaya çalıştığı anayasa taslağı üzerindeki fikirlerini beyan ederken üniter devlet yapısı içinde devletin milletiyle bölünmez bütünlüğü maddesini böyle gördüğümde veya işittiğimde hemen aklıma şu anlattığım olay geldi. Bağımsız devlet kurma isteminde ve partiler düşüncelerini söyleyebilirler. Ama bağımsız devlet kurma girişimleri bölünme temelinde bir girişime götüremezler anlayışı, özür dilerim ama... bu çağrışımı ben de getirdi ve 12 Eylül Diyarbakır Cezaevinin anayasa taslağını gördüm yine konuşmacı arkadaşlar düşüncelerini aktarıırken.

Kürt sorununun Türkiye'de bir demokrasi sorunu çerçevesinde, salt algıladıklarını görüyorum ve buna da katılmıyorum. Kürt sorunu Türkiye'de demokrasi sorununu gündeme getirmiştir. Demokrasi sorunu önünde önemli bir engel oluşturmuştur. 70 yıllık bir dönemde Cumhuriyet döneminde, TC'nin 70 yıllık rejiminde, adeta edilgen bir toplum, köleleştirilmiş bir toplum ruhu yaratılmaya çalışılmıştır ve dolayısıyla Türk halkı da o sorunları görmüştür. O açıdan bir demokrasi sorunudur. Türk halkı için Kürt sorunu bir demokrasi sorunudur. Ama Kürtler için salt bir demokrasi sorunu değildir.

Kürtler hepimizin de bildiği gibi, tarihsel süreç içinde parçalanmış ve ana gövdesi, 4 parçaya bölünmüş bir topluluktur. Kürtlerin bu özlemi de hiçbir zaman dinmemiştir, birleşme, bütünleşme, birarada yaşama özlemi hiç bitmemiştir. Bugün de vardır. Eğer biz bu özlemi böyle görür ve çözüm yöntemlerini ona göre koyarsak geçen 70 yıllık süre içerisinde Türk ve Kürt topluluklarının kaynaşma derecesini sağlıklı algılayabilirsek, Kürtlerin ve Türklerin birlikte yaşayabilme olanaklarının çözüm yollarını da belki koyabiliriz. Aksi takdirde, biz bunu böyle görmezsek salt demokrasi sorunu çerçevesinde Kürtlerin ulusal taleplerini veya demokratik hak ve özgürlük taleplerini boyutunda alırsak korkarım ki çözüm yollarımız sağlıksız olur.

Şimdi bunu devlet görüyor, benim kanaatime göre çünkü devletin yürüttüğü politika da 70 yıllık politika, baskıcı, inkarcı, ve yok edici bir politika. Hayatın her alanında bu böyle, en son kerteğe geldiğinde şiddeti esas alarak insanlara jenosit uygulamaya varabilecek bir politika. Bunu Irak da yaptı, geçmişte, Türkiye de yapıyor bunu. Türkiye Cumhuriyeti tarihindeki bütün bu isyanlar neticesinde, Kürt insanın katledildiğini resmi tarih yazmasa bile, belirli bazı araştırmacıların özel çalışmalarıyla duyuyoruz ama biz Kürtler dedelerimizden babalarımızdan bunu çok acı bir şekilde bize aktarıldığını duyuyoruz, görüyoruz. İşte Şeyh Sait isyanı, Dersim İsyam, Ağrı, Zilen İsyanı, Hakkari, Sasan vs... isyanları. İnsanların nasıl katlediklerini, acı tecrübeleri babalarımızdan, dedelerimizden her gün birer canlı hikaye gibi işitiyoruz. Film şeritleri gibi gözümüzün önünden geçiyor.

Şimdi devlet bu sorunu çözmeye çalışırken kendince şiddeti esas almıştır diyoruz. Yalnız devlet şiddeti esas alırken Kürtleri kendi coğrafyalarından koparmaya çalışarak yapmaktadır. Ki, nitekim bugün PKK'ya karşı somutlaşan ama özde Kürt halkına yönelen şiddet politikasında, Kürtleri kendi coğrafyalarından koparma mücadelesi yürütülüyor. Türkiye'de uygulanagelen, ekonomik sistem, Kürtleri bir ölçüde kendi coğrafyasından koparmıştır. İşte bugün İstanbul'da belki 1 milyon belki 2 milyon belki üç milyona yakın Kürt'ün yaşıyor, diğer yerleri düşünün. İzmir, Ankara, Akdeniz'i, Ege'siyle.

Biz şiddetle karşı olduğumuzu açık ve net bir şekilde koyduğumuzda da şiddeti esas alan Kürt örgütlerine de mantıklı bazı çözüm önerileri de getirmek zorundayız. Onları ikna da etmeliyiz. Terörist faaliyetleri, teröre çağrışım yapan eylemleri salt değerlendirerek söylemiyorum bunu. Şiddeti temelde reddetmeliyiz. Çünkü TC devleti Kürtleri şiddet alanında mücadeleye çekmek istemektedir. Geçmiş tarih bunu göstermiştir. Bugün de PKK'yı şiddet batağına çekmek, isteyen devlettir. Ben bunu böyle görüyorum. Ama PKK'nın şiddeti esas alması PKK'nın mevcut mücadeleye yöntemlerinin de sağlıklı olduğu anlamına gelmez. Şundan gelmez diye düşünüyorum, çünkü Kürtler açısından şiddete başvurmak, Kürt toplumunun dinamiklerini yok ediyor. Kürt toplumunu dağıtıyor. Ve bugün devletin görebildiği kadarıyla Siirt'te başlayan, Şırnak, Batman ilini de içine alan bir bölgesinde insansızlaştırma politikası güdüyor. Bu insansızlaştırma politikasında uzun vadede buraya, Ortadoğu'ya yönelik, Avrupa'da yada ABD ile ilişkiler çerçevesinde Ortadoğu üzerinde caydırıcı bir güç oluşturma, Ortadoğu'da, enerji kaynaklarını elinde bulundura-

---

bilmek için denetimi sağlayabilmek için çok hareketli mekanize birlikler yerleştirerek, bu az önce saydığımız Şırnak, Siirt, Batman yöresini askeri bir alan haline getirmek Kürt coğrafyasını, Kürt insanın diğer Irak ve İran'daki ki Kürtlerden koparma politikasıdır. Bunu başardığı takdirde, kanımca devlet, Kürtlerin demokratik hak ve özgürlüklerini de tanıyacaktır. İşte bu nedenle bu şiddet politikasını uygulayabilmek için PKK'yı bu şiddet alanına çok açık biçimde çekmektedir. Ve burada onun için şöyle bir çağrı yapmak istiyorum: Devlet bu şiddet politikasını terk etmeyecektir. Açık görelim bunu: bu 70 yıllık politika bir günde terkedilmeyecektir. Türk aydınları, Kürt aydınları, Türkiye'de demokratikleşmeyi savunan bütün güçlere şunu söylüyorum. PKK'yı şiddete dayalı mücadele yöntemlerinden vazgeçirmek üzere çağrıda bulunun.

PKK'nın içerisindeki insan potansiyelini ben değerlendirdiğimde, çok yetkin kadrolar göremiyorum. Daha çok köylü hareketi çerçevesinde oluyor. Onun için PKK'ya bu konuda eleştiri götürmek lâzımdır ve üzülmek söylüyorum ki, hiçbir Kürt siyasi hareketinde bunu göremiyorum. Türk sol siyasi hareketlerinde de bunu göremiyorum. Yayın organları çıkıyor, işte Kürt farklı siyasi hareketlerinin, Türk solunun farklı siyasi hareketlerinin. Yayın organlarının Allah rızası için, deyim yerindeyse, bir tanesi çıkıp da, bu bölgede savaş var. Onbinlerce taraftarı olan bir güç var. İki tane güç çatışıyor ve bu iki güçten bir tanesi PKK, bunu eleştirmiyor. Ve ya eleştirmeye korkuyor. Bugün bu ülkede şiddetle başa çıkamayaşımızın esas nedeni, şiddeti savunan güçlerin yöntemlerini aydınlar olarak, vatandaşlar olarak eleştirmeyişimizdendir. Eleştirme ortamının ortadan kaldırılmasındandır. Şiddet mantığının egemen hale getirilmesindedir. Düşüncenin ikinci plana itilmesindedir. Bunu sağlamaya çalışmamız lâzım. Ve PKK bu şiddet mantığından kurtulduğu ölçüde Türkiye'de demokratik açılımların önündeki engelleri aşabiliriz.

Devlet antidemokratik bir yapıda yani ben, devleti tarif edemiyorum. Türkiye Cumhuriyetlerinin devletini hiçbir sözcükle tarif edemiyorum. O kadar antidemokratik ki- kendi insanına karşı antidemokratik! Kürtlere karşı antidemokratik. Türklere karşı antidemokratik. Hatta ve hatta öylesine antidemokratik ki en yetkin güçlerini harcayabilecek kadar antidemokratik. Yıllarca ona emek vermiş, çaba sarf etmiş, o devleti ayakta tutmuş, güçleri, organları bile bir çırpıda atabilecek kadar antidemokratik. Onun için benim ona söyleyebileceğim bir şey yok. O yapıyı değiştirebilmemiz için, demokratik süreçleri başlatabilmemiz için şu veya bu şekilde şiddeti reddetmeyen, şu veya bu şekilde şiddeti esas alan güçlere o

---

çağrını yapmamız lâzım. Mesela somut bir örnek söyleyeyim İnsan Hakları Derneği var. Dün akşam bazı arkadaşlarla konuyu tartıştık. İHD'ye mensup bir insan hiçbir koşulda bir insanın öldürülmesini hiçbir gerekçeyle meşru göremez. Mümkün değildir. Ama maalesef, İHD bünyesinde, efendim, meşru müdafaa çerçevesinde bazan insan da öldürülebilir, deymi konulursa, bu iş olmaz. Onun için son cümle olarak, şunu söylemek istiyorum. PKK'yı şiddetten vazgeçirecek mücadele yöntemleri konusunda, ikna etmek konusunda bir eleştiri bombardımanına tabi tutmalıyız. Kürt toplumunun dinamikleri yok oluyor. Dolayısıyla Türk toplumunun da dinamikleri dağılıyor. Saygılarımı sunarım.

Ercan Karakaş

Sayın başkan, değerli arkadaşlar,

Ben de bu toplantıyı düzenleyen arkadaşlarıma teşekkür ederek sözlere başlamak istiyorum. Daha önce yine Murat Belge'nin hazırladığı ve bir çoğumuzun imzaladığı bildiriyle aydınlar, Türk aydınları bu meseleyi ele almışlardı. Bu toplantıyı da onun bir devamı olarak ve son derece olumlu görüyorum.

Önce Büyük Millet Meclisi'nin bir üyesi olarak, meclis açıldıktan sonra, orada meydana gelen bazı olaylar konusunda düşüncelerimi söylemek istiyorum. Sabahleyin bazı konuşmacılar değindi. Zana ve Dicle'nin yemin törenindeki davranışlarından ötürü kınanmasını, baskı altına alınmak istenmesini doğru bulmuyorum. O gün orada da söyledim; arkadaşlarımızın demokrasiyle yönetilen birçok ülke parlamentosunda anlayışla ve hoşgörülle karşılanacak bazı tutumları olmuştur. Ama bu, büyük bir mesele yapılmıştır, abartılmıştır. İkincisi SHP grubu adına meclis kürsüsünden konuşan Alınak, zorla kürsüden indirilmiştir. TBMM'de zora başvurulmuştur. Bizim demokrasi anlayışımızda sadece BMM'de değil, Türkiye'nin her yerinde yurttaşlar her türlü düşüncelerini, Kürt sorununa ilişkin de her türlü çözüm önerilerini, biz beğenelim beğenmeyelim, özgürce ifade etmek hakkına sahip olacaklardır. Demokrasi bu demektir. Düşünceye ve öneriye sınır getiremezsiniz. O nedenle Alınak olayından sonra yapılan bazı açıklamalar bence eksikti.

Deniyordu ki, "TBMM'de bir milletvekili nasıl olur da düşüncesini di-

le getiremez?" İki yönden yanlış: Birincisi, Alınak grup adına konuşuyordu, şahsı adına değil. İkincisi de sadece milletvekilleri değil, her yurttaş bu konuya ilişkin düşüncelerini Türkiye'nin her tarafında özgürce söyleyebilmeli; biz böyle bir demokrasi, böyle bir ortam istiyoruz Türkiye'de.

Birçok konuşmacı söyledi, ben de aynı görüşteyim. Devlet 70 yıldır varolan bir şeyi yok kabul etmiştir, reddetmiştir. Kürt sorununu reddetmiştir. Sorun da böylece başlamıştır. 12 Eylül de getirdiği baskı rejimiyle sorunu daha da yoğunlaştırmıştır. Şiddet elbette şiddeti doğuruyor. Ve iki taraf da bundan bugüne kadar kurtulamıyor. Bu 70 yıllık süre içerisinde Türkiye'nin büyük siyasal partileri, büyük kuruluşları, bireyleri, toplum, bu devlet politikasının şartlanması altında konuyu algılamışlardır.

Bizim partimiz SHP, ondan önceki CHP de bu devlet politikasından önemli ölçüde etkilenmiştir ve bu sorunun adını koyarak sosyal demokrat değerler açısından bu konuyu ele almakta, konuyu işlemekte gecikmiştir. SHP tarihine bakarsak, bu konudaki ilk parti belgesi, parti organ kararı 88'de İstanbul'da yaptığımız bir danışma kurultayıdır. Daha sonra '90 senesinde parti meclisinde konu ele alınmıştır ve Güneydoğu raporu diye bilinen bir rapor ortaya çıkmıştır. Eksiktir, yanlıştır, beğenilmeyen tarafları olabilir ama ciddi bir adımdır. Sorunun ismini koymuştur. Ekonomik boyutuyla, kültürel boyutuyla, etnik boyutuyla sorunu sosyal demokrat açıdan incelemeye, gündeme getirmeye çalışmıştır.

Bu şartlanma belli ölçüde etkilemiştir, aydınlar da bu konuda üzerlerine düşen görevleri zamanında yapmamışlardır, ama işte o bildiriyle başlayan aydınların çalışması bugün burada sürüyor. Şimdi hükümet protokolu var, hükümet programı var. Protokolda ben de bulundum, orada bu konu çok tartışıldı ve sonuç olarak çözümler doğrultusunda bir metin kaleme alındı. Özü şudur: Türkiye'de ana dili farklı olan Kürtler vardır. Büyük bir nüfustur. Bu insanlar, her şeyden önce kendi kimliklerini, kendi dillerini özgürce ifade etmek hakkına sahip olmalıdırlar. Aynı zamanda kültürlerini araştırmak geliştirmek hakkına sahip olmalıdırlar. Paris Şartı, zaten bütün taraf ülkeler için bunu öngörüyor ve devleti de bu koşulların oluşmasını sağlamaya çağırıyor. Onun için koalisyon hükümetinin temel yaklaşımı, protokol ve programa göre budur.

Biz sorunun barışçı yönden çözümünü savunuyoruz, aslında yalnız bu sorunun değil, bütün uluslararası sorunların, bütün ulusal sorunların bu çağda barışçı yönde çözümünü istiyoruz. Şiddetin siyasette araç olarak kullanılmasına karşıyız. Kim kullanırsa kullansın şiddet siyasetin

---

aracı olmaktan çıkartılmalıdır. Uygar insanların, uygar toplumların başvuracağı bir yöntem olmamalıdır şiddet.

Barışçı çözüm nasıl olacak? Asaf hoca da güzel söyledi; demokrasi olması gerekir, demokrasi olmazsa, insanlar Kürt sorununa ilişkin çözüm önerilerini de özgürce ifade edemezse, tartışma olmaz, sağlıklı çözümler üretilemez. Elbette bizim demokrasi anlayışımızda bir Kürt grubu çıkar, başka çözümler, federal, konfederal, üniter, özerklik savunabilir. Demokraside insanlar söylediklerinden ötürü sorumlu tutulamaz. Ama bizim karşı olduğumuz şey, sorunun şiddet yoluyla çözülmek istenmesidir.

Şimdi Türkiye’de demokrasi var mı? Elbette henüz yok. 70 yıldır da olmadı zaten. 70 yıldır Türkiye’de insanlar düşüncelerini özgürce söyleyemedi, bu düşüncelerin örgütlenmesini sağlayamadı ve iktidar mücadelesine çeşitli düşünceler katılamadı; bu bir gerçek. Şimdi ilk defa bu koalisyon hükümetiyle 70 yıldır arzu ettiğimiz, insanların düşüncelerini özgürce söyleyebildiği ve bu düşünceleri örgütleyebildiği bir demokratik toplum yaratmayı istiyoruz. 70 yıldır hedeflediğimiz dönüşümleri bu koalisyon hükümeti yapabilir. Programına aldı, ama bu da bu koalisyon hükümetine toplumun desteği ile olacak bir şey. Anayasa’nın değiştirilmesi programda var. 300 rakamına ulaşamıyor, ama konu gündemden düşmemeli.

Biz şöyle diyoruz. Konu toplum tarafından, çeşitli örgütler tarafından, sivil toplum örgütleri tarafından, bireyler tarafından elbette gündemde tutulmalı. 12 Eylül döneminde otuzun üzerinde temel yasa çıktı. Toplum yaşamını belirleyen temel yasalar bunlar. Hepsi demokrasiyle bağdaşmayan yasalar. Programda aynen yazıyor; tümü değişecek, sendikalar, dernekler, YÖK, polis vazife ve yetkileri vs vs. Bunların hangi yönde değişeceği belli: demokrasi yönünde değişecek, demokrasinin yasaları olacak. Burada bence toplum aktif olarak katılmalı.

Başka bir şey; koalisyon hükümetinin öngördüğü altında Türkiye’nin imzası bulunan bütün uluslararası sözleşmeler Türkiye’de geçerli olacak. Bazılarında uyuşmazlıklar var; onları da tartışarak kaldırmamız gerekiyor. Burada dile getirildi, yerel yönetimlerin bu konuyla olan ilişkisi bence önemli. Bu doğrultuda yerel yönetimlerin yeniden yapılandırılması, esas olarak merkezi devletin yetkilerinin yerele doğru kaydırılması projesi de var. Bunu tam olarak nasıl olacağı da tartışmalar içerisinde ortaya çıkacak. Kürt sorununun çözümünde amaca uygun araçlar kullanmak zorundayız.

Demokrasi amacına, barışçı bir toplum amacına bunlara uymayan

araçlarla, yani şiddet yoluyla ulaşamaz elbette. 70 yıldır biriken, çözümlenmeyen bu sorunlar, henüz demokratikleşmesini yeni başlatmış Türkiye’de bir günde, bir yılda çözülmeyecek, bu da bir gerçek. Hatta sadece bizim burada yaptığımız tartışmalarla da çözülmez, ama bu konunun her ele alındığı platform, bu konuda söylenen her söz, her yazılan, sorunun çözümüne bir katkıdır. Birçok arkadaşı söyledi, bu Türkiye’nin sorunu değildir sadece. Ortadoğu’nun da sorunu değildir diyorum, dünyanın sorunudur, milliyetler ve azınlıklar sorunu. Geçen hafta biz Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi’nde idik. Ben de oranın üyesiyim. Orada bir azınlıklar raporu tartışıldı ve kabul edildi. Kısaca onu anlatarak sözlerimi bağlamak istiyorum.

Biz iki üye bu rapora olumlu oy verdik sosyalist grupla birlikte. Türkiye’den gelen diğer üye arkadaşlar, olumlu oy vermediler. Mesele şu: Avrupa Konseyi biliyorsunuz, şu anda 26 kesin üyesi olan ama yeni Avrupa cumhuriyetlerinin de katılmakta olduğu bir konsey. Avrupa üzerinde çeşitli dinlerden insanlar yaşıyor. Avrupa bir mozayik aslında, bu mozayiki korumak, demokrasi içerisinde korumak için tıpkı insan hakları sözleşmesindeki gibi bir azınlıklar sözleşmesine ihtiyaç var. Çünkü sorun son yıllarda bütün ülkelerde ortaya çıktı, çatışmalara neden oluyor, Yugoslavya’da, orta Avrupa’da, doğu Avrupa’da, Sovyetler Birliği’nde, Kafkasya’da. İşte bu amaçla rapor hazırlanmış. Rapor azınlık hakları korumasının uluslararası yükümlülük altına alınmasını öngörüyor, esas bu. Şimdi bu rapor kabul edildi ve Avrupa Konseyi bakanlar komitesine sunuldu. Eğer bakanlar komitesi bunu benimserse bir azınlık hakları sözleşmesi hazırlanacak. İnsan hakları sözleşmesi gibi, Avrupa insan hakları sözleşmesi gibi ve bu sorun Avrupa Konseyi tarafından işlenecek. Gerekiyorsa azınlıklarla, ister kültürel, ister dil bakımından, etnik köken bakımından, ister dini bakımdan devletin bir sorunu olursa, bu sözleşme uyarınca insan hakları sözleşmesinde olduğu gibi Avrupa Konseyi arabuluculuk yapabilecek, yahut çözümüne katkıda bulunabilecek. Bu ne demektir? İnsan hakları komisyonuna nasıl ki yurттаşlar başvuruyor, oradan bir karar çıkartıyor, o karar bizim iç hukukumuzda yansımak zorunda ve iç hukukumuzu ona göre düzeltmek zorundayız, buna benzer bir şey. Tabii bu çıkacak mı, çıkmayacak mı, bilmiyoruz. Bakanlar komitesinin kararlaştırmasına ve benimsemesine bağlı bir şey. Bu rapor da Türkiye basınında yanlış yansıdı; sorunun çözümü için bir devlet biçimi önerilmiyor, yani "azınlık sorununu üniter devlet yapısı içerisinde, yahut federal devlet yapısı içerisinde, ya da konfederal devlet yapısı içerisinde çö-

---

zülür", böyle bir önerisi yok. Bu sorun vardır ve görmezlikten gelinemez, bu sorunu bilmeliyiz, tanımalıyız, tarif etmeliyiz ve barışçı yollardan o ülkelerin kendi sınırları içerisinde çözmeliyiz diyor. Raporun esası bu. Bu raporun birkaç bölümü değişti verilen değişiklik önerleriyle. Onları bekliyoruz, bugünlerde gelmiş olması gerekir. Çevireceğiz, her arkadaşına da ayrıca ulaşacak. Bütün bu raporlar, bu toplantı ve diğer etkinlikler bence sorunun çözümüne hepsi birer katkıdır, bunları küçümsemek gerekiyor.

Son olarak elbette demokratik bir toplum yaratmak istiyoruz, demokratik bir devlet yaratmak istiyoruz. Burada bu halk iradesi, her şeyin üzerinde olmalıdır. Parlamento her şeyin üzerinde olmalıdır. Milli Güvenlik Kurulu gibi kurullara -benim kanımca, partimizin görüşü değil henüz- yer olmamalıdır. Bu sorunun çözümü için Dağıstan'a katılıyorum. Bütün taraflara şiddetten vazgeçmeleri çağrısını yapmamız gerekir. Biz nasıl ki devletin bu sorunu baskı yöntemleriyle, zorla, şiddetle çözmesini istemiyorsak, buna kesinlikle karşısak, aynı şekilde başkalarının da, PKK'nın da şiddet yoluyla bu sorunu çözemeyeceğini görmesini istiyoruz. Geline bu noktada, yüzyılın sonuna giderken Türkiye bu sorunu kendi birikimiyle barışçı ve demokratik yöntemle çözebilir diyoruz. Saygılar sunuyorum.

Atilla Coşkun

Değerli dostlar,

Öncelikle bu toplantıyı düzenleyen arkadaşlara teşekkür ediyorum. Toplantı, özellikle düzenlenme tarihi itibarıyla çok önem taşıyor.

Gerçekten çok kritik bir dönem yaşıyoruz. "Fırtına öncesi sessizlik" diyebiliriz buna.

Biliyorsunuz, çok önemli gelişmeler var. Kürt gerçeğinin bilince çıkması ve artık geniş çevrelerce tartışılmaya başlanması, gerçekten çok önemli. 70 yıllık Cumhuriyet tarihinde bu yönde gelişmeye açık bir adım atılmış bulunuyor. Demokrasi yönünde olumlu hedefleri de içeren koalisyon hükümetinin kurulmuş olması ve hükümetin "Kürt realitesini" kabul ettiğini açıklaması, bu gelişmeler çerçevesinde ciddi bir önem ve anlam taşıyor.

Öte yandan, yaşanan olumsuzluklar da var. Daha birkaç gün önce basında dehşet verici bir haber yayınlandı. "Türkiye'yi Koruma Cemiyetleri" kurulmaya başlandı. "Türk Ocakları"nın bir bildirisi yayınlandı. 2 sayfalık. Çok tehlikeli bir bildiri. MÇP Genel Başkanı Alpaslan Türkeş'in Londra'daki konuşması, bu konuşmanın arkasında yatan mantık çok anlamlı. Yalnızca bunlar bile, çok ciddi ölçüde sıkıntıların kapının hemen önünde olduğunu gösteriyor.

O nedenle, "Kürt Sorunu"nu ortaya koyarken, soruna bakış açımızı belirlerken bile çok titiz ve sorumluluk duygusu içinde olmak gerekiyor. Çünkü, başta Kürt halkına ve demokratikleşme sürecine zarar verir. O nedenle, biraz önce konuşan bir arkadaşımızın "Kürt sorununu bağımsız bir sorun" olarak ele alan, Türkiye'nin genel olarak demokratikleşmesi çerçevesinde görmeyen tutumuna, bu yöndeki görüşüne kat'iyen katılmıyorum.

Çok açık ve kararlı olarak söylemek gerekiyor. Kürt sorunu, toplum yaşamımızın demokratikleşmesi sorunudur. Bakış açımız, bu çerçevede olmalıdır. Terör sorunu, kadın sorunu, kültür sorunu ve de Kürt sorunu ve benzerleri, tüm bunlar, demokratikleşme sorunuyla, bu ana sorunla doğrudan ilgili ve birbirinden ayrılması mümkün olmayan şeylerdir. İnancıma gere, sorunu böyle koymak lazım.

Sorunu, yalnızca "Kürt Sorunu" somutunda salt ulusal bir sorun olarak ele almak, hem yanlışır ve hem de, karşıtını doğurabilir. Biraz önce işaret ettiğim Kürt sorunu odağındaki olumsuz gelişmeler de, işte bu tehlikeyi göstermektedir.

Kürt sorunu nasıl çözülecektir? Artık somut şeyler söylemek gerekiyor. Yalnızca sorunun tartışılmasını istemek, demokratik tartışma ortamının sağlanmasını istemek yeterli değildir. Çok somut, net projelere sahip olmalıyız. Üstelik bu projeler, çok farklı yaklaşım biçimlerinin konsensusu olabilecek bir niteliğe de sahip olmalıdır. Evet, Kürt sorununun aşılmasına ilişkin kimlerin ne gibi somut ve net projeleri ya da önerileri vardır? Sayın Murat Belge'nin de biraz önce belirttiği gibi, bu yönde net görüşler ve önerilerden sözedebilmek mümkün değildir. Elbette bu durum, tartışma ortamının antidemokratik olmasından da kaynaklanıyor. Ama, yine de ilkesel planda da olsa kimi çözüm önerilerinde bulunabilmenin olanakları yaratılabiliyor. Ama, sorunun çözümüne ilişkin pek birşey söylenmiyor. Kürt örgütleri, Kürt aydınlarının bu konuya ilişkin politikalarının ne olduğunu bilmiyorum, en azından ben duymadım.

Değerli arkadaşlar,

Kanımca sorun, toplumun demokratik yeniden yapılanmasını amaçlayan bir anayasa önerisini tartışmaya açmakla aşılabilir. Evet sorun, toplumun demokratikleşmesini sağlayacak bir konsensus anayasasının boyutları ve somutlukları içinde ele alınmalıdır. Çünkü ancak bu şekilde, başta Kürt sorunu olmak üzere, ülkemizin tüm sorunları çözülebilecektir.

Mart ayı, sanıyorum anayasa tartışmalarının da giderek yoğunlaşacağı bir dönem olacaktır. Rejimin temellerine ilişkin gerek anayasa, gerekse pek çok temel yasa tartışma gündemine girmiştir. İşte bu tartışmalara taraf olmak gerekiyor. Elbette, somut bir anayasal ilkeler metni, hatta somut bir konsensus anayasası önerisiyle birlikte.

Elbette bu anayasa, çağdaş gelişmenin özelliklerini taşımalıdır. Öncelikle insanlığın ortak değerlerini, yani insan hak ve özgürlüklerini hiçbir sınır öngörmeksizin benimsemelidir. Öte yandan, sivil toplum yaşamının gelişmesini amaçlamalı, yasama ve yürütme erkini, il ölçeğinde alabildiğine yaygınlaştırmalı, dünya çapında yaşanan entegrasyon süreci gereği özgün gelişme dinamiklerine yer vermelidir. Çağımız "ulus-devlet" anlayışını, anayasal yapılanmalarını aşmaya yönelik bir süreci yaşamaktadır. Özellikle bu durum, Kürt sorununun çözümünü de içeren bir konsensus anayasasının kolaylıkla hazırlanabilmesinin olanaklarını ifade etmektedir. Bu gerçeği gözönünde tutmak ve gerçekçi olmak gerekiyor.

Değerli arkadaşlar,

Son olarak yaşamakta olduğumuz gerilimli dönemin aşılmasına ilişkin kimi somut önerilerde bulunmak istiyorum. "Bahar hareketi" olarak adlandırılan tehlikeli süreci, sorumluluk duygusu ile değerlendirelim.

Kanımca, **Helsinki Yurttaşlar Meclisi** olarak hükümetle ilişki kurmak, diyalog içinde olmak gerekiyor. Tüm taraflarla diyalog kurmaya çalışalım. Tam anlamıyla bir "ateşkes" sağlanmalı, bu yönde açık çağrılar yapılmalıdır.

Öte yandan, bu toplantıları, Diyarbakır'da olsun, Ankara'da olsun sürdürmek, toplantıların fonksiyonel olmasını sağlamak gerekiyor.

Bu kısa sürede ancak bu sorunlara, oldukça kısa bir ölçüde değinebildim. Konuşmama son verirken, hepinizi saygı ile selamlıyorum.

Rafet Ballı

Sayın Başkan teşekkür ediyorum. Değerli arkadaşlarım hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Avukatım ve arkadaşım Atilla Coşkun benden önce benim söyleyeceklerimi kısmen dile getirdi. Ben bugün Türkiye’de, çok garip bir durum yaşandığını düşünüyorum. Kürt meselesiyle uzaktan yakından ilgili, resmi ya da sivil sıfatlı kiminle konuşursanız konuşun, asgari tesbiti, bugün bir iç savaş tehlikesinin yaşandığı şeklinde. Buradan böyle hafızamı yokluyorum, değişik ülkelere bakıyorum, bunların tarihindeki böyle milli meselelerin etnik meselelerin nasıl çözüldüğüne ilişkin süreçleri şöyle bir gözden geçiriyorum, böyle iç savaş tesbitinin yapıldığı bir ülke, ikinci ülke hatırlamıyorum.

Şimdi bu toplantıyı -milletvekili arkadaşlarım alınmasın- parlamentonun yapması gerekirdi. Böyle, Mart’ta, Nisan’da şu olacak, bu olacak diye bir takım kaygıların yaşandığı bir dönemde, bu konuşmaların, bu çözümlerin orada yapılması gerekirdi. Orada, işte yaşanan örnekler belli, konuşulamıyor. Partilerin durumuna bakıyoruz -sağ, sol ayrımı yapmadan söylüyorum- onların durumu da pek parlak değil. Bir çözümleri yok. Bugün benim görebildiğim kadarıyla iki tarafın bir çözüm paketi var: Devletin bir çözüm paketi var, bir de dağdaki insanların kendilerine göre bir çözüm paketi var. Hükümetin ama çözüm paketi yok. Partilerin yok. Aydınlarımızın da kısmen, şahsi fikir boyutlarında önerileri var.

Şimdi ne yapmak lâzım? Ben biraz efektif gitmek gerektiğini düşünüyorum. Yani bu toplantının sonunda, şu önereceğim konuda, Atilla beyin de kısmen değindiği konuda, bir karar çıkmasını öneriyorum. Belki acelecilik, bilmiyorum. Bu toplantı, belli insanlardan, temsili özelliği olan ama yelpaze şeklinde oluşmasına dikkat edilecek bir heyet, bir komisyon oluşturabilir mi acaba? Yüksek sesle düşünüyorum. Bu komisyon ya da diyalog heyeti ne yapabilir? Çankaya’dan Hükümet’e kadar, belli başlı bütün siyasi partilerimize kadar hepsiyle görüşebilir. Neyi görüşebilir? Birincisi bu toplantı sonunda ortaya çıkan belli başlı eğilimleri özetleyen bir paketle gidebilir. Artı, şunun altını çizerek belirtiyorum, bununla da yetinmemeli, bana göre, Kürt meselesiyle ilgili bütün Kürt taraflarıyla da görüşebilir. Hatta, görüşülmeli, diyorum, ben. Ve bu toplantıların devamı olayıyla da paralel yürütülmeli, ama, biraz acil bir çalışma olarak, bir adım olarak görülebilir mi? Bu konuda ben bir ihtiyaç olduğunu dü-

---

şünüyorum, ve konuşacak arkadaşlarımla da bu konuda görüş belirtmelerini rica ediyorum.

Çağatay Anadol

Genellikle iyimser bir insan olduğum halde Kürt sorunu konusunda pek iyimser değilim. Çünkü ortada ne yapacağını bilen ve elinde de az çok gerekli gücü bulandıran iki odak var ve ikisi de şiddet yoluyla sorunu çözmeye kararlı görünüyorlar. Barış yanlısı yurttaş inisiyatifleri ise çok cılız. Kürtler kendi içlerinden çıkmış bir hareketin kullandığı yöntemlerin sonucunda Bakırköy'deki bir dükkana girmekten başka bir taksiratsı olmayan insanların ölmesine kadar varan olayları anlayışla karşılayabiliyorlar ya da bu konuda sessiz kalabiliyorlar. Türkler devletin o perva bilmez vahşeti karşısında sanki olup bitene alışmış gibi tepkisiz olabiliyorlar. Bu durumda iki odak arasındaki tırmanış bizi bir kadere doğru sürüklüyor ve bu kaderden hepimizin payına ne düşecekse onu alacağız gibi görünüyor. Yani hayli karamsar bir tablo çıkıyor ortaya. Bunu nasıl durdurabiliriz bilemiyorum. Bu topluma veya devlete baktığım zaman kafamdaki çözüm önerilerinin ayağının yere hiç basmadığı kaygısına düşünüyorum.

Sözgelimi böyle bir tırmanış sonucunda iki halk birbirinden ruhen kopup hukuksal olarak kopmasa bile ülke bölünmüş demektir ve ben bunun bölünmenin en kötü biçimi olduğunu düşünüyorum. Bence bir anlamda Türkiye'de iki devlet var, biri daha küçük, biri çok daha büyük ve güçlü. Bu iki devlet çatışıyor şu anda ve bu çatışmanın halk düzeyine inmesi en kötü gelişme olur. İrlanda sorunu nasıl yüzyıllardır çözümlenemiyorsa, Türkiye'deki Kürt sorunu da yüzyıllarca çözümlenemez hale gelebilir. Yani ruhen birbirinden kopmuş ama zorla aynı sınırlar içinde yaşamaya mahkum edilmiş iki halk yüzyıllarca bir arada tutulabilir. En kötüsü bu.

O halde, ayrılmanın yasal formülasyonunu sağlayacak bir yaklaşım gerek. Bir örgütün amacı eğer bağımsız Kürdistan'ı gerçekleştirmekse hangi prosedürle bunun demokrasi içinde yapılabileceğini Anayasa'nın tanımlaması ve toplumun da bu prosedürü benimsemesi gerek. Yani tam bir fikir ve örgütlenme özgürlüğü ortamında şöyle çoğunluklar oluştuğu

---

zaman, şöyle bir geçiş dönemi öngörülerek ayrılma hakkı vardır denilen bir noktaya gelinmesi şart. O zaman silahı fetişleştirmiş olan unsurlar açısından ya barışçı yöntemleri benimsemek ya da şimdiki etkilerini kaybetmek gibi bir ikilem durumu ortaya çıkabilir. Ama böyle bir yaklaşım Türkiye Cumhuriyeti'ne, hatta Türk halkına o kadar yabancı ki beni umutsuzluğa düşüren şey de bu. Böyle bir yol açılmadan da şiddet mantığından çıkmanın mümkün olabileceğine çok inanamıyorum.

O halde hiçbir şey yapılamaz, evlerimize gidelim diyemeyeceğime göre Rafet'in dediği yerden başlayalım, siyasi partileri, hükümeti ziyaret edecek bir girişim içinde olalım. Kürt arkadaşlarımız da bazı gelişmeler özelemlerine cevap verse de bir Bakırköy olayını "yurtseverler infiale kapılmış olabilir" gibi bir sözü bir zamanlar Türkeş'in kullanmış olduğunu unutmayalım. Bu mantığı, bizim özelemlerimiz yanında olan bir insan söylese bile reddedelim. Buna yüksek sesle karşı çıkalım. Ancak böyle yaparsanız Türkler sizinle beraber mücadele etmeye devam edebilir. Ama bu sesler çıkmazsa onlar da nötralize olur. Sağ olun.

Hatip Dicle

Önce kısa bir açıklama yapmak istiyorum, zaman açısından bana ayrılan zamanı düşüncelerimi daha sistemli açıklamak için yazılı yapacağım, bu bir, ikincisi, toplantının amacı belli. Toplantının amacı, HYM'nin ve onun Türkiye Bölümünün Milliyetler Komitesi'nin bahardaki durumu sezip, önlem düşünmesi ve bunun için de benim konuşma kapsamım buna yönelik olacak. Yoksa böyle kısa zamanda, böyle beş dakikalık zamanda sorunu anlatmak mümkün değil. Bu bakımdan affınızı da diliyorum.

Hepinizi en içten barış ve kardeşlik özelemlerimle selamlıyorum. Davetiye listesi çıkarımındaki birçok eksikliğine rağmen, bu demokratik tartışma ve diyalog ortamını açtığı için **Helsinki Yurttaşlar Meclisi Türkiye Bölümü'nün Milliyetler Komitesi'**ne teşekkür ediyorum.

Kürt ulusal sorunu, bugün ulaştığı boyutuyla hiçbirimizin ilgisiz kalamayacağı ve diğer birçok sorunun çözümünün büyük ölçüde buna bağlı olduğu en önemli yaşamsal sorunumuzdur. Her sorunun çözümünde olduğu gibi bu sorunun çözümünde de doğru bir tanımlama ve teşhis ile birlikte çağın gereklerine uygun doğru çözüm yöntemlerine gereksinim

---

vardır. Her şeyden önce şu gerçeklere vurgu yapılmalıdır; Kürtler ayrı bir ulustur. Kendilerine özgü dilleri, kültürleri ve tarihleri vardır. Kürt sorunu bir azınlıklar sorunu değil, bir-ulus sorunudur. Ekonomik, sosyal ve insani boyutlarına karşın temelde bir siyasal sorundur. Çözümü de, şiddet yöntemlerinden arındırılmış olarak, barışçıl, adil ve demokratik olmalıdır. Kürt ulusu da Birleşmiş Milletler Örgütü, Helsinki ve AÇIK süreçlerinde imzalanan uluslararası sözleşmelerle teminat altına alınan ulusal haklara sahiptir. Barış, özgürlük ve demokrasi özlemlerinin çağa damgasını vurduğu süreçte, artık ulusal haklar insan haklarının vazgeçilmez temel bir ögesidir.

Türkiye’de 70 yıldır ulusal kimliği dahi inkar edilen Kürt ulusu, bugün yirmi milyona varan nüfusuna rağmen tüm ulusal haklarından yoksundur. Anayasa ve yasalarda Kürt ulusal kimliği reddedilmiştir. Dilini, kültürünü ve tarihi değerlerini özgürce geliştirecek bir demokratik ortama sahip değildir. Çocuklarına Kürtçe eğitim verme hakkından radyo ve televizyonda dilini kullanma özgürlüğünden yoksundur. Bölgenin önemli yeraltı ve yerüstü zenginlik kaynaklarına rağmen Kürt halkı kendi yaşadığı toprakların nimetlerinden dahi yararlanamamış, işsizlik ve sefalet içindedir. Tüm siyasal haklarından yoksundur; kendi ulusal kimliğiyle örgütlenme hakkından ve en önemlisi Helsinki Nihai Senedi ve birçok uluslararası sözleşmede de vurgulandığı üzere, kendi geleceğini özgürce belirleme hakkından yoksundur.

Kürt halkı artık yedisinden yetmişine yıllarca susadığı özgürlüklere doğru koşmaktadır. Bu meşru haklarını alma kararlılığındadır. Bu geri dönüşü olmayan bir yürüyüştür. Ama bu ayağa kalkışta Kürt halkı, bütün demokratik direnme yollarından da yoksundur. En barışçıl gösterileri dahi ateş açılarak kanla boğulmaktadır. Parlamenteoya gönderdiği milletvekilleri dahi konuşma özgürlüğüne sahip değildir. Düşüncelerini açıkladıklarından dolayı haklarında idam cezası istenmektedir. Kürt ulusal sorunu ve çözümü konusunda konuşmak ve yazmak dahi yasal anlamda terörizm kapsamındadır ve çok büyük bir risktir. Onurlu bir Türk aydını olan sosyolog İsmail Beşikçi’nin kitaplarından dolayı yaşamının son yirmi yılının önemli bir kısmını cezaevlerinde geçirmesi bunun en çarpıcı örneğidir.

Kürt halkının özgürlük mücadelesine karşı devletin temel politikası şiddettir. Devlet yetmiş yıldır şiddete tapmaktadır. Botan Bölgesinde yüzlerce örneği olduğu gibi köyler boşaltılıp yakılmakta, onbinlerce hektar orman yakılarak doğa tahrip edilmekte, tarım engelenmekte, yayla

ve mera yasaklarıyla hayvancılık sektörü çökertilmekte, bölgenin insan-sızlaştırılması politikası bütün vahşetiyle sürdürülmektedir. Güney Amerika'daki ölüm mangaları misali Kontrgerilla ve devlet güçleri insanları evinden alıp öldürmekte, sokakta kurşuna dizmekte, cenaze törenlerine dahi saldırıp, çocuk kadın ayırılmadan kitleler üzerine ateş açmaktadır. Bölgede yaşam hakkı ciddi bir tehdit altındadır. Halk potansiyel suçlu muamelesine tabi tutularak kitleler halinde gözaltına alınmakta, sorgulanmakta, işkencelere tabi tutulmaktadır. Birçok insan en verimli dönemlerinde topluma hizmet edemeden cezaevlerinde çürütülmektedir. Olağanüstü Hal Yasası, sansür, sürgün kararlarıyla desteklenerek adeta özel bir Anayasa hüviyetine kavuşturulmuş, bölgede sivil otorite etkinliğini tamamen kaybetmiş ve askerî otorite şiddet politikasını tam anlamıyla egemen kılmıştır. Köylüler koruculuğa zorlanarak Kürt'ü Kürt'e kırdırma politikası sinsice uygulamaya konulmuş, son zamanlarda sivil savunma örgütünün silahlandırılması adı altında şehir koruculuğu sisteminin uygulanmasına başlanmıştır. Son haftalarda resmî yetkililerin de doğruladığı gibi bölgeye onbinlerce asker ve zırhlı araç sevkiyatı yapılmış, dağlık kesimlerde yer yer hava bombardımanları başlamıştır. Devletin yetmiş yıllık inkâr ve şiddet politikaları sonucu bugün binlerce Türk ve Kürt genci silahlı savaşında karşı karşıya getirilmiştir. Kürt ulusal sorununa şiddete taparak yaklaşan devletin, askerî çözüm politikalarının faturası her geçen gün artan asker gerilla veya sivil olarak insan ölüleridir. Bu politika sonucu bölgemiz tam anlamıyla bir kan gölüne dönüşme eğilimindedir. İşte 21. yüzyıla 8 kala insanlığın barış ve özgürlük özlemlerinin daha da yükseldiği ortamda Kürt halkının yaşadığı dram ve bölgedeki insan manzaraları tam tamina budur.

Bu ortamda barışçıl, adil ve demokratik olan siyasal bir çözüm sağlanamaz. Çözüm ılımlı bir ortamda bulunabilir. Yıllardır sürdürülen şiddet ortamında hiçbir çözüm üretilemedi, üstelik sorun kangren hale geldi. Siyasi çözüm üretilecek ılımlı bir ortamın oluşması için silahlı savaş sürdüren taraflar, devlet ve PKK arasında hukuka uygun bir biçimde sağlanacak bir ateşkes gerekli ve zorunludur. Silahların konuştuğu ve kan aktığı bir ortamda, soruna Türk ve Kürt halkının kardeşliği temelinde siyasi bir çözüm bulunamaz. Oysa devam edip giden şiddet ortamının ne Kürt ne de Türk halkına yararı yoktur. Devlet ve PKK arasında oluşturulacak bir ateşkesle siyasi çözüm yollarının açılması ve diyalog sürecinin başlaması, her iki halkın ve tüm insanlığın yararına olan önemli bir

---

adımdır. Unutulmasın ki, Kürt halkı özgürleşmeden Türk halkı da özgürleşemez, demokrasiye, barışa ve huzura kavuşamaz. Kürt Milletvekilleri olarak ben ve arkadaşlarım bu barışçıl sürece konulabilecek her türlü katkıya hazırız. Bu adımın atılmasında **Helsinki Yurttaşlar Meclisi** gibi sivil örgütlenmelere herkese ve tüm kuruluşlara büyük görevler düşmektedir. Herkes üzerine düşeni yapmalıdır. Unutulmamalıdır ki, sessiz kalmak bu gidişi onaylamak ve suça ortak olmaktır.

Bu yürekten çağırımı demokrasiye ve insan haklarına saygılı, ulusal ve uluslararası tüm demokratik kuruluşların, parlamenterlerin, aydınların, basının, kamu oyunun ve herkesin dikkatine, huzurlarınızda saygıyla sunuyorum.

Fatmagül Berktaş

Ben konuşmama sabah Ömer Laçiner'in konuşmasında değindiği iki fikirle başlamak istiyorum. Bir tanesi, zamanın çok az kalmış olması fikri, ikincisi de tavır almak. İkisi birbiriyle bağlantılı şeyler diye düşünüyorum. Ömer Laçiner, Türkiye halkının uzun süre, Kürt sorunu konusunda düşünmediğini söyledi. Ben buna katılıyorum. Bugüne gelene kadar Türk aydınları olarak, tek tek, sosyalistler olarak, demokratlar olarak prensip tavrı aldık, almadık değil. Ama bugün sorun o kadar aciliyet kazandı ve yanibaşımıza geldi ki, artık tek tek bireyler olarak Türk aydınları olarak tavır almak zorunda kalıyoruz.

Dolayısıyla bu, başka bir konuyu gündeme getiriyor. O da, bu uzun süreli suskunluğun bir tür özelleştirisini yapmak zorunluluğu. Yani eğer bir tavır alacak isek, mutlaka, bu suskunluğun özelleştirisini de içermeli, bu tavır diye düşünüyorum. Dışsal birtakım şeyler vardı, evet ama aydınların, Türk aydınlarının, kendilerine düşen bir sorumluluk da var. Dolayısıyla böyle bir toplantının Kürt sorununa çözüm üretme yerine, sorunun barışçı çözümlerle çözümlenmesine ya da barışçı çözümler üretilmesine yardımcı olacak bir toplantı olmasını yerinde görüyorum. Bu sözünü ettiğim sorumluluk vs. bağlamında.

Şimdi Ömer Laçiner, konuşmasında bir de kampanyadan söz etti. Bilemiyorum, aynı şeyi belki kastetmiyordu ama ben bu kampanya fikrini doğru buluyorum. Yalnız bu kampanyanın böyle, halkı; aydınları sadece

---

tavır almaya ve kendi tavırlarını belirlemeye yöneltecek bir şey olması ötesinde, bir kamuoyunu etkileme kampanyası olması gerektiğini düşünüyorum. Her türlü şiddeti -gerek PKK'nın gerek devletin şiddetini-mahkum eden barışçı çözümler üretilmesi için ortam hazırlamaya yönelik bir kampanya olmalı bu diye düşünüyorum ve bunun için de Rafet Ballı'nın önerisine benzer bir biçimde burada bir komisyon kurulmasını öneriyorum. Dolayısıyla bu tür toplantılardan yalnız bildiriler değil, gerçek somut bir inisiyatif çıkması gerekir bence. Bu komisyon gerçekten, basının etkili kişilerine, siyasi partilere, devlet kademelerine ve aynı zamanda Güneydoğu bölgesine yerinde ziyaretler yapmalı ve burada üzerinde ortak anlayışa varılan konularda kamuoyunu etkilemeye çalışmalı diye düşünüyorum. Belki de en önemlisi bunun, basınla ilişki. Basın bu tür bir tırmanışı devam ettirdiği sürece herhangi bir çözüm üretilebileceğini de pek düşünmüyorum, açıkçası. Bir de bir kampanya süreci içinde, sabah Murat Belge'nin değindiği o bulanıklığın da giderilebileceğini umuyorum en azından.

Feridun Yazar, konuşmasında dedi ki işte, "PKK yasallaşsın, iş bitsin" tabii yani herhalde kendisi de bunun bu kadar basit olduğunu düşünmüyor, çünkü PKK'nın da belirgin bir politikası ya da geleceğe ilişkin bir perspektifi olduğunu çok fazla bilmiyoruz, en azından ben bilmiyorum. Belki böyle bir kampanya süreci önümüzdeki aylarda tarafların fikirlerini ayrıştırmasına, perspektiflerini berraklaştırmasına da hizmet eder diye düşünüyorum ve umuyorum ki barışçı çözüm sürecine bir katkısı olur, böyle bir komisyon seçerse, bu toplantı. Teşekkür ederim.

Abdurrahman Dilipak

Hiç kimse dünyada olup biten şeyleri görmezlikten, duymazlıktan, bilmezlikten gelme hakkına sahip değildir. Karanlığa küfretmeyi bırakıp, herhalde bir mum yakmanın zamanı geldi. Aydınlar somut gerçeklerle ilgilenirken, olayı soyutlamayı da becermeleri gerekir.

Türkiye'de yalnız başına Kürt sorunu yok, halkların sorunu var. Çingenelerin sorunu var. Gürcülerin sorunu var. Türklerin sorunu var. O zaman önce Türk-Kürt meselesini bırakalım, halkların uygar bir toplumda, hangi haklara sahip olması gerektiğini, olayı soyutlayarak çözelim, sonra

---

X değer yerine Türk, Kürt, Çerkez, Çingene, Arap koyalım ve duygusalıktan arınıp daha objektif daha bilimsel bir çözüme ulaşalım. Çünkü Kürt sorunu dediğiniz zaman bir genetik kültür var. Konuşmacıların üçte ikisine bakıyorum, hepsi ulusalcı yaklaşımlarla Türkiye içerisinde, sorunun bir Türk sorunu olduğunu düşünerek dar çerçevede sorunu çözmeğe çalışıyorlar. Laçiner haklı, sadece Güneydoğu'dan ibaret bir sorun değil bu. Irak'ta da Kürtler var. Şimdi Belüciler de kendilerinin Kürt olduğunu söylüyorlar. Hindistan'a kadar uzanıyor. İran'da da, Sudan'da da Kürtler var. Sorunu halklar bazında ve sadece İspanya örneği ile, ETA örneği ile, IRA örneği ile çözemeyiz.

Biz insanlığa uygar bir örnek sunmak zorundayız. Evet önemli olan uluslararası kamuoyuna katılmak, uluslararası kültüre katılmak, onların ortalama değerlerini tekrar etmek değildir. Kendi özgün değerlerini üretmektir. Türkiye şartlarında, Türk toprağında, İslam toplumunda, Kürt halkının üretim tüketim ilişkileri içerisinde, onun gelenekleri, tarihi perspektifi içerisinde, kendi gerçek çözümümüzü ortaya koymamız gerekir. Ben burada aydınların konuya yaklaşımını, en azından algılama düzeyini -buradaki herkesi kastetmiyorum, bazısını- çok geri planda gördüm. Geçen gün Jandarma Genel Komutanı, İçişleri Bakanı, Emniyet Genel Müdürü konuşuyorlar, algılama düzeyi sıfır. Olayları algılayamaz ki! Mantık, çözüm üretmek şöyle dursun, anlamıyor olayı. Biz hâlâ burada konuşurken, bir arkadaşımız çıkıyor, "Güneydoğu sorunu" diyor, bir tanesi çıkıyor, "Kürt sorunu" diyor, bir tanesi çıkıyor, "terör" -işte ANAP'lı mı, DYP'li mi o arkadaş- veya bir terör olayı olarak algılıyor sorunu.

Sorun ne? Eğer Kürt sorunu ise, Kürt İstanbul'da da var. Karı-kocayı nasıl ayıracaksınız? Her yerde Kürtler var. Kürt sorun olarak algılıyorsa, İran Kürtleri için de çözüm olacak, Irak Kürtleri için de. Yani biz bir insan olarak sorunu algılayalım ve insani çözümler üretelim. Güneydoğu sorunu ise efendiler, orada Süryaniler var, Keldaniler var, ne bileyim Yezidiler var, Araplar var. Niye sorunu ayırıştırıyorsunuz? Gerçek bir bütündür. Vakayı bütün içinde kavramak daha doğrudur. Hatip Dicle çıktı buraya, Kürt halkı diyor, Kürt ulusu diyor. Ulus mu halk mı? Kürt devleti kurulduğu zaman bir ulus, uluslaşma sürecinde, ulus olduğu zaman orada Araplar, Türkler, Keldaniler, Yezidiler birlikte bir ulus olacak. Yoksa halktır. Türkler de bir halktır. Türkiye'deki çeşitli halkların ortak bilincidir ulus. Ulus entellektüel bir kavram -zaten ulus mu millet mi onu da tam yerli yerinde kullanmıyoruz ya.

Yani kavramların karşılığı yok zihnimizde. Kavramların karşılığı

yoksa meseleyi algılayamayız. Sorunu algılamak için önce kendi içimizde kullandığımız kavramları, ıspanak, pırasa hesabının dışında ciddi bir biçimde sorgulamamız gerekir. Olayı ifade edecek kavramlara sahip değiliz. Onun için, sorunu daha ciddi bir düzeyde ele almak gerektiğini düşünüyorum. Ne bileyim işte, burada demin, SHP'den arkadaşımız kalkıyor, sorunu böyle çözeceğiz, diyor, önce tarihteki yanlışlarımızı düzeltelim. Kendi tarihimizdeki yanlışları reddedelim. Evet, işte, İsmet İnönü'nün Kürtlerle ilgili sözü: **"Bu ülkede sadece Türk ulusu etnik ve ırksal haklar talep etmek hakkına sahiptir. Başka hiç kimsenin böyle bir hakkı yoktur."** - Milliyet, 31 Ağustos, 1930. Evet, Milliyet, 19 Eylül 1930: Türk Adalet Bakanı Mahmut Esat Bozkurt, **"Türk bu ülkenin yegâne efendisi, yegâne sahibidir. Türk soyundan olmayanların bu memlekette bir tek hakları vardır, hizmetçi olmak hakkı, köle olma hakkı. Dost ve düşman hattâ dağlar bu hakikati bilsin."** Onun için dağlara "Ne Mutlu Türküm Diyene" yazıyoruz. Ve dağlara öğretiyoruz. -Alkışlar-

Efendiler, şimdi bunu reddetmeden SHP kendi tarihindeki yanlışları reddetmeden dürüst olamaz, HEP'le birleşmekle sağlıklı çözüm üretmez. Önce kendi makablimize bakalım. Kokuyor! Kokuyor! Bu Kürt sorunu değil. Kürt sorunu üreten Türkiye'deki resmi ideolojidir. Kürt sorunu olmazsa başka sorun çıkacak, Çerkez çıkacak, Abaza çıkacak, Ermeni sorununu niye vurgulamıyoruz? Ermeniler de bir ayıbımız bizim. Şimdi Süryaniler, Keldaniler kaçıyor. Sorunu halkların özgürlüğü bazında ele alalım. Türk'ün de Kürt'ün de, Arabın da bu topraklarda insanca yaşama özgürlüğünü teminat altına kavuşturacak bir hukuki düzen kuralım.

Demokrasi, iyi öğrenmişiz. Ne demek demokrasi? Geçenlerde SHP'den üst düzeydeki bir yöneticiye sordum, "Cumhuriyet"le "demokrasi" arasındaki farkı bilmiyor. Cumhuriyet, Arapça bir kelime, "republica"nın tam karşılığı da değil. Çoğunluk anlamı vardır, ulus anlamı vardır Cumhuriyet'te: "Demokratik Cumhuriyet" nasıl bir şey oluyor? Dürüst olun neyse onu söyleyin. Demokrat mısınız? Halkların çoğulcu, çok kültürlü, çok tabanlı etnik temele dayanan birlikteliğini mi savunuyorsunuz, ulus adına, bir çoğunluğun hükümranlığını mı savunuyorsunuz? İki de olsun canım, "laik, demokratik cumhuriyet ilkelerine bağlı kalacağız.." Anlamı yok ki söylediğiniz sözün. Biri diğerini nesh ediyor. Onun için kavramları sorgulayalım. "Cumhuriyet", "republica"nın tam karşılığı değil. *Republica*, olsa bile, demokrasiyle onu nasıl açıklayacağız? Dünya değişti, kavramların yapıları değişti. Sorun yapısal mı, kon-

---

jonktürel mi? Konjonktürel yanları vardır. İşte Amerika'nın inisiyatifi güç kazanıyor, PKK'yı da kontrol etmek, o bölgedeki Talabani, Barzani'yi kontrol etmek istiyor. Süleyman Demirel de gitti CIA ile görüştü, bir ulusal inisiyatifi Amerikan paralelinde ortaya koydu. Konjonktürel yanları vardır.

Nisan ayında acil bir sorun var. Hepimiz karşı çıkabilecek miyiz? Haksızlık kimden gelirse gelsin, kime yönelik olursa olsun, mazlumun yanında zalime karşı duralım. Kürt Türk hiç önemli değil Haklıdan yana, mazlumdan yana bir ulusal bilinç oluşturabilecek miyiz? Bu bir ahlâk sorunudur. Sosyal ahlâk, siyasal ahlâk, entellektüel bir ahlâk. Kendimizi de sorgulamıyoruz. Hep nasihat veriyoruz. Ben de yapıyorum. Bu bir çözüm değil. Yapısal yanları vardır, demin söyledim, sorunu üreten bu resmi ideolojidir. Kemalist teokrasinin kendisidir. Dolayısıyla ilk adımı atması gereken, ilk çözüm üretmesi gereken Ankara'daki efendilerdir. Ankara'daki efendiler bu gerçeği algılamak zorundadırlar. Bunun için de sivil baskının yoğunlaşması gerekir. Herkes devletçiliğe yemin etmek zorunda, ama hükümet programı da dahil herkes serbest piyasacıdır. Ne anlamı var bunun? İnsanları kişiliksizleştiren, kendi içinde değer yargısını iflas ettiren bir mantık. Mekke'li müşrikler de helvadan put yapar, acıkınca yerlermiş.

Bu çelişkilerimizi çözmeden soruna çözüm üretemeyiz. Sorunun yapısal bölümünü uzun süreli kavramsal tartışmalarla, soyutlamalarla yeni kurulan dünyada- dünün Türkiye'sine çözüm üretemeyeceğiz, 2000'li yılların, bütün dünya yeniden yapılanıyor değer yargıları içerisinde çözüm üretmemiz gerekir. Sorunların ulusal, uluslararası, bölgesel boyutları vardır. Bakın biz de ulusalcıyız. Niye İran'daki Kürtlere iki-üç kişi çağırıyoruz? Ya da Irak'tan, ya da Suriye'den, orada da herkes baskı altında. Biz gidip onların nasıl çözüm arayışı içinde olduğunu sivil olarak soruyor muyuz? Yoo.. Biz de ulusalcı bir çizgi izliyoruz. Resmi ideolojinin sorgulanması gerekir. Uzun vadeli plan bu.

Yakın vadede ise çok acil olarak, Türkiye'de önümüzdeki günlerde düzenlenmesi söz konusu olan sıcak ilişkilerin, çatışmaların geçersiz kılması yolunda derhal Rafet Ballı'nın önerisine katılıyorum- bir eylem grubu, bir diyalog grubu oluşturmalı ve bir yandan da bir sekreteryaya oluşturmalı. Yeterli bilgiye sahip değiliz. Sağlıklı enformasyona ihtiyacımız var. Bunun sağlanması gerekir. Ben Müslüman arkadaşlarımla bu konuda her türlü katkıya, desteğe açık olduklarını düşünüyorum. Bu duygularla vakitinizi de fazla almak istemediğim için, hepinizi saygıyla selâmlıyorum.

Hüseyin Ergün

Efendim, sayın genel başkan Feridun Yazar'ın konuşmasını bir uyarı çığlığı gibi aldım. Hakikaten Nisan öyle bir kıyım ayı olacaksa buna karşı hepimizin elimizden gelen her şeyi yapmamız gerekir. Sayın Genel Başkan'ın söylediği gibi, kıyımdan demokrasi çıkmaz, kıyımdan kimse kurtulamaz. Yani Türk veya Kürt olmak farketmez. Kıyım herkesi tehdit eder. Sayın Genel Başkan'ın söylediği gibi, bence bu işin çıkış anahtarı Türklere aittir. Kürtlerin daha sabırsız, daha az hoşgörülü daha tepkili olmaları doğaldır. Türklerin ise daha hoşgörülü, daha yumuşatıcı olmaları zorunludur. Olaya bir defa böyle bakmak gerekir. Yalnız buradan, bu karamsarlıktan bir iyimserliğe geçmek istiyorum.

Ben Nisan'da bir kıyım hareketinin olacağına inanmak istemiyorum. Çünkü bu topraklar, çok eskiden beri siyaset üreten topraklar. Burada siyasetin egemen olma ihtimalini yüksek görüyorum. Şimdi bir defa, Türk tarafı bir bütün değil. Yani Türkiye'de Türkler, Kürtleri bütünsel olarak düşman görmüyorlar. İkincisi Türk devleti bir bütün değil. Bugün, bugün farklı odaklar var Türk devletinin içinde ve o nedenle bu işte hayırhah davranacak kesimler var, bedhak davranacak kesimler var, bunu bilmek gerekir. Türkleri bir bütün olarak, Kürtleri bir bütün olarak görürsek, yanlış şeyler yapma ihtimalimiz artar. Üçüncüsü, Kürt tarafı bir bütün değil, Kürt tarafında da çok çeşitli politik öneriler var.

Körfez Savaşı'nı hatırlayalım. Türkiye'de iktidar ve o zaman iktidarın başı, belirleyicisi olan bugünkü sayın cumhurbaşkanı, Türkiye'nin bir şekilde savaşa müdahil olmasını istedi fakat Türkiye bu savaşa açık bir şekilde girmedi, sokulamadı. Bana bu, meselâ, umut veriyor. Bu umudu geliştirmek için, hainlik kavramını ortadan kaldırmak lâzım. Kürtler arasında "Türklerle birlik olmak hainliktir" kavramını ortadan kaldırmak lâzım. Buna çaba göstermek lâzım. Tabii kolay bir şey değil. Bunu yapabilmek için, diyalogları geliştirmek gerekir. Ve iki tarafın birbirine barış çubukları uzatmasını sağlamak gerekir. Kürt aydınları içinde, Kürt politikacıları içinde, ılımlı davranmak isteyenlerin bu barış çubuğuna ihtiyacı vardır. Türk aydınları ve Türk devleti ve Türk politikacıları içinde ılımlı ve barışçı davranmak isteyenlerin bu barış çubuğuna ihtiyaçları vardır. Onun için şekilcilikten kurtulmak gerekir.

Bu bağlamda iki şey söylemek istiyorum. Birincisi bu anayasa meselesine çok fazla kafayı takmamak gerekir. Bence 82 Anayasası'ndan kur-

---

tulsak ve hiç anayasamız olmasa daha iyi olur. Çünkü konuşarak adım adım ilerleyebiliriz. Eğer meselâ, bir anayasa yapılacaksa iki üç maddeli bir anayasa yapalım. Birinci maddesi Türkiye Cumhuriyeti demokratik bir devlettir. İkinci maddesi: T.C. insan haklarına dayalı bir devlettir. Üçüncü maddesi de, insan haklarını bir anayasa mahkemesi gibi, bir üst mahkeme, bir insan hakları mahkemesi gözetir ve denetler. Bunun için de biz karşılıklı konuşarak -çeşitli kesimler- meselemizi halledebiliriz. Dar kalıplar içine sokmak zorunda kalmayız. Kürt lâfı girecek mi çıkacak mı meselesinden kurtulabiliriz, diye düşünüyorum. Tabii başta anayasa hukukçularına, birçok insana ve alışkanlıklarımıza bu ters gelecektir.

Bu bağlamda ikinci şey de, Türkiye'nin Türk Devleti'nin, Türk politikacılarının PKK ile diyalog olmaz saplantısından kurtulmaları gerekir. Böyle bir şey yok. İnsanların canları, kanları var, bir çocuğun akşam üzeri babasının eve gelip gelmeyeceği konusundaki korkusu bütün şekilciliklerden çok daha önemlidir. Yani işinden atılmış bir babanın eve gelip çocuğunun yüzüne bakmasının acısını bir yana bırakalım, babası öldürülmüş, kardeşi öldürülmüş bir çocuğun acısı bile bütün şekilcilikleri aşar. Türklere, Türk tarafına, Türk diplomatlarına, devlet adamlarına bunu, bu şekilciliğin önüne koymak düşer. Bence Türk devleti ve Türk politikacıları, Türk aydınları bir an önce Sayın Dicle'nin ortaya koyduğu gibi, barışçı ortamı sağlamak için, her türlü fedakarlığı, göstermek zorundadır. Bunun için biz de bu yoldaki çabaları, böyle toplantıları, geliştirmek, ve Nisan'da daha çok zamanımız var- ve bunun önüne geçme imkânına sahibiz. Saygılarımı sunarım, efendim.

Ahmet Karataş

Değerli konuklar, Sayın Dağistan Toprak "Kürt halkının dinamikleri yok oluyor" dedi. Oysa bugün burada bu sorunu tartışırken, Kürt halkının dinamizmi sonucu tartışıyoruz. Bence Kürt halkının dinamizmi yok olmuyor, tam tersine, Kürt halkının dinamizmi tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar açık ve sıcak bir şekilde geliyor. Sayın Dilipak'ın söylediği birçok şeye katılıyorum. Soruna halklar sorunu boyutuyla bakmak gerekiyor. Soruna evrensel boyutta bakmak gerekiyor. Soruna halklar

---

sorunu olarak evrensel boyutta baktığımızda da, Kürt halkı, dünya halklarının bir parçası olarak önümüzde duruyor. Bu anlamda bölgemizde en sıcak günleri yaşadığımız günlerde, iki sorunla karşı karşıyayız. Kürt sorunu ve Filistin sorunu. Kürt halkının gelişen dinamizmi Filistin sorunu da biraz geri planda bırakmıştır.

Arkadaşlarım beni bağışlasınlar ama bugün burada toplanan bizler ister sağ siyasal yelpazeden olsun, ister sol, her arkadaşım resmi ideolojinin dışında siyasal çözümler üretme yolunda kafa yormaz ise, olaylara onun dışında bakmaz ise, bir noktaya varamayız. Yıllardır gazetelerde, dergilerde tartışıldı durdu. Ama hep resmi ideoloji çerçevesinde bakıldı olaylara. Bunu aşmak zorundayız. Şimdi burada bir toplantıda oturup tartışıyoruz ama şu saatlerde Mardin, Cizre, Silopi, İdil ilçeleri tamamen kontrol altında. Giriş çıkış yok. Hatta demokratik açımdan bahseden bir siyasal iktidarın parlamenterleri bile şu an oraya giremiyor. Şu saatlerde. Sorun acil. Geldiğimiz noktada gerçekten acil. Ama bütün bu aciliyetinin yanında bütün arkadaşlarım çok iyi bilmelidirler ki, Kürt halkı Türk halkına düşman değildir. Kürt halkı hiçbir Türk gencinin öldürülmesinden yana değildir. Türk halkının dostluk ve kardeşlik duygularını beklemektedir. Kürt halkı, çok açık ifadeyle söyleyeyim, Türk halkının bağımsızlık ve özgürlüğünün yegâne teminatıdır. Hiç kimse Kürt halkından korkmasın.

Kürt halkının yapmak istediği, dünya halklarının yaşadığı gibi yaşamak, dünya halkları için ne gerekiyorsa, onların kendileri için olmasını da istemekten başka bir şey değildir. Ama dayatmacı, baskıcı ve soykırımcı katliamlar karşısında kendi doğal hakkı olan meşru haklarını korumaktan başka da seçeneği yok. Bunu çok açık şekliyle görmemiz gerekiyor. Burada bu saatten sonra Türk halkının her aydını, her yurtseveri, ister siyasal yelpazenin sağında, ister solunda olsun, her iki halkın, resmi ideoloji tarafından kırıdırılmasına, katliama uğratılmasına karşı tavrı almalıdır, üzerine düşen görevi yerine getirmelidir. Çok açık şekliyle ifade ediyorum, siyasal çözüm olmadan, bu sorunlar çözümlenemez. Ve Kürt halkı buna hazırdır. Hazır olmayan devletin güçleridir. Eğer devlet somut bir adım atarsa, ve Türkiye halkı da buna yardımcı olursa, Kürt halkı siyasal çözümden yanadır. Bunu istemektedir. Yaratılacak kaos ve savaş ortamının yararı olmayacağını biliyor Kürt halkı. Kendi evrensel değerlerini Ortadoğu halklarına ve dünya halklarına sunmak istiyor. Ve Ortadoğu halkları ile barış ve kardeşlik içinde yanyana yaşamak istiyor. Bunun ötesinde bir özlemi yok. Bu kısa süre içinde bunlar söylenebilir di-

---

ye düşünüyorum. Hepinize Kürt ve Türk halkının en sıcak duygu ve düşüncelerini ve selâmlarını, saygılarını sunuyorum. Konuşma süresine sığdıramadığım için yazılı metin dağıtacağım.

Ahmet Karataş'ın dağıttığı metin:

Sayın Dinleyiciler,

Bugün geldiğimiz noktada durumun iyi kavranabilmesi için Kürtlerin durumunu, bu devletin şekillenmesi ve Türkiye'nin son yetmiş yıllık politikasının iyi kavranması gerektiğini düşünüyorum. Kürtler bu ülkede birden bire ortaya çıkmamıştır. Türklerin Malazgirt savaşıyla Anadoluya girişlerinden önce Kürtler bu toprakları kendisine yurt edinmişti. Bu tarihten bu yana da uzun yıllardır birlikte yaşamaktadır.

Türkiye'nin resmî devlet ideolojisini oluşturan Kemalizmin, ortaya çıkışı ve bu ideolojinin önderlik ettiği ulusal kurtuluş mücadelesinden başlayarak Kürtler'in durumunu ortaya koymakta fayda var. İttihat Terakki'ye kadar varan Kemalizm, Pan-türkizm ve Pan-islamizm karşıtı olarak bugünkü Misak-ı Milli'nin, şekillenmesinin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Kemalizm ve hatta onun dayandığı İttihat ve Terakkiciliğin, siyonizm ve masonluğun da etkisiyle İslamda gedik açma bunun yerine Batı değer yargılarını egemen kılma biçiminde ve bu anlamıyla Batı çıkarlarını da kollayan bir akım olarak geliştiği bilinmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde İttihat ve Terakki sultanlığa karşı rol oynadı. Mustafa Kemal, sultanlığı tamamen aştı. Özellikle birçok Osmanlı geleneği biçiminde kurulan hanedanı devirdi. Dolayısıyla geleneksel ideolojik egemenliğe karşı laiklik, milliyetçilik denen yeni bir ideolojik yaklaşım egemen kılınmak istendi.

Türkiye Cumhuriyeti bu temelde şekillendi. Bütün bu şekillenmeler olurken o günlerdeki dönemde olmazsa olmayacağı çok açık olan Kürtlerin durumu söz konusuydu. Bu durum Mustafa Kemal tarafından çok açık bir şekilde görüldüğü için Kürtleri de verilecek bir ulusal kurtuluş mücadelesine katmak gerekiyordu. Bu temelde bir Erzurum Kongresi arkasından Sivas Kongresi toplanmıştır ve bu kongreler sonucunda bu durum başarılmıştır. Kısacası TC'nin bugünkü şekillenmesine, işin başında Kürtler ortak edilmiştir.

Bu durum 1924'lere kadar sürmüştür. 1921 Anayasası'nda, bir tek Türk Devleti, Türk Milleti geçmemektedir. Burada Türkiye Devleti kavramı geçmektedir ve bu bir tesadüf değildir. Balkanlar'da, Çanakkale'de

---

kitleler halinde ölümlerin sonucunda verile verile Maraş'a Kahramanlık, Antep'e Gazilik, Urfa'ya Şanlılık verilmiştir. 1924 Anayasası'nda Meclisin Kürtler ve Türkler'in ortak temsilcileri olduğu söylenirken Lozan sonrası tümüyle Kürtler'in inkarı biçiminde gelişir.

İşte bundan sonra, 1925 Şeyh Sait, Ağrı, Dersim'le devam eden isyanlar gelişir. Devlet daha o dönemde başlattığı Tavrî Sükun, Mecburi İskan, Dersim Kanunu'nu, Kürtlerin yaşadığı coğrafi birimlerde adların değiştirilmesi şeklindeki terörünü estirmeye başlamıştır.

Günümüzde Türk ve Kürt halkının, yasalar karşısında eşit olduğu ve her türlü hakları olduğu söylenir. Bu bir anlamda doğrudur. Ancak, kendinizi Türk kabul ederseniz, resmî ideolojinin ve devletin savunucusu olursanız problem yok. Ama kendi kişiliğiyle kimliğiyle bir Kürt general, bir bürokrat hatta parlamenter bulamazsınız.

Devletin dayattığı zor ve katliamlar Kürtlere kendi kendilerini korumaktan başka seçenek bırakmamıştır. Yeni kurulan hükümetin, birtakım demokratik açılımlar vaadiyle kurulması, siyasal bir açılım yapmak gibi yaklaşımlar göstermesi olumlu karşılanırken henüz üç ayını doldurmadan devletin, esas politikasına dönerek baskı ve katliamlara, devam etmektedir. Muhtemelen, gelişebilecek bir çatışma ortamının henüz zamanı geçmiş değildir. Bu konuda somut adımlar atılması halinde birtakım olumsuz, gelişmelerin önüne geçilmiş olunabilir. Bu ülkede olanlar, Kürt ve Türk halkının, birbirine karşı bir tavrı değildir ve olmayacaktır. Sorun devletin uyguladığı yanlış politikaların bir sonucudur.

Yetmiş yıldır uygulanan ret ve inkar politikasının, sopalı uygulamasının sonucu günümüze gelinmiştir.

Kürtlere dayatılan, kişisiz, kimiksiz, aşağılanmış bir toplum yapısıdır. Bunu hiç bir surette kabullenmemiz söz konusu değildir. Biz bunu kendimize, olduğu kadar dünyanın, hiç bir ulusu için de kabullenemeyiz. Bugünkü gelişmeler, Kürt halkının kendisine dayatılanı kabul etmek istememesinden başka bir şey değildir. Biz hiç bir ulusun varlığına ve temel haklarına karşı değiliz. Dünya insanlığının en temel hakları olan şeylerin kendi halkımız için de olmasını istemekten başka bir talebimiz yoktur. Biz Türk ve Kürt halkının ve diğer azınlıkların, hayatın her alanındaki, eşit koşullarından yanayız. Bu yaşamda, insan haklarında, Anayasa'sında olmalıdır. Geldiğimiz bu günlerde kan dökülmesinden yana değiliz ve bunun çözüm olmadığını da söylüyoruz. Ama bunun sorumluluğu da baskı ve katliamlarda ısrarlı olan devlettir. Bütün bu sonuçların ortada bulunmasının Türk ve Kürt halkının özgür ve dostça yaşamasının

---

ön koşulu devletin bu tür politikadan vazgeçmesidir. En kısa zamanda siyasal bir çözümden yana olmasıdır. Kürt halkı buna hazırdır, bundan kaçan devlettir. PKK lideri de ısrarla, siyasal çözümden yana olduklarını söylerken, devlet hâlâ sorunu asarım keserim mantığıyla çözmeye çalışıyor. Bu sorunun böyle çözülemeyeceği anlaşılmıştır. Ayrıca yüzbinlerce insanı öldürseniz ne olacak sorun yine çözümsüzlüktür. Biz bu sorun kan dökülmeden her iki halka da zarar vermeden çözülsün istiyoruz. Bu hem bölgenin barış ve istikrara kavuşmasıdır hem de dünya barışına bir katkıdır. bu olmadan Türk halkının da özgür olması mümkün değildir. Hatta Kürt halkı Türk halkının bağımsızlık ve özgürlüğünün teminatıdır.

Türk halkının sosyalist, demokrat ve aydını bu konuda somut adımlar atmalıdır. Yaratılmak istenen kaos ve savaşın, Türk halkına bir yararı olmayacaktır.

Türk ve Kürt halkının en sıcak dostluk, kardeşlik duygularıyla hepimizi en içten saygı ve sevgilerimle selamlarım.

Hasan Mezarıcı

En başta tertip komitesinin üyeleri olmak üzere bu güzide topluluğu saygı ile selamlıyorum. Sabahtan beri dikkatlice dinleyenlerden biriyim. Oturduğum yerde bende kompleks meydana geldi. Kürt-Türk-Kürt-Türk deniliyor. Ben Kürt değilim. Gürcü de değilim. Türk de değilim. Burada neden bulunduğumu anlayamaz hale geldim, adeta. Efendirn, benim dede tarafım Batum'dan gelmiş. Anne tarafım da Trabzonlu. Onların da aynı kökenden geldiği söyleniyor. Ben de kalkıp, bir anda Gürcülükten Lazlıktan bahsetmek gibi bir istekle doldum, bu esnada kendimi kaptırdım havaya. Son derece harbiyim. Her türlü ırkçılığa olduğu gibi Türk ırkçılığına da, Kürt ırkçılığına da karşıyım. PKK terörüne, şiddetle karşıyım, devlet terörüne de şiddetle karşıyım. Ama mazlum ve masum Kürt halkının yanındayım ve bütün gücümle onları savunmaya çalışıyorum, bir parlamenter olarak, bir milletvekili olarak. Bundan sonra da devam edeceğim.

Yani zulüm kimden gelirse gelsin, zalim kim olursa olsun, ona karşı ve mazlumun yanında yer almak meselesi. Ancak ben bir hususu şu mahdut süre içinde dikkatlerinize arz etmek istiyorum. Sanki Kürt hal-

---

kına Türk halkı zulmediyormuş gibi bir izlenim var. Bunun altını çiziyorum ve bu doğru değildir, diyorum. Çünkü bu resmi düzenin, bu resmi ideolojinin isminden başka hiçbir şeyi Türk değildir. Bu düzen bütün ilke, kavram ve kurumlarıyla temelde Hıristiyan Batı kültürünün ürünüdür. Bu düzen sadece Kürde zulüm etmemiştir. Ben 700 sene öncesinden bahsetmiyorum. Babamın, dedemin, hatta kendi hayatımdan bahsediyorum. Her şeyden önce adına Kemalist dedikleri, demokratik, laik dedikleri bu düzen, bu halkın Müslüman olduğunu kabul etmiyor. Sadece ismi Türktür. Adamın biri: "Ne Mutlu Türküm Diyene" demiş. Götürüp Diyarbakır kaymakamlığının önüne yazmışlar. Adam da ölmüş. Şimdi kaldırı, kaldırabilirsen. Dokun, dokunabilirsen. Türkiye'nin problemi 70 yıldır Anıtkabir'den idare edilmesidir. Mezardan idare edilmesidir ve Meclisten idare edilmemesidir. Kürtü, Türkü, Çerkesi, Abazası, Lazı hepsi orada. İnisiyatif bizde olsa, yani Türkiye'yi Türkler idare ediyor olsa ve Türkiye Meclisten idare ediliyor olsa, problemi çözmek kolay. Çözeriz de. İnisiyatif bizde değil ki.

Şimdi çözümsüzlük var deniyor. Çözüm var. Teklifte bulunacağız ama inisiyatif elimizde değil. Tarafların elinde değil. Yani hâkimiyet milletin mi sualini ciddiyetle soruyorum ben. İki tane devlet var. Görünen devlet, görünmeyen devlet. Şu görünen devlet yapısında bile güç odağı olarak Meclisin sıralamadaki yeri nedir Allahaşkına? Dolayısıyla, sivil kurumlar deniyor. Ben demokrasi demeye mecbur muyum? Laiklik demeye mecbur muyum? Kendi problemimi demokrasi ve laiklik sözcükleriyle, ki bu da bir dayatmadır, Avrupalı bir dayatmadır, ifade etmeye mecbur muyum?

Ama mesele seçim sistemiyle yönetimimizi belirlemekte; buna bir engel yok. Burada da bir dayatma görüyorum. Yani resmi ideoloji dayatıyor, PKK dayatıyor, Avrupa, Amerika dayatıyor ve millete ve halka hiç kimsenin hiçbir şey sorduğu yok. Bakınız, şuradaki konuşmalar bile, istisnalar hariç, halkın her şeyden önce, Türkün de, Kürtün de, Gürcünün de, din açısından Müslüman olduğu, etnik yapıdan çok daha etkileyici, belirleyici bir unsur olduğu gözardı ediliyor. Sivil kurumların olmadığından söz ediliyor. Ama caminin de bir sivil kurum olduğundan söz edilmiyor. Fonksiyonu düşünülüyor bu toplumda. Ve cami etrafında oluşan kurumlar göz ardı ediliyor. Tarikat yapısı, cemaat yapısı, mezhep yapısı etkileyicidir, belirleyicidir tabanda. Ben geçenlerde verdiğim bir konferansta söylemiştim, burada da söyleyerek konuşmamı bitirmek istiyorum: Benim dedem Şeyh Sait'le beraberdi ve onu hep desteklerdi. Ama

---

babam, PKK'yı desteklemiyor. Yani çözüm her şeyden önce, kendi gerçeğimiz üzerine basmaktır. Bu milletin tarihini, Kürdünün, Türkünün, hepsinin tarihini, kültürünü, dinini, örfünü, adetini, geleneğini, esas kabul eden ve ayağını bu gerçeğin üzerine basan bir yeni düzen gerekiyor.

Konuşamıyoruz. İnsanlar konuşa konuşa, hayvanlar koklaşa koklaşa anlaşılarmış. Ben bir kelime söyledim, Atatürk düşmanı ilan edildim. Şimdi bir şey daha söylemek istiyorum. Atatürk deniliyor. Yani her şey o kadar yalan üzerine bina ediliyor ki hani inanın onun Türk olup olmadığı konusunda bile endişe duymaya başladım. Ve şunu söylemek istiyorum. Türk halkı Kürt halkına zulüm yapmıyor. Türk halkı adına resmi ideoloji, 70 yıldır bu ülkede yaşayan herkese karşı zulüm yapıyor. Sadece Şeyh Sait isyanı olmadı, başkaları da oldu. Menemen'de isyanlar, Konya'da isyanlar, Bolu'da isyanlar, Düzce'de isyanlar, vs. Değişik sebeplerle oldu. O bakımdan halkımızın bu coğrafyada yaşayan insanların hem etnik yapısını, hem dini yapısını, hem kültürel yapısını dikkate alacak ve onların asgari müşterekleri üzerinde bina edilmiş yeni bir düzen gerekiyor. Gerçekten üzüyorum. Nisan dedikoduları için üzüyorum. Çözumsuzluktan ve acizlikten dolayı üzüyorum. Ve hakimiyet milletin mi sualini birkaç kez daha sorarak, sözlerime son veriyorum. Ama bu forumların da, bu toplantıların da gerçekten büyük katkısı olacağına inanıyorum. Teşekkür ederim. Sağolun.

MehmetAli Eren

Değerli arkadaşlarım, toplantının başladığı saatten bu yana en çok tartışılan konu şiddet oldu. Evet, topluma şiddet egemen. Şiddetin egemen olduğu bir toplumda sağlıklı düşünceler üretebilmek mümkün değil. Bu toplantıdan da sağlıklı düşünceler çıkabileceğini sanmıyorum. Çünkü en azından özgürce konuşabilme imkanından birçoğumuz, hatta hepimiz yoksunuz. O nedenle sağlıklı çözüm önerileri üretebilmek, düşündüğümüzü söyleyebilme hakkına ve imkânına sahip değiliz, öncelikle.

Ancak yine de şiddetin dışında barışçı çözümlerin tartışılabildiği bu tip toplantıların son derece yararlı olacağı inancı içindeyim. Ve toplantıların devamını diliyorum. Tabii şiddeti tanımlarken, bu toplumu etkilediğini, bugünkü koşullara nasıl sürükleyip getirdiğini anlatırken geçmişe

---

uzanmadan bugünü değerlendirmek mümkün değildir. O nedenle ben kısaca, geçmişten birkaç örnek anlatmak istiyorum. Ve hemen şunun altına çizmek istiyorum. Kürtler tarihin hiçbir döneminde şiddetten yana olmadılar. Şiddeti savunmadılar. Onlar hep barışçı çözümün yanında oldular. Onu savundular. Birlikte örgütlenmeyi ve birlikte yaşamayı esas aldılar. Buna şu örnekle girmek istiyorum: Biliyorsunuz, T.C.'nin temelleri İttihat ve Terakki hareketi ile atıldı. İttihat ve Terakki hareketinin beş kurucusundan ikisi Kürttü. Biri Abdullah Cevdet Bey, diğeri İshak Sukuti. O dönemlerde Abdullah Cevdet Bey'in makalelerini okuyan, onun hayatını okuyan arkadaşlarım bilirler ki, aynı zamanda hareketin ideologu da odur. Abdullah Cevdet Bey, sürekli barış içinde birarada yaşamının yollarını aramıştır. Hemen sonrasına geçelim, 20. yüzyılın başlarına, Kürt Teali Cemiyetine. Bu cemiyetin başkanı rahmetli Seyit Abdülkadir'dir. Seyit Abdülkadir Bey de, yine bu cemiyet aracılığıyla sürekli, barış içinde bu sorunun çözümü için çaba harcadı. Ancak ne acıdır ki bu çabaları onu idam sehпасından kurtaramadı. Ve idam sehпасındaki son sözleri son derece anlamlıdır. İdam sehпасında dahi şiddete ve vahşete karşı koymuştur. Sonra, arkadaşlarım da kısaca değindiler, bugünkü şiddet politikalarının temelini atan, Kemalist harekettir. Maalesef, üzülerak belirtmeliyim ki, o hareketin temeline de ilk harcı Kürtler attı. Ama her üç harekette de, ne zaman ki hareket siyasal amacına ulaştı, Kürtler hemen dışlandılar. İttihat ve Terakki hareketi içinde yer alan Kürtler çareyi kaçmakta buldular. Kürt Teali Cemiyetinin üyelerinin birçoğu kaçtı, öldürüldü, yok edildi. Başkan da hepimizin malumu, idam edildi. Kemalist hareket ve sonrası hep aynı süreçtir. Yaşanıp, devam edip geliyor ve sürekli barışçı çabalara rağmen şiddet politikası egemen. Kürtlere şu önerildi, bugüne kadar: Ya teslim olacaksınız, ya da yaşamayacaksınız. Buradan şuna gelmek istemiyorum: Bugün Türkiye'de yaşanmakta olan şiddet hareketinin nedeni, temeli, bu uygulamalardır demek istemiyorum. Her şeye rağmen bugün de Kürtler'in önemli bir bölümü hâlâ barışçı çözümlerden yanadır.

Bugün burada adeta bir yana devlet, bir yana PKK konu. Sanki Kürtler denilince akla PKK geliyormuş gibi. Tabii PKK bir realitedir ve yöntemleri bellidir. Ama onun dışında da Kürtler var. Ve Kürtlerin önemli bir bölümü de hâlâ barışçı çözümün yanındadır. Ama buna fırsat tanıyan yok. Bu fırsat verilmediği için, barışçı çözümden yana olan güçler bir türlü ortaya çıkamamaktadır. En büyük zaaf buradadır bence.

Altını çizmek istediğim bir başka nokta var. Değerli arkadaşlarım,

---

bahar aylarında gündeme gelmesi, daha doğrusu uygulanmaya koyulması beklenen bir askeri hareket konuşuluyor, tartışılıyor kamuoyunda. Arkadaşlarımın bir çoğu da bu soruna parmak bastılar. Hatta Sayın Coşkun bu konuda kamuoyu oluşturma çabalarını örnek verdi. Ben de rastladım Cumhuriyet Gazetesi'nde Coşkun'un söz ettiği yazıya. Cumhuriyet gazetesinde çok ilginç bir Türk Ocakları raporu yayımlandı. Orada şiddet öneriliyor. İdamların derhal uygulanması öneriliyor. Sıkıyönetim öneriliyor. Ve bir an önce bitsin bu iş deniliyor. Yine Uğur Mumcu, aynı tarihli Milliyet Gazetesi'nde benzer bir temayı işliyor. Bir yandan bunlar olurken, kamuoyu oluşturulurken ben burada bugünkü hükümetin durumuna gelmek istiyorum.

SHP'li dostum burada koalisyon hükümetinin protokola uyacağını ve demokrasiyi adım adım getireceklerini söyledi. Öyle olmasını arzu eder ve bekleriz hepimiz. Ama ne acıdır ki durum pek öyle görünmüyor. Koalisyon hükümeti, üzerinde anlaştıkları protokolün gereğini yerine getirmiyor. Protokolda var olan demokrasi ve insan hakları sözcüklerinin arkasına saklanmış bu hükümet, oysa bu sözcüklerin yüklü olduğu anlam yok. Ve o anlamda yerine getirilmiyor zaten. Bakıyoruz bu hükümet döneminde İnsan Hakları Bakanlığı kurulmuş, Kadın Hakları Bakanlığı kurulmuş, ama geçmişe göre bugün insan hakları ihlalleri daha da artmış. Şimdi böyle Kadın Hakları Bakanlığı kurarak ayrımcılığı ortadan kaldıramazsınız. İnsan Hakları Bakanlığı kurarak insan hakları ihlallerini ortadan kaldıramazsınız. Bu devlet 1930'ların devleti. O günlerin koşullarında kurumlaşmış, şekillenmiş bir devlet. Bu devletin temelinde de jenosid, asimilasyon ve ırkçılık var. Şimdi böyle bir devlet yapısıyla, İnsan Hakları Bakanlığı, Kadın Hakları Bakanlığı kurarak, o çirkinlikleri örtmeye çalışıyorsunuz.

Onun için bugünkü hükümetin uyarılması gerekir. Ve bu toplantıdan çıkan sonuçlardan biri de bu hükümetin ciddi bir biçimde uyarılması olmalıdır. Bu hükümet koalisyon protokolüne uymalıdır. Karakaş'ın değindiği gibi bu soruna hiç değilse, Paris şartı çerçevesinde eğilmeli ve onun gereğini yerine getirmelidir. Ama öyle olmuyor. Tam tersine hepimiz ciddi bir tedirginlik içindeyiz, özellikle bölgede çok daha ciddi bir tedirginlik yaşanıyor. Her gün bölgeye büyük birlikler kaydırılıyor. Zırlı birlikler, komando birlikleri kaydırılıyor. Ve bunlar yazılıp çiziliyor. Kamuoyu oluşturuluyor ve dışarıdan buna destek aranıyor ve galiba da bu sağlanıyor. Daha fazla uzatmayacağım. Diliyor ve umuyorum ki hükümet böylesine bir hatanın içine düşemez, çünkü bu enkazın altından neyin çıkacağı belli olmaz. Kendilerini huzurunuzda sağduyuya davet ediyorum. Teşekkürler.

Murat Çelikkan

Şimdi aslında bölgeye giden ve bu konuda dört günlük yoğun bir tur yapan uluslararası heyetle gezmiş olarak geçmişteki değerlendirmeler biraz tazelenmiş olarak bir şeyler söylemek istiyorum. Sadece dört konu üzerinde, daha çok kısa vadede bir şeyler yapılabilecek dört konu üzerinde konuşacağım.

Birincisi, Kürtlerin politik ve sosyal haklarının barışçı, demokratik, insan hakları ve hukuk düzenine saygılı bir çerçevede çözümlenmesi yahut bu zeminlerin yaratılması meselesinin uzun vadeli bir sorun olduğunu düşünüyorum. Çünkü asgarisinden 70 yıldır politik düzeyde militanist güçlerin egemenliğine bırakılmış bir politikanın bir günde yahut bir ayda hükümet değişikliği ile birdenbire sivil platformlarda çözülebileceğine inanma biraz safdillik. Ama bu platformların yaratılması ve zorlanması için mücadele etmeyi dışlamayan bir şey. Bu perspektifte genel bir politik çözümlenmeden çok daha kısa vadeli bazı şeyler üzerinde durmak istiyorum.

Bunlardan bir tanesi biraz hassas bir konu. Hakikaten bütün toplantı boyunca çok fazla sözü edilen şiddet ve terör üzerinde durmak istiyorum. Kimden gelirse gelsin, her kesimden gelen şiddet ve terörün kınanması, bana bazı çağrışımlar yapıyor. Bunlardan bir tanesi, demokrasi adına yapılmış olan Körfez Savaşı süreci. İkincisi de biraz daha eski, 12 Eylül öncesi, Türkiye'deki gelişmelerin sağ-sol çatışması olarak ve genel bir terör tanımlaması içinde resmi olarak açıklanmaya çalışılması.

Bugün gerek Türkiye'de gerek dünyada yaşananlar çerçevesinde hemen hemen herkesi sorunların barışçı ve demokratik yollarla çözümlenmesi yanlısı olduğunu söylemek mümkün, en azından belli bir kesim için bunun vazgeçilmez olduğunu söylemek mümkün. Ama doğrusunu isterseniz bu olayı özellikle Kürtler hatta, hatta belki PKK demek gerekiyor, ve Türk Devleti arasındaki olayı aynı terör ve şiddet potasında değerlendirmenin mümkün olmadığına inanıyorum.

Şöyle ki bölgede yaptığımız görüşmelerde demokratik örgüt temsilcilerinin ve daha politize olmuş kesimlerin belirttiği şöyle bir gerçek vardı: PKK bu süreçte bölgede yaşayan insanların kardeşleri, yahut akrabaları, yahut çocuklarıydı. Bugün 10-15 bin kişiyi PKK'nın militan olarak kontrol ettiği iddia ediliyor, söyleniyor. Bunlar da yine, bölgede yaşayan insanların çocukları, akrabaları. Dolayısıyla gerek hükümet programına

---

gerekse, herşeyin Türkiye'nin demokratikleşmesine ihale edilme yaklaşımının altında şöyle bir şey sezinler gibiyim. Ya da, şundan korkuyorum: Kürt meselesini Türkiye'nin demokratikleşmesine bağlayarak, bir terör örgütü olarak PKK'ya karşı ciddi operasyonların meşru zeminini yaratma eğilimi olabilir endişesi içindeyim. Bugün bölgede böyle bir operasyonun benim söylediğim gerekçelerle sadece PKK'ya karşı olacağını söyleyebilmek mümkün değil. Dolayısıyla bütün bu özlemlere rağmen bazı tanımlarda da cesur ve net olunması gerektiğini düşünüyorum. PKK'nın mücadele biçimleri benimsenmeyebilir. Ama nasıl bazı politikacıların ürettiği politikalar bir Türk gerçeği ise PKK'da bugün kabul edilmesi gereken bir gerçek. Bir Kürt gerçeği. Bir kere başlangıç noktasının bu olması gerektiğine inanıyorum.

İkinci temel nokta, Türkiye'nin demokratikleşmesi meselesi hepimiz için ivedi bir mesele ve özellikle son 10 yılın birikimi ile vazgeçilmez ve kimsenin beklemek istemediği bir mesele. Ama bölgedeki özellikle kan gölünü düşünecek olursak bir dizi sorunu Türkiye'nin demokratikleşmesine ihale etmenin, sadece buna ihale etmenin de yetersiz kalacağı inancındayım. Çünkü henüz daha iki gün evvel, örneğin, İsmail Beşikçi yine yazdıkları nedeniyle göz altına alındı. Yine iki gün evvel İHV'nin 1991 yılındaki Türkiye'deki gelişmeler üzerine raporu yayımlandı. Türkiye'deki demokratikleşme ve ciddi bir mücadele gerektiriyor. Dolayısıyla demokratikleşme hükümet programında olmasına ve bu konuda bazı göstergeler bulunmasına rağmen, demokratikleşmenin de Türkiye'de özellikle Kürt meselesinin yahut milliyetler meselesi arasından bir dizi sorunu kısa vadede çözebilecek sihirli bir değnek olarak algılanmaması gerektiğine inanıyorum. Çünkü daha ivedi bir sorun var, sorun sadece bizim bölgedeyken gördüğümüz, herkesde yaşadığımız Mart ayındaki operasyon korkusu ve terörüyle de sınırlı değil. Çünkü bölgede çok büyük çapta olmasa bile zaten sürekli bir operasyon ve militarist bir düzen var. Sorun öncelikle bugün çok daha büyük boyutlara varabilecek olan katliam karşısında tavır alabilme sorunu.

Bu tavır da özellikle Türk aydınlarına ve Türk kesimine daha büyük bir pay düştüğüne inanıyorum. Bu anlamda Fatmagül Berktaş'ın söylediklerine katılıyorum. Bir özeleştiri gerektiğine inanıyorum. Çünkü özellikle bölgedeki Kürt kökenli insanlar kendi ifadeleriyle demokrasi ve insan hakları mücadelelerinde yalnız bırakıldıklarına inanıyorlar. Ve bu yalnızlık sadece devletin uyguladığı politikadan değil, Türklerin sivil kesimlerinin dediğimiz sivil toplum dediğimiz kesimlerinin de bu bölgeye

---

olan duyarlılığının özellikle son on yıl içinde biraz körelmiş olmasından kaynaklanıyor. Dolayısıyla bölgedeki gelişmelerde, bulunduğumuz yerde, bulunduğumuz şehirlerde, sadece milletvekilleriyle görüşme değil, gerek demokratik kuruluşların, gerekse bölgedeki hak ihlalleri karşısında duyarlılığın ciddi biçimde aktarılması gerektiğine inanıyorum.

Yine görüşmeler süresinde, operasyona dolayısıyla Kürt halkına yönelik operasyona meşru zemin yaratabilecek bir eğilimi daha müşahade ettiğimi söyleyebilirim. Bu da, aslında Türkiye'nin her yerinde bu gün çok yaygın olarak tartışılan bir tanımdan kaynaklanıyor. Formülasyon şöyleydi. Bir bağımsızlık mücadelesi silahlı olarak yürütülebilir. Ve genellikle silahlı olarak yürütülür ama, demokrasi ve insan hakları mücadelesinde silahın yeri yoktur. Bu ikisi genellikle birbirine karıştırılıyor. Yaşadığım bir sürü sorun da bu tanım kargaşasından kaynaklanıyor. Bu ilk bakışta çok net ve tatmin edici bir formülasyon gibi durmakla beraber, bugün gerek bir dizi insan hakları alanında uluslararası sözleşmeye bakıldığında gerekse artık yaşananlar ve tarihsel gelişim gözönünde bulundurulduğunda bir kendi kaderini tayin hakkını içermeyen insan hakları, anlayışından bahsetmenin mümkün olmadığı sonucuna varmak gerekiyor. Çünkü kendi kaderini tayin hakkı demek illaki ayrılık istemek demek değil, bunu da içerebilir.

Son olarak şunu vurgulayacağım. Bu diyalog komitesinin bir dizi devlet görevlisi ile de görüşme fırsatı oldu. Şimdi bugünkü toplantıda da bir görüş yelpazesi içerisinde çeşitli parlamenterler de var. Bu konudaki görüşlerin farklılığı ve ayrıca tartışılabilmesi tabii çok olumlu. Fakat bu görüşmeler süresince sık sık hükümet ve devlet ikileminden söz edildiğine tanık oldum. Yani bir başka deyişle bugün bölgede devletin politikaları konusunda hükümetin müdahale etmede, güçsüz ve yetersiz kaldığı şeklinde değerlendirmelere de şahit olduk. Bu hemen hemen bölgede yaşayan üst örgüt temsilcileri, kadar görüştüğümüz çeşitli parlamenterler tarafından ifade edildi. Şimdi Güneydoğu bölgesi Türkiye koşullarında çok büyük güçlüklerle dolu. Hâlâ orada bir toplantıyı organize etmek bile o kadar kolay değil. Çünkü hâlâ o kadar demokratik değiliz. Bu sivil platform daha çok bugüne kadar politik varlıklarını sivil anlamda ifade eden kesimlerin, aydınların yahut örgüt temsilcilerinin görüş bildirdikleri bir platform. Parlamenterleri bunun dışında, bu sivil platformun dışında tutmuyorum. Ama daha önce bir kişinin daha söylediği gibi, bu tür konuşmaların onlar açısından yapılması gereken yerin hakikaten parlamento olduğunu düşünüyorum. Bunun ne kadar güç olduğu, çeşitli görüşmeler

---

açıldığı vakit Türkiye'nin yaratılan bazı olaylarla ne kadar gerginleştiğini de bilmekle birlikte, eğer bazı insanlar hiç değilse demokratikleşme konusunda sivil platformlar yaratmaya çalışıyorlarsa o zaman, seçilmiş ve parlamentoda bulunan ve bu görüşleri paylaşan insanlara da öncelikle parlamentoda bu platformu zorlama görevi düştüğünü söylemek gerekir diye düşünüyorum. Teşekkür ederim.

Hasip Kaplan

Önümüzdeki hedef:

Bilim ve teknolojiadaki gelişme, iletişimin anlık hale gelmesi sonucu dünyamızda hızlı değişimler yaşanıyor. Klasik soğuk ve sıcak savaş yöntemleri eskiyor. Sistemler çöküyor. Bunun sonucu birçok pakt kağıt üzerinde kalıyor. Ülkeler, uluslar yeni arayışlara yöneliyor.

Son yıllarda esen insan hakları ve özgürlükler rüzgarı, bazı istisnalar dışında, hoşgörü ve diyalog ortamı içinde, ulusların, toplumların, bireylerin, daha güzel yaşam ve refah arayışları, umut verici. Diğer yanda Ortadoğu sorunlarının, uluslararası platformlarda masaya çekilmesi, diyalog ve hoşgörünün gelişmesi, birçok sorunun namlu yerine, akıl, mantık ve kalemle çözülebileceğini gösteriyor.

Asya-Avrupa arasında bir köprü olan ülkemiz, stratejik coğrafyası dışında, zengin tarihi, etnik çeşitliliği, ekonomik ve sosyal konumuyla yaşanan değişimlerden elbetteki en başta ve olumlu yönde etkileniyor. Olumlu yöndeki bu etkilenme, ülkemizin yeni ve çeşitli misyonları yüklenmesi, Doğu ve Batının buluştuğu vazgeçilmez bir nokta olması karşısında, sarhoşluğa ve sorumsuzluğa kapılmadan, daha güzel yarınlara ulaşabilmek için, önümüzdeki engelleri, gecikmeden hızla aşabilmeliyiz.

Bağımsızlığına kavuşan Sovyet Türki Cumhuriyetleri, Doğu Avrupa ülkelerindeki gelişmeler, Balkanların yeni bağımsız ülkeleri dünyanın gözlerinin üzerimize çevrilmesine neden oluyor. Karadenizde Ekonomik İşbirliği toplantıları, Türki Cumhuriyetlerle ilişkiler, Ortadoğu ister istemez, "pazar paylaşım" rekabetini de beraberinde getirecektir. Ülkemizin önünde yepyeni açılımlar ve olanaklar dururken, rahat bırakılacağımızı düşünmek fazlaca iyimserlik olur.

Katılımcı demokrasiyi yerleştirecek, ana omurgası Türk-Kürt kardeş-

liği olan "halkların Kardeşliğini" yaşama geçirecek bir Türkiye düşünün. Asayiş sorununu zmş, şırnak Krdyle, İzmir Türkünün değil, Erbil Krdyle, Bak Türkünün kardeşliğini yaşama geçirmiş bir Türkiye düşünün, Ortadoğu'dan, Türki Cumhuriyetlerine, oradan Balkan lkelerine, Ortadoğuya kadar gelişecek yeni ekonomik, sosyal ve siyasal ilişkileri düşünün:

Böylesine büyük ve olası ideali düşünün.

O zaman göreceksiniz ki, ülkemiz, enflasyonu, işsizliği aşmış, eğitim ve sağlıktan en temel noktalara kadar altyapısını yenilemiş, sanayisini geliştirmiş, yeni açılan pazar olanaklarıyla, refah düzeyini yükseltmiş gcl bir ülke olacaktır. Böylesine mutlu ve varlıklı bir ülkede, Türk ve Kürt kardeşliğinin kazanacağı çok Şey vardır.

Böylesine bir hedefin önündeki en büyük engeller nelerdir? Kırmızı sinyal veren sorunlar nelerdir? Kafamızı kuma gmmeden, bunları saptayıp, ciddi ciddi tartışmak ve üzüm bulmak lazım. Bu sorunların gecikmeye ve ertelemeye tahammülü yoktur. Nasıl ki kanserli bir hastada erken teşhis ve erken önlem kurtarıcı ise, habis bir tümöre dönüşmüş, yapılmış bir sorunu da tedavi etmek imkansız hale gelebilir.

Kırmızı sinyal veren sorunlar:

Bunların en başında lkemizde "Kürt sorunu" gelir. Dışarda ise "Dağlık Karabağ" sorunu gelir. Karabağ sorunu Ermeni ve Azeri atışmasının ötesinde yayılmaya müsait bir sorundur.

zmlenmemiş bir Kürt sorunu, Türkiye'de sürekli kargaşa, istikrarsızlık ve giderek i çatışma demektir. Suriye, Irak ve İran'la bitmeyen sorunlar demektir.

Dağlık Karabağ sorununun zmlenmemesi, Türki Cumhuriyetlerle sıcak diyaloglar kuran Türkiye'yi, Ermenistan'a destek çıkan Batı Avrupa ve Amerika ikilemi içinde bırakır. Böylesi bir sorunun sürekliliği, soğuk, kopuk ilişkiler, gerginlik ve istikrarsızlık demektir.

En büyük engel, en büyük tehlike:

Fanatik bir ırklık temelinde oturtulmuş "milliyetçiliktir". Bu temele oturmuş, "Pan Trkizm" ve "Pan Krdizm" tehlikesidir. Bunların hangisi olası ve daha tehlikeli, ayrı bir tartışma konusudur.

Ülkemizin tarihsel mozaiğini, etnik ve dinsel çeşitliliğini, kültür zenginliğin inkar temelindeki her türlü ırk çıkış, şovenizm, kardeşliğin düşmanıdır. Ayrılıkılığı körükler, kin, nefret ve intikam tohumlarının yeşerme zeminidir. Daha çok kan ve gözyaşı demektir.

Terazinin Kefeleri

Ülkemizde, Türkler ve Kürtler güçlü tarihsel bir bağa sahipler. Yüzde doksanlarda dinbirliği vardır. Ekonomik, sosyal ilişkileriyle içiçe girmişler, kız verip, almışlar, akrabalıklar kurmuşlar, birlikte savaşmışlar. Birlikte yaşamının tüm nesnel koşullarına sahipler. Ne var ki, resmî ideoloji "Kürtleri inkar" temelinde statükolaşırken ve tabulaşırken, Kürt sorunu da giderek yumaklaşıp, büyümüştür. Bugün gelinen nokta içaçıcı değil, silahlar susmak bilmiyor, kan ve gözyaşı dökülüyor. Elbette ki terazi kefelerinin eşit olmayışı, ana kaynak.

Önümüzde Nisan-Mayıs ayları var.

Ülkemizin Doğu ve güneydoğusundan gelen haberler iç açıcı değil. Bir yanda devlet olanca gücüyle "Bahar operasyonuna" hazırlanıyor. Diğer yanda Kürt illegalitesinde silahlı mücadele veren PKK kitleleri direnişe çağırıyor.

Şiddet ve yine şiddet karşı karşıya.

Kürt sorununu yasal platforma çekmenin, demokratik, kansız çözüm arayışlarının, zayıf çırpıntılarını yaşıyoruz.

Biz ise KARDEŞLİĞİ savunuyoruz. İnanıyoruz ki, demokrasi içinde, eşit koşullarda birlikte yaşandıkça, halklarımız daha da çok mutlu olurlar. Bu eşitliği sağlamak için ne yaptık?

Geçmişe şöyle dönüp baktığımızda, içaçıcı bir tablo göremiyoruz. Cumhuriyetin kuruluş dönemlerinde kabul gören Kürt realitesinin çok kısa sürede inkara dönüştüğünü görüyoruz. Yıllarca yaşanan sıkıntılardan sonra 1978 yılında ilan edilen sıkıyönetimi, 12 Eylül balyozunu, yüzbinlerce gözaltı, işkence ve insan hakları ihlallerini görüyoruz. 1987 yılında Olağanüstü Hal olarak süren uygulamalar var. Sıkıyönetimin, Olağanüstü Halin yasaları, baskıcı kararnameleleri, sansür ve sürgün kararnameleleri, olağanüstü kurumları görüyoruz. Demokrasi ise hak getire. Düşünce ve örgütlenme özgürlüğü yokedilmiş, insanlar adeta dağlara sürülmüş, silaha sarılmaları için her türlü koşul yerine getirilmiştir. Şiddet şiddeti doğurmuş, rüzgar ekilmiş, fırtına biçiliyor.

Ve.. geldiğimiz noktada, 1991 yılının son ayında DYP-SHP koalisyonu "KÜRT REALİTESİNİ" kabul ettiğini açıklıyor. Bu noktaya gelmek için, 1988 yılında 315, 1989 yılında 802, 1990 yılında 801, 1991 yılında 1165 olay yaşamak mı gerekiyordu? PKK, güvenlik görevlisi ve halktan 3045 kişinin ölmesi mi gerekiyordu? Bu rakamlar resmî rakamlardır. Gayrı resmî rakamlar bunun çok üstündedir.

Sorunu demokrasi içinde çözeceğiz diyoruz:

Bugüne kadar uygulanan "Baskıcı yöntemlerle" sorunun çözülmediği

---

ortadadır. Sorun askerle çözülecek aşamadan çıkmıştır. Ekonomik, sosyal ve siyasal yanı vardır.

Diğer yandan, önümüzde bahar var. Yani çok kısa bir zaman var. Cumhurbaşkanı Özal, baharda devlet, büyük bir operasyonu başlatacak uyarısında bulunuyor.

DYP-SHP Koalisyonunun Başbakanı Demirel, yardımcısı İnönü, "Terör sorununu" kesin çözeceğiz diyorlar. Üstelik demokraside çözeceğiz diyorlar. Bugüne kadar yapılan hazırlıklar, MGK'da tam mutabakat sağlayan görüşmeler, icraya konulmaya başlandı. Görüldü ki: Olağanüstü Hal Bölgesi'ne daha fazla kuvvet yığdırmak, daha modern silahlar göndermek dışında bir şey yapılmıyor. Yani çözüm olarak görülen önlemler, yine şiddet bazında yine "baskı politikalarının devamı". Bunu anlamak mümkün değil. Bir yandan sorunu demokrasi içinde çözeceğimizi söylüyoruz. Diğer yandan baskıcı çözümlere devam ediyoruz. 12 Eylül'den, uzantısı ANAP hükümetlerinden, o halde farkımız ne?

Ve.. deniliyor ki,

Terörü bastırırken halkla, PKK'yı birbirinden ayıracağız. Resmî rakamlara göre, PKK'nın Suriye'de 6, Kuzey Irak'ta 14, ve İran'da 23 kamplı bulunuyor. Türkiye hariç. Bu kamplarda beş bini aşkın PKK'lının silahlı eğitim gördüğü söyleniyor.

Şimdi bu rakamların diliyle konuşursak, beş bin PKK'lı demek. Beş bin aile ve o kadar akraba çevresi demek. Baharda çatışmalar başladığında, halkı kendi çocuklarından nasıl ayıracağız? Bunun somut politikalarını açıklamak zorundayız.

Kürt sorununda, kardeşliğin sağlanmasında, illegalitenin silahlı mücadelenin panzehiri, legalitedir. Yasal demokratik platformlardır. Demokrasidir.

Devlet bu platformlara hep kuşkuyla, baskıyla yaklaşmıştır. Anayasadaki düşünce özgürlüğünü sınırlayan hükümler, Sıkıyönetim ve Olağanüstü Hal yasa ve kararnameleri dışında, Ceza yasamızda, Siyasal Partiler yasasında, Dernek ve kuruluş yasalarında, 3713 sayılı Terörle mücadele yasasında, Kürt sorununun yasal platformlara taşınmasına engel, yüzlerce hüküm bulunmaktadır. Kürt sorununu yasal platformlara taşıyan, Kürt aydın ve demokratlarına, politikacılara karşı, karanlık tezgahlar, öldürmeler sürüyor. Korkunç bir tahammülsüzlük yaşanıyor. Meclis kürsüsünden Kürt parlamenterler yaka paça indiriliyor. Parlamentonun, yasallığın çözüm olmadığı inancı giderek kitlelerin kafasına yerleştiriliyor. İllegalitenin uygun koşulları yaratılıyor.

Önümüzde kanlı baharı yaşamak istemiyorsak,
Fanatik ırkçı temele oturup, yaygınlaşacak, TÜRK-KÜRT düşmanlığının gelişmesini istemiyorsak,
KARDEŞLİĞİ İSTİYORSAK, BİRLİKTE YAŞAMAYI İSTİYORSAK,
Sağcısıyla, solcusuyla, ülkemizin tüm insanları olarak, soruna partiler ve siyasetler üstü olarak bakarak, **ACİL ÇÖZÜMLER SAPTAYIP DAYATMALIYIZ.** Bu yönde ses vermeliyiz.

DEMOKRASİ İÇİNDE ÇÖZÜM İSTİYORSAK,
Önce ülkemizde "katılımcı demokrasiyi" gerçekleştirmeliyiz. Sorun demokrasi sorunu ile direkt bağlantılıdır. Diyalog, hoşgörü ortamını oluşturmalıyız. Bunun için de Kürt realitesini kabulden hareketle, Anayasal, yasal tüm kısıtlamaları kaldırmalıyız. Düşünce ve örgütlenme özgürlüğünü yaşama geçirmeliyiz. Göstermelik, şekli çıkışlarla kendimizi kandırmaktan vazgeçmeliyiz.

Geçmişin yaralarını sarmak için GENEL AF ilan etmeliyiz..
Doğu ve Güneydoğuya acil olarak etnik bilinci, kimliği yani Kürt realitesini kabulü, hayata geçirmeliyiz. Eşit koşullarda, kardeşçe. Diliyle, kültürüyle, enstitüsü ile özgün yayın ve vs. olanaklarıyla uluslararası sözleşmelerdeki yükümlülükleri yerine getirmeliyiz. Acil ekonomik önlem paketini uygulayarak, göçün önüne geçmeliyiz. Tüm bunlar yapılr, buna rağmen olaylar sürerse, elbette ki devlet, hukuk devleti ve yasalar çerçevesinde önlemini alacaktır. Tüm bunlar yapılmadan halk, kazanılmaz.

Aksi halde, baharda akacak kanın, sıkılacak kurşunun vebali, başta Koalisyon hükümeti olarak devlet üst düzeyinin olmak üzere, tüm partilere, düşünce ayrımı gözetmeksizin tüm kuruluş ve kişilere ait olacaktır.

Dileğimiz aklın, sağduyunun egemen olması. Soruna demokrasi içinde çözüm bulunmasıdır. Saygılarımla.

Taciser Belge

Sanırım kapanış konuşmasında bu toplantıdan varabileceğimiz sonuçlar biraz daha netlik kazanacak. Yalnız burada yapılan konuşmaların sonunda beliren, ifade edilen önerileri gözden geçirince bir noktayı açıklığa kavuşturmak gerektiğini düşünmeye başladım. Bunun nedeni de öne-

---

rilerin biraz daha bu hedefe yönelik olmasını şu geç dakikalarda da olsa hatırlatmak istiyorum.

Bugün yaptığımız toplantıdan bir toplumsal muhalefet hareketi doğması beklentisi kanımca yanlış olur. Burada birbirinden çok farklı düşünen insanları biraraya getirmek, konuşulmamış, dile getirilmemiş şeyleri ortaya çıkarmak gibi bir amacımız vardı. Öte yandan Helsinki Yurttaşlar Meclisi Komitesi olarak önemli olan da bir diyalog zemininin yaratılması ve oluşturulmasıydı. Bu nedenle bu toplantının sonunda hemen bir komite oluşturulabileceği, bu kadar farklı düşünceyi bütünleyen bir komitenin bu kadar hızla oluşturulabileceğine pek inanmıyorum. Ama burada bulunan herkese, kendi inisiyatifini bu alanda kullanmaya bir çağrı yapmış bulunuyoruz biz bugün. Dolayısıyla da burada bir komite seçilmesi yerine buradaki amaca uygun yani kutuplaşan ve çatışan taraflar arasında diyalog zeminini benimseyen herkesin çok somut projelerle doğrudan doğruya örneğin Helsinki Yurttaşlar Meclisi Milliyetler Komitesi ile temasa geçmesinin, kendi projelerini tartışmasının ve istenildiği takdirde bu ilişki ağının çeşitlenerek yayılmasının daha uygun bir yöntem olduğu düşüncesindeyim.

Ömer Ağın

Değerli arkadaşlar Kürt sorunu olarak tanımladığımız sorunun bugünün sorunu olmadığını hepimiz çok iyi biliyoruz. Bu sorun dün de vardı.

Bu sorunun çözümü için mücadele eden, öneri sunan insanların dün de olduğunu biliyoruz. Ancak bana göre bu sorunda bugün farklı olan kimi noktalar var. Bugün Kürt sorunu olarak tanımladığımız sorun bir bütün olarak Kürtlerin demokratik haklarından yoksun olmasından kaynaklanan bir sorun olması ve bu sorunun çözümü için bütün Kürtlerin mücadeleye yönelmiş olmasıdır. Yani, başka bir deyimle Kürtlerin toplu bir direnmesi sözkonusudur. Bunu anlamak lazım. Şüphesiz, bu mücadele ve bu mücadeleye yönelme konusunda da farklılıklar mevcuttur. Çözüm yöntemleri önerenler de farklıdır. Önemli olan nokta Kürt sorununun geldiği boyuttur. Yani ulusun, Kürt halkının bir bütün olarak demokratik hakları için mücadeleye yönelmiş olmasıdır.

Bu neyi getiriyor. Bu bence çok önemli bir noktayı öne getiriyor. Yine

---

çok önemli bir tehlikeyi, Türkler ve Kürtler açısından çok önemli bir tehlikeyi gündeme getiriyor. Bu ulusal direnme karşısında egemen güçlerin, geleneksel devlet yapısının bütün gücü ile durduğunu ve bütün gücü ile bu direnmeyi sürdüreceğini görüyoruz. Burada da dünden farklı olarak bir yönetime yöneldiği açık. Kürtlerin karşısına Türk ulusunu da bir bütün olarak çıkarma çabaları sözkonusu. Burada önemli olan nokta burası ve bu noktaya dikkat çekmek gerekiyor.

Bana göre çok önemli bir nokta Kürt sorununun geldiği nokta ile devletin şu andaki yeniden yapılanmasının içiçe geçmiş olmasıdır. Kürt sorununun bu aşaması, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin, artık yeni yöntemlerle, kendisini yeniden üretecek yeni yapılanmalara gebe olduğu bir döneme rastlıyor. Türkler açısından da önemlidir bu. Bu aynı zamanda klasik devlet anlayışı ve klasik devletlerin tarihe karıştığı bir dönemi de gösteriyor. Kürtler açısından da bu böyle. Eski devlet anlayışı Kürt sorununu yok sayan inkarcı bir devlet anlayışı idi. Bir devlet politikası vardı. Bu politika iflas etti. Hepimiz çok iyi biliyoruz. Ancak, bu politikanın yanına yeni bir şey de konulamadı, bu çok açık. Bu noktada Kürt sorunu, devletin yeniden yapılanması ve yine ulus devlet, tanım olarak alındığında klasik devlet anlayışı ile Kürt sorunun çözülemeyeceği ve aynı zamanda devletin kendisi, yenileyemeyeceği de ortaya çıkıyor. Bence bu nokta hem Kürtlerin hem Türklerin diyalogu ve çözüm yöntemleri açısından da perspektifler vermektedir. Çünkü devletin yeniden yapılanması anlayışı, Kürtler açısından da bağımsızlık, özgürlük, mücadelesini nereye götürmek istediğini de öne koyuyor. Kürtler açısından, bence sadece Kürtlerin ulusal demokratik hakları açısından özgür olmaları demek değildir. Şüphesiz, bugün ilk adım budur. En zorunlu adım budur. Ama bundan sonra ne yapmak istiyor? Bundan sonra kapalı bir toplum mu olmak istiyor, yoksa çağdaş dünya ulusları ile, halkları ile kaynaşan bir adım mı atmak istiyor? Bu ise bugünden seçeceği yöntemler açısından da önemlidir. Kürt sorununun barışçı demokratik yöntemlerle çözüm gerekmesi bu anlamdaki çözümlerin bu anlamda Kürtlerin de katkı yaptığı çok açık bir şekilde ortada. Buradan hareketle taleplerini anlamak lazımdır. Yani Kürtlerin talepleri nedir? Kürtler, sadece bağımsız bir devlet mi olmak istiyorlar? Yoksa kendilerini yeniden üretmek için toplumsal, örgütsel ve yapısal olarak Kürt kimliğini, Kürt kişiliğini, Kürt üretici güçlerini yeniden üretmek için özgür toplumlara, özgür ortamlara mı ihtiyaçları vardır? Bence ikincisidir. Bunu Kürtlere sağlayan ortamlara Türkiye'de ihtiyaç vardır. Ve Kürt kimliği bunun için gereklidir. Bir çok konuşmacı bu-

---

rada "Kürtler toplumsal yapıya katılıyor", dedi. Hatta Başbakan bir konuşmasında Kürtler reisicumhur bile olabiliyor dedi. Sayın Özal'ı kastetti herhalde. Bu belki bir anlamda doğrudur. Ama sorun şudur. Kürtler kendi kimliği ile toplumsal yapıya katılabiliyorlar mı? Kürt kökenli olmak ayrı şey. Ben Kürdüm, Kürtlerin toplumsal gelişmesi içinde görevim budur deyipde toplumsal yapı içinde bunlara yol açılabilir mi? Kesinlikle hayır. Kürt kimliği bunun için gereklidir. Daha doğrusu Kürt kimliğinden biz bunu anlıyoruz. Örneğin Mehdi Zana, Kürt kimliği ile çıktığı için, ben Kürdüm dediği için senelerce cezaevinde yatabildi. Bir Belediye Başkanı idi. Bu anlamda Kürt sorunu aynı zamanda T.C.'nin yeniden yapılanmasına, Türk ulusunun da yeniden yapılanmasına katkıda bulunacaktır.

Yani Kürt sorununun birçok arkadaşın da belirttiği gibi sadece Türkiye'nin bir sorunu olmadığı, uluslararası bir sorun olduğu, Ortadoğunun bir sorunu olduğunu ortaya koyalım. Hatta Kürt sorunu bence bir Türk ulusal sorunudur. Bilerek altını çizerek söylüyorum. Türk ulusu kendi geleceğini çağdaş toplumsal bir yapıda görmek istiyorsa, çağdaş toplumsal dünya devletleri topluluğuna katılmak istiyorsa Kürt sorununu demokratik bir şekilde çözmek zorundadır. Bu açıdan da Kürt sorununun önemi büyük. Tabii ki, zamanımızın kısalığı itibarıyla çok fazla şeye değinmiyoruz. Bugün devletin klasik Kürt politikasının yıkıldığı ancak yerine başka bir şey de konulmadığı açık. Bugünkü hükümet de bir program geliştiremedi. Sadece Kürt kimliğini kabul ediyoruz diyor. Ama nasıl bir kabuldür? Bunun çözümü nerededir? Bir program yok. Şüphesiz bu çok zor bir iş. Kolay bir iş değil. Bunun yolu bence diyalogdan geçer. Çatışma kültürünü bir tarafa bırakıp karşılıklı diyaloglarla bu sorunun çözüme olanağı vardır. Ve tarafları kabul ederek bunu yapmak mecburiyetindeyiz. Teşekkür ederim.

Bülent Tanör

Demokratikleşme olmadan Kürt sorunu çözülemez. Burada müttetikiz. Bu anayasa ile demokratikleşme olmaz. Sanırım burada da görüş birliğimiz vardır. Bir yanlış anlaşılma var. Karakaş az önce 300 oyumuz yok ki anayasayı değiştirelim dedi. Değil. Anayasanın değiştirilmesi ya da

---

yeniden yapılması için muhtaç olunan oy 300 oy değil. 270'le bu olabilir. Mesele şu; 270'le 300 arasında oyla geçen bir yeni anayasa mecburi olarak referanduma gider. 300'den yüksek oy almışsa ihtiyaridir. T.C.Başkanı dilerse götürür, dilerse götürmez. Yeni anayasanın zaten mutlak olarak referanduma götürülmesi gerekeceğinden 270-300 arası oyla yeni anayasa yapılabilir. Bu çok önemlidir. Bence parlamenter arkadaşlar bu noktaya önemle eğilsinler, 300 oyumuz yok diye kaçak oynamasınlar.

Ahmet Zeki Okçuoğlu

Türkiye'de demokrasi kültürünün mirasçısı olduğunu söyleyen Batı anlamında aydınların bulunduğu bir ortamda üç tane İslamcının gerçekten beni hayran bırakacak ölçüde bir demokrasi dersi vermesini çok olumlu bir gelişme olarak kabul ediyorum. Ve sanıyorum, bizlerin İslamcılardan demokrasi -her ne kadar onlar kavramsal olarak demokrasi diye ifade etmiyorlarsa da- dersi almamız gerekiyor.

Ben konuşmamı Anayasa tartışması ile başlatmak istiyorum. Türkiye'de çok sıkça yapılıyor bu tartışma. Sanki Türkiye'nin demokratikleşmesinin temel sorunu buymuş gibi, bir demokratik anayasa gelirse her şey hallolacaktı gibi. Ben bu düşünceye katılmıyorum.

Ben Türkiye'de demokratikleşmenin bir anayasa sorunu olduğunu düşünmüyorum. Çünkü demokrasi bir düşünce biçimidir, yaşam biçimidir. Eğer siz onu yeterince edinmişseniz artık anayasaya bile geçmesine gerek kalmaz. Ben bütün anayasaların bir ölçüde anti-demokratik olduğuna inanıyorum. Çünkü yasaların olduğu yerde mutlaka bir kısıtlama, sınırlama vardır. Eğer, mutlaka gerekiyorsa değerli dostum Hüseyin Ergün'ün belirttiği gibi 3 maddelik bir anayasaya ihtiyacımız var. Eğer biz demokrasi bilincini yeterince geliştirir, onun kurumlarını yaratmakta ısrarlı bir tutum içine girersek, bence 12 Eylül Anayasası bile çok demokratik bir anayasa gibi, kolayca algılanabilir, ya da işlevini yitirir.

Şimdi, Türkiye'de son zamanlarda gelişen bir tutum var. "Aman, Türk halkını ürkütmeyelim. Türk halkının saldırgan damarını kabartmayalım. Yoksa bir katliam yapar, yoksa bütün her şey heba olur gider". Evet bence de Türk halkının böyle bir şeyi yapması hem Türklere hem Kürtlere çok zarar verir. Ama ben bu söylemin altında sadece böyle bir

---

tehlikenin varlığına inanışın olduğunu düşünmüyorum. Biraz da gözdağı veriliyor. Türkiye’de demokrasiyi sınırlamak, onu öngörölmüş biçimde kabul ettirmek için bir tehdit aracıdır. Bunu devlet yapıyor. Birtakım sivil örgütlenmeler yapıyor, yapıldı. Aydınlar da bunu gerekçe olarak kullanıyorlar ve bizi antidemokratik birtakım sınırlamalara zorlamak istiyorlar. Ben bunun ahlaki olarak doğru olmadığını savunuyorum. Ayrıca Türklerin böyle bir tutum içine girmesinde Kürtlerin bir kabahati yok. PKK’nın yaptığı birtakım eylemler bunun gerekçesi olarak gösterilemez. Eğer PKK’dan şikayet ediliyorsa onu ortaya çıkaran koşullar değiştirilir. PKK da böylece zaman içinde yok olup gider. Çünkü PKK bu sistemin bir ürünüdür, devlet yarattı onu. Devletin tutumu yarattı. 10 yıl önce PKK diye bir örgüt yoktu. 12 Eylül döneminde oldu bu. Bence PKK’yı etkisizleştirmenin en etkili ve tek yolu rejimi değiştirmektir.

Biraz önce sunulan anayasa önerisinde açıkça yansıdığı gibi, Türkiye’de demokratikleşmeyi bir düşünce özgürlüğü olarak algılıyor çoğu insan. Ben bunun yanlış olduğu inancındayım. Ben demokratikleşmeyi düşünce özgürlüğü ile birlikte düşüncenin gerçekleştirilmesi için gerekli olan ön koşulların sağlanması olarak algılıyorum ya da bir düşünce kendisini ifade etme ve yaşama geçme gibi bir olanağa sahip değilse bence bu düşünce özgür değildir. Bu nedenle ben Türkiye’de Kürtlerin kendi sorunlarını ele alıp tartışmalarında hiç bir kaydın, sınırlamanın demokratik olmadığı inancındayım.

Kürtler neyi istiyorlarsa onu yapmalıdırlar. Bu hakka sahip olmalıdırlar. Bağımsız devlet kurmak da dahil olmak üzere. Bırakınız, Kürtler kendi aralarında tartışsın, en doğru olanı bulsunlar. Kürtlere güvenmek ve saygı göstermek gerekiyor. Ben, Türklerle Kürtlerin birliğini içtenlikle savunan insanlardan biriyim. Bu nedenle de birtakım sıkıntılar yaşıyorum. Ben bunu birtakım baskıların etkisiyle savunmuyorum. Yok Türkler bizi katlederler yok devlet buna izin vermez gibi gerekçelerle bunu savunmuyorum. Kürtlerin menfaatinin bunda olduğuna inandığım için bunu savunuyorum. Ve birtakım antidemokratik nedenlerle Kürtlerle Türklerin birarada yaşamasını sürekli gündemde tutan anlayışlar nedeniyle de kendi düşüncelerimi özgür bir biçimde savunamıyorum.

Ben ülkesiyle ve milletiyle bölünmez bütünlüğü kavramının bütünüyle demokrasiye aykırı olduğu inancındayım. Bence demokrasilerde bir ülke hem milletiyle hem toprağıyla pekala bölünebilir. Kolayca da bölünebilir. Gerekliyse da bölünmelidir. Hatta sadece milli sorunlar açısından değil. Ben bir köyün bile eğer istemiyorlarsa bir devletin sınırları

---

içinde kalmama gibi bir hakkının olduğuna inanıyorum. Tek tek bireylerin de eğer bir devletin vatandaşı olmak istemiyorlarsa ayrılma haklarının olduğuna inanıyorum. Ve bu nedenle hem dinsel gruplar, hem etnik gruplar, hem milletler, hem bireyler, hem köyler, her türlü sosyal birimler açısından ayrılma hakkının çok doğal bir hak olduğunu savunuyorum. Bunun reddedilmemesi gerektiğini söylüyorum.

Bize devlet ve PKK arasında tercih yapmak dışında hiçbir şans tanınmıyor. Yıllardır bunun acısını ve sıkıntısını yaşıyoruz. Geçen sene gözaltına alındığımda sorgulanırken bana açıkça ajanlık teklif edildi. Her defasında da yaparlar bunu zaten. "Çok ayıp şeyler yapıyorsunuz. Ben 40 küsur yaşında bir insanım, bana böyle basit şeyler teklif etmeyin. Ben ajanlığı sevmiyorum. Ajan olmak istemiyorum. Ne Türklerin ajanı olmak ne Kürtlerin ajanı olmak istiyorum. Ayrıca sizin bizimle başka konuşabileceğiniz bir üslup yok mu? Bizi adam yerine koymuyorsunuz. Kendinize uşak gibi görüyor ve bir uşak muamelesi yapıyorsunuz." dedim onlara.

PKK'da aynı şeyi yapıyor bize. O da ille bizim ajanımız olacaksınız diyor. Şimdi kimi tercih edeceğimi bilmiyorum bir anlamda. İkisini de tercih etmemek gerektiğini biliyorum ama böyle bir ezikliğin, sıkıntının içinde yaşıyoruz. Lütfen bu konuda Türk aydınları bize yardımcı olsunlar. Biraz önce bir değerli dostum, Kürt aydınları Bakırköy olayında üzerlerine düşen görevi yerine getirmedi dedi. Bence haksızlık ediyor. Biz dilimiz döndüğünce bu konuda söylenmesi gereken her şeyi söyledik. Ama bizim Türkiye'de yazı yazabileceğimiz hiçbir yayın organı yok. Demokratik olduğunu söyleyen hiçbir yayın organı bizim yazılarımızı, özellikle benim yazılarımı yayınlamıyor. Mutlaka bana bir koşul getiriyorlar. Ben de yazmıyorum. Ancak, bizim PKK'dan dolayı yaşadığımız sıkıntıları Türk aydınlarının devletten dolayı yaşamadığını çok iyi biliyorum. PKK bana ve benim gibi pek çok insana, alçak, ajan, namussuz, alçak satılmış diyor. Ve bunun ezikliği ve tehdidi altında yaşamımı sürdürüyorum. Ama sizlerden hiçbirine devletiniz böyle bir şey söylemiyor. Bu nedenle bize haksızlık yapmayın. Ben PKK'nın bir realite olduğuna inanıyorum. Nasıl ki devlet bir realiteyse PKK da bir realitedir ve bunu kabul etmek gereklidir. Ve sorunu çözmenin temel koşulunun da o realiteyi kabul etmekten geçtiğini savunuyorum. Aksi takdirde Kürt halkına zarar vermeden hiçbir şey yapamazsınız. Yapılamaz ya da yapamazlar. Pekala devletle PKK görüşebilir, görüşmelidir de. Bence ikisinin de demokratikleşmesinin ön koşulu budur. Görüşme sürecini başlattıkları anda, bence iki taraf da demokratikleşmenin dışında bir başka seçeneğe sahip olmaya-

---

caktır. Çünkü iki antidemokratik örgütün başka türlü bir araya gelmesinin imkanı yoktur. Ve bu iki beladan da kurtulmanın başka yolu yoktur.

Ben pek çok arkadaşımın ifade ettiği gibi, her ne kadar Taciser Belge'den biraz önce bir çerçeve çizdi ise de, bu toplantıdan yine de etkin ve pratik bir takım görevler bekliyorum. Bu defa olmazsa sonra olsun ama mutlaka Türk ve Kürt aydınları ortak bir inisiyatif kursunlar, geliştirsinler ve bunu herkese kabul ettirsinler. Tek seçeneğimiz, şansımız bu. Eğer biz bu şans kullanamazsak bu meseleleri konuşmaya da hakkımız yok.

Hüsnu Okçuoğlu

Değerli arkadaşlar. Zaman çok sınırlı. Ben gündemi öne alarak, yani bugünkü toplantının asıl amacını, esas konu ile ilgili olarak düşüncelerimi söylemek istiyorum. Gerçekten bundan önceki konuşmaların yararlılığı, faydalılığı, boyutları çok genişti. Ama sanırım ikazlardan da sonra bu kurul, bu heyet öncülüğünü Helsinki Yurttaşlar Meclisi Türkiye Komitesi'nin yapmış olduğu bu toplantı, böyle kalmamalı. Bu toplantılar tekrar bunları konuşmak için de olmamalı, birtakım adımlar atılmalı. Ve bana göre sivil toplumun bir başka biçiminin, bana göre şimdiye kadar olmamış bir biçiminin yeni bir geleneğini başlatmasına ön ayak olmalıdır diye düşünüyorum. Bu yaklaşımla yapılan bu toplantı için bu heyete teşekkür etmek istiyorum. Şunun için teşekkür etmek istiyorum, gerçekten şimdiye kadar. Kürt sorunu belli duyarlılıkta, belli çizgide, belli felsefede olanlar kendi monolitik yaklaşımları ile konuştular. Kürtler ayrı, konuştular, Türkler ayrı konuştular, sağcılar ayrı konuştular, solcular ayrı konuştular, dinciler ayrı konuştular ve en sonunda da susturuldular. Ve öyle oluncada konuşmayan suskun, korkan, ürken, kendi sorunlarını lehinde aleyhinde tartışmayan, hatta dışarıya ikole eden bir konuma geldi. Böyle bir geleneği başlatmış olmalarından dolayı teşekkür ediyorum. Şu anda islamcılar var arasında, sağ tondonslı aydınların olmasını çok isterdim. Özellikle solun çok az olmasını isterdim. Kürtlerin az olmasını isterdim. Çünkü biz hep oluyoruz. Ama, onun ötesinde fazla bir şey gelişmiyor. Bir arkadaşın konuşması feryada dönüşüyor. Bir başka arkadaşımızın konuşmaları, korku oluyor. Bir başkasının ki de belli anlamdaki değerlendirmeler ve somutlar oluyor. Şimdi, değerli arkadaşlarım bu toplantının

---

en önemli konusu şideti öne alan bir anlayışı tartışmasıdır. Türkiye’de 1960’lardan beri belki geçmişi de vardır. Ama 70’lerle hızlanmıştır, 80 yaşanmıştır. Ve sonra da 90’lar yaşanıyor. Ve giderek 2000 yılına 8 kala (arkadaşın dediği gibi) gene yaşıyoruz. Bence şiddeti tartışmamız lazım. Ve Türkiye’de şiddet devletin politikasıdır. Bir kere bunu saptamak lazım. Çünkü, her halükârda bir konu için şiddet esas alınarak devlet onu çözmek istemiştir. Çünkü o sorunu çözmek istemediği için, kitlelere mal etmek istemediği için, sivil toplumun çeşitli dinamikleri onun çeşitli boyutlarda tartışarak çözmesini istemediği için, resmi ideoloji ile çözmek istediği için çok gaddar, çok katı çağdışı bir yöntem izlemiştir. Şiddet... şimdi çeşitli dönemlerde ve çeşitli ülkelerde değerli arkadaşlarımız şiddet olmuştur. Bugün İtalya’da en az 40 senelik bir şiddet olayı vardır. Geçmiş vardır adı Mafia’dır. Sonrası siyasi boyutu vardır. Başbakanı katle dirmiştir. Almanya’da olmuştur Beider Meinholf v.s. olmuştur. İspanya’da vardır. Ama halka karşı hiç şidet uygulanmamıştır. Halkı şiddetten dolayı korkutulmamıştır. Anti demokratik bir topluma itilmemiştir. Bütününü demokrasinin kuralları içinde çözüme yöneltmiştir. Ve çözmüşlerdir de belli oranlar da. Ama ülkemiz de her ne hikmetse devlet şiddeti kendi kontrolünde sanki tutuyor ki ben o görüşteyim. Onu istiyor, kendi politikasını gerçekleştirmek için onu kullanıyor. Örnek vermek istiyorum. Bu gün Türkiye’de Kürt sorununda bulanıklık görüyorum dedi bir arkadaşımız. Tabii ki bulanık görürsünüz. Kürt sorunu doğru dürüst konuşulamıyor ki konuşturulmadı ki. 141-142’den yüzlerce binlerce arkadaşımızın çektiği cezaları bilmiyormuyuz? En az 10.000 arkadaşımızın yıllarca yurt dışında kaldığını bilmiyormuyuz. Hatta bir kısım hala orada heba olmaktadır. Bir kısmı hala gidip gelmiyorum, işte Beşikçi örneği ortada.

Bütün bu sorunlar dururken, bu engeller varken bu baskı varken kanla ölümle sonuçlanan bu geçmiş varken biz kalkıp Kürt sorununun çok iyi tartışılıp konuşulduğu ve o nedenle de kendimizi de aşan diğer halklara Türkiye halklarına Kürt sorununu anlatabildiğimiz söyleyebilirmiyiz. Mümkün mü değerli arkadaşlarımız. Bu bizim suçumuz değil ki, kendimizi anlatabilmenin ortamı bize verilmedi ki. Ve nitekim size de verilmemektedir. O bakımdan gene bunu bir şans sayıyorum. İstanbul’da da olsa, Etap’ta da olsa, bu sorunun konuşulması, taraflarının çok olmuş olması, çeşitli siyasal görüşlere, gruplara kendimizi anlatabilme olanağının verilmiş olmasını çok olumlu buluyorum. Ama ne kadar birbirimizden etkileneceğiz bu da bizim kültürümüze bağlıdır. Ön yargıdan arınmış, özgür bir şey olmaması bağlıdır. Bunu sağlayabildiğimiz oran da

belki bu diyalogları sağlayabiliriz. Belki bu sorunun demokratik, adil ve baskıcı bir çözümünü sağlayabilme yolunda adımlar atabiliriz. Bakın değerli arkadaşlarım. Bir dönem parlamentoda bulunduk. Bütün siyasi liderler Kürt sorununu uluslararası boyutta Bush'la konuşabiliyor. Avr. Parlamentosunda konuşulabiliyor. Ama biz kendi aramızda bu sorunları konuşmıyoruz. O zaman bu sorunların sahibi biz olmayacağız. Başkaları olacaktır. Başkaları da kendi çıkarlarına göre çözecektir. Çünkü neden? Biz kolaycılığını bulmuşuz. Başkalarına ihale ediyoruzdur. Veya bu sorunu bizlerin, halkımızın çözebileceğine dair inancımız halkımıza yoktur. Kendimize yoktur. Şiddetin olduğu yerde özgür düşünce olmaz. Özgür düşüncenin olmadığı yerde sağlıklı düşünce olmaz. O zaman şu görüşteyim ben. Türkiye'de demokrasi olmadığı için şiddet vardır. Şiddet vardır da onun için demokrasi yok olacaktır veya şiddetten dolayı demokrasi gelmiyor değil. Demokrasi olmadığı için şiddet var. Eğer, demokrasi olsaydı 141-142'den bu arkadaşlarımız bu kadar yargılanırlarmıydı? Bu kadar ceza yerler miydi. Düşüncesini söylemekten ötürü bu kadar hapis-te sürünürlermiydi. Dağa çıkarlardı. Kendi düşüncesini söylerdi. Toplum ya onu mahkum ederdi. Ya onu taltif ederdi. Şu veya bu şekilde kendi kimliği ile toplum içinde saygın bir yeri olurdu. Ama bunlar yok edildi. Ama bunu yok eden anlayış devletin anlayışıdır. Bu gün bir arkadaşımız söyledi. Evet, Kürdistan boşaltılıyor. Yani Kürt halki asimile edilmek isteniyor. Bu bir politika. Bu politikanın en kolay bir yolu vardır. Şeyh Said isyanında zorunlu iskanlarla yer verilmiştir, toprak verilmiştir. Evleri barkları alınmıştır. Ama gene git demişlerdir git Eskişehir'in şu köyünde sana şu kadar arazi, çoluğunla çocuğunla 3 sene orada kal. Ama, şu anda son on yılda doğuda, güneydoğuda her yıl 1 milyona yakın insan göç ediyor. El insaf. Bu sorun sadece Kürtlerin sorunudur. İşte İstanbul'un etrafı patlayacak bomba haline geldi. İşsizler ordusu çoğaldı. Gelenlerin çoğunun eğitim düzeyi düşük. Ve 10 sene sonra onların 20 yaşına gelen çocukları İstanbul'da ne olacağı ile ilgili, işsiz, lümpen efendim ya terörist, ya esrarıcı, ya silah kaçakçısı, bir şey olacaktır. O bakımdan sorun kültür boyutlarıyla Türkiye halkının sorunudur. Kürt sorunun bu kadar öne çıkmış olmasını diğer halkları savunan arkadaşlarıma büyük saygı duyuyorum. Ama bunu da bir şans olarak teleakki etmeleri gerektiğini düşünüyorum. Çünkü en çok Kürtler bu konuda gerçekten baskıya zulme, haksızlığa, yokluğa, inkarcılığa götürmüşlerdir. Haklı haksız direnişler vardır. Ama bütün bunları iyi algılamak lazım. Son bir cümle söylüyorum, bu toplantı bence işlevli olmalıdır. Sn. Bayar Belge'nin söy-

---

lemiş olduğu yani bir muhalefet grubu olmak değil, bir baskı grubu olmak belki de değil. Ama bütün siyasi eğilimleri, düşünceleri, felsefeleri, yelpazeleri ve aydınları içeren bir dialog ünitesinin, diyalog komitesinin oluşmasında büyük yarar görüyorum. Bunu geliştirebiliriz, bunu şekillendirebiliriz. Bu bir. İki, bağışlayın bütün aydınlar teorik olarak Kürt sorununu konuşuyor. Pratiğini bilmiyor. Yaşamıyor, gitmiyor, gelmiyor; görmüyor. Biz teoriden bıktık. Halk bıkmış bir kere. Pratik bizim için çok daha önemlidir. Pratik olarak mı yapıyoruz? Katırı öldüğü zaman orada mıydık. Lice'de olaylar olduğu zaman yanına gidebiliyormuyuz? Onları etkileyebiliyormuyuz? Parlamenteoya sağlıklı olarak taşıyabiliyormuyuz? Türkiye kamuoyuna, basına aktarabiliyormuyuz? Bu görevlerimizi yerine getirmiyoruz. Bu lobilerde güzel konuşuruz. Yetmiyor, yetmedi. Onun için Kürdistan'a gitmenin şart olduğunu ki sayın Dicle bunu bilhassa belirtti. Gitmeden orayı algılamamanın, yorumlamamanın, devleti tarif etmenin, PKK'yı anlatmanın imkanı yoktur. Anlatılanlar eksik olur, sağlıklı olmaz. Teşekkür ederim.

Ahmet Aras

Değerli arkadaşlar, bu toplantı bana göre de çok yararlı oldu. Böyle toplantıların olması çok daha önce gerçekleştirilebilmeliydi. Yeni örgütler dışı bir sivil platform, çağdaş bir toplumun sorunlarının çözümünde çok büyük rol oynar. Kürt sorunu gerçekten Türkiye'nin en büyük sorunu. Türkiye, insanının en büyük sorunu. Türklerin Kürtlerin ve Türkiye'deki herkesin meşgul olduğu, çözüm araması gerektiği ve uğraşacağı bir sorun. Bu sorunun değişik yönlerini arkadaşlar anlattı. Gerçekten diyalog meselesi çok büyük bir önem taşıyor. İsveçlilerin bir sözü var. İnsanlar birbirleriyle konuşabildiği derecede, çözemeyecekleri hiçbir sorun olmaz. Tabii insanlar birbirleriyle hangi durumda konuşamaz? diyalog kopukluğu durumunda konuşamaz. Toz duman ortamında. İnsanların birbirini duyması mümkün değildir. Buradaki toplantı, tabii güzide insanlar bir araya gelmiş. Ama benim endişem şu. Çok değerli fikirler üretildi. Ama sadece bir söyledik, birbirimizi dinledik. Acaba yarın gazetelerde 3-5 satırlar yeralabilir mi diye düşünürken ben kendi kendime, hiç olmazsa bir artist haberi kadar yer alabilir mi? Çünkü düşünceler çok değerli

de olsa topluma iletilmediği sürece bir anlam ifade etmez ki. Sonra bir ara Sn. Mezarıcı konuştu. Bir laf etti. Hak, dedim yarın olsa olsa bazı belli başlı gazetelerde "Mezarıcı Türkiye mezardan idare ediliyor dedi" diye manşet atabilir. Bir önemli şey de. Mesele burada Sn. R.Nuri İleri ile Sn. Dilipak'ın tokalaştığını, çok büyük bir muhabbet içinde konuştuklarını gördüm. Ben ikisini de tanımıyorum. Böylece tanışmış oldum. Yani, bizim gibi şartlı bir toplumda, insanların sağ olsun sol olsun insanların değişik görüşlerde bir araya gelmesi, hiç olmazsa birbirine sıcak bakması çok çok önemli bir gelişme. Geç de olsa çok önemli bir gelişme. Hilmi Yavuz diyor ki Türkiye'de aydın yok. Gerçekten aydın çok az. Yani böyle önemli şeylerin konuşulabildiği bir toplantıda en önemli basın mensupları; gazeteciler köşe yazarlarının davet edildiği bir toplantıda çok az kimse geldi. İlgi duymuyorlar. Bir yazar köşesinde her gün ne yazar? Her gün aynı şeyleri tekrarlayıp duran hayret ediyor. Bu, bunların aydın olmadığı durumunu çıkarıyor. Yani Osmanlı dönemi aydını ve ise, bizim Cumhuriyet dönemi aydını aşağı yukarı ona değişik şekilde benzer bir aydın tipi. Tekçi düşünen bir aydın tipi. Kendisini şahsen, yahut alışık olduğu görüşten olmayan bir görüşün kendisini alekadar etmediği bir aydın tipi. Osmanlıda tekçi bir düşünce anlayışı vardı. Cumhuriyet sonrasında da aynı şekilde. Totaliter, tekçi bir düşünce anlayışı... Bu kadar öğretim üyesi, politikacı, yazar, çizer varken, ülkenin en önemli sorunları sahipsiz kalıyor. Peki, bu insanlar ne üretiyor? Ne konuşuyor? Ne yazıyor? Haliyle biz aydın olmaktan ziyaret normal insanlar olarak bakabilirsek, yani şark anlayışından kurtulabilirsek sorunlarımızı çözebiliriz.

Şark toplum anlayışının en tipik örneğini Araplar veriyor. Kendi aralarındaki çok ufak sorunlar olur. Çözemezler. Devletlerarası sorunlar haline gelir. Konferanslar toplanır. 20 devlet biraraya gelir. ABD karışır, Fransa karışır, ve bu bizim insanımızda da etkisini sürdürüyor. Cumhuriyet sonrasında da kendisini aydın bilen insanlar belli düzeyde aydın olamamışlardır. Çok az var aydın. Aydın universal düşünen insandır. Türk olarak değil, Kürt olarak değil, Rus olarak değil, insan olarak düşünen, insan olarak olguları karşılayan, ona göre tavır koyan insan. Tabii, belki çarpıklıkları, öcüler, böcüler oluşmuş. Bu aydınlarda kendini buna adapte ediyor. Yani, devletin resmi görüşüne, kendisini gönüllü olarak adapte ediyor. Şimdi burada birde İslamcı kardeşlerimizin böyle bir duruma ilgi göstermeleri beni çok sevindirdi. Memnun oldum. Böyle diyaloga girilmesi, toplum sorunlarına ilgi duymaları, fikir üretmeleri. Gerçekten yetkin insanlar ayrıca. Ama, hiç olmazsa hiç olmazsa 60 sonrası dö-

---

nemde bu islamcı kardeşlerimiz camilerden adam topluyor, bize din elden gidiyor diye saldırtıyorlardı. Bu çok büyük bir gelişme. Çok sevindim. Ama, diğer sorunlarda olduğu gibi Kürt sorununa da çözüm önerirken, olayı getirip islama bağlıyorlar sadece. Yani işin eksikliği burada. Bir Kürt olarak da ben çok tipik yaşadım. Kürtler islamiyet adına 600 sene kılıç salladı, en sonunda devletin teşviği ile Kürtler Ermenileri katletti. İslamiyet adına. Sonra öyle bir vecdeye geldi ki. Ermenilerle birlikte Kürt soyundan olan Hristiyan Kürtleri, Yezidi Kürtlerini katletti. Şimdi islamiyetin kendi başına Kürt sorununu çözmesi tabii ki mümkün değil. Tabii, ben arkadaşlarımıza büyük saygı duyuyorum. Böyle bir kişilikle, tavırla ortaya çıkmış olmaları sevindirici. Son olarak; kahramanların olduğu bir toplumda, yahut herkesin kahramanlaşmak istediği bir toplumda, konuşarak, diyalogla sorunlar çözülmez. İskenderin kılıcıyla çözer kahramanlar sorunları. Biz kendimizi şark anlayışından kurtararak, normal insanlar haline gelebilir miyiz? Normalleştığımız ölçüde sorunlarımızı çözeriz. Kürt sorununda da, ben öyle inanıyorum ki insanlarımız normal düz bir mantıkla olaya yanaştığı zaman, art niyetsiz bunu görmeye çalıştığı zaman, tabii böyle bir ortam oluyordu zaman çözecekler ama, somut önerim böyle toplantıların devam etmesi bir komite şeklinde, gelecek toplantıların tertip edilmesi, ve halka duyurulabilmesi. Tartışılan şeylerin, üretilen düşüncelerin insanlara duyurulabilmesi. Hepinizi saygı ile selamlarım.

Altan Tan

Değerli arkadaşlar hepinizi saygıyla selamlıyorum. Benden evvel konuşan birçok değerli arkadaş çok önemli mevzulara temas ettiler, katıldığım, aynen altını çizdiğim, imzalayabileceğim görüşleri tekrar etmek istemiyorum. Bir iki arkadaşımız, benden evvel konuşan üç İslamcı arkadaşım burada bulunmaktan memnuniyetlerini belirttiler, bir arkadaşımız ise biraz hayretle bu memnuniyeti ifade etti. Ashında İslamcı arkadaşların burada bulunmalarını ve konuşmalarını yadırgamamak lâzım. Dördüncü Kürt İslamcı olarak konuşurken şunun altını çizmek istiyorum, Kürt tarihinin temelinde İslamcılar var. Ve son 19. ve 20. yüzyıla damgasını vuran Kürt milli ve dini taleplerinin tepkilerini dile getiren

yurtsever üç büyük hareket var: Şeyh Bedrullahi Nehri hareketi, Barzani ailesinin yürüttüğü hareket ve Şih Said efendinin yürüttüğü hareket. Bunları incelediğimizde, üç büyük hareketi yürüten, Şih Said Efendi'nin dedesi, Şeyh Ali Rıza Septi Efendi'nin de Şih Bedrullahi Nehri Efendi'nin babası Seyit Taha'nın da, ve Barzani ailesinin büyük dedelerinin de aynı şeyhin, Şeyh Mevlana Halid-i Şeyh-i Zori'nin halifesi olduğunu, üçünün de aynı şeyhin halifeleri olduğunu, üçünün de Nakşibendi olduğunu ve üçünün de aynı menşeden beslendiklerini göreceğiz. İslamcılar bu meseleye dışarıdan nüfuz edenler ya da son bir iki senede bu konuya ilgi gösteren çevreler değil. Belki son birkaç senedir uykuya yatan, milliyetçi, sağcı, muhafazakar, Amerikancı iktidarların iğfaline uğrayan 1946 Demokrat Parti hareketiyle çevrelendiler, yoksa meselenin asıl sahibidirler. Ve Kürt ulusunun, halkının temel dinamikleri bunlardır. İkinci bir konu, burada tarihi sorgulama durumunda değiliz ama tarihi bilgiler verirken, alıntılar yaparken de bazı hakikatleri gözardı etmemek lâzım. Ermenilerle olan meseleler en fazla tartışılan meseleler. Kadri Cemil Paşa'nın Ekrem Cemil Paşa'nın hatıratında, veteriner Nuri Dersimi'nin hatıratında uzun uzun bahsediliyor bu meselelerden. Sadece son senelerde olan bir mesele değil Hıristiyan katliamı. Bugün gene Kürt tarihinde en fazla takdire şayan simalardan birisi Emir-i Botan Bedirhan Beyin, Cizre emiri, hayatında Nasturilerle ilgi ciddi hadiseler var. Yani mesele sadece, Osmanlıların, İslamcılarının, Müslümanların veya şu hanedanın kıskırtmasından daha farklı; başka hareketler var. Tarihi sorgularken de bu doğruları göz önünde bulundurmamak lâzım.

Bugün meseleyi doğru bu şekilde çözebilmek için öncelikle doğru bir şekilde teşhis etmek gerekir. Her tedavinin başlangıcında doğru bir teşhis yatar. Bu meseleyi de doğru olarak tanımlamak lâzım. Kürt meselesi temelinde bir Ortadoğu meselesidir. Bir de ısrarla dört ülkeden bahsedildi. Kürtler beş ülkede yaşıyorlar. Sovyetler Birliği hep göz ardı ediliyor. Bugünkü Ermenistan ve Gürcistan topraklarında Kürtler var. Kürtler beş parçaya bölündüler. Doğru teşhis etmek lâzım. Meselenin adı Ortadoğu sorunudur. Ve ikinci bir tanımlama olarak da halklar sorunudur. Genelde bütün dünyada ve özelde Ortadoğuda, Türkiye'de, Türkiye coğrafyasında değişik halkların beraber yaşayabilme umudunu ortaya koyma sorunudur. Ve bu sorun nedir, ister sosyalizm, ister liberal demokrat Batı düşüncesi, ister İslam, bu her üç düşünce de enternasyonal olma iddiasındadır. Kendi hukuğu ve doğruları çerçevesinde sistemini ortaya koyar. Ben bunu da anlatma durumunda değilim, burada.

Bir diğerk mevzuaya değinmek istiyorum. Kürt tarihinde Kürt milli hareketlerini yürüten, Kürt taleplerini gündeme getiren hareketlerin iki temel yanılığsı üzerinde durmak istiyorum. Bunlardan birisi hareketin dünya konjonktüründe, Batılıların desteğı ile götürme olayıdır. Bugün konuşan arkadaşlarımızın ekseriyeti de Batılı düşünceye sahip ve sürekli olarak demokrasiden bahsettiler. Bugün Batılıların ilkeleri yoktur. Yani demokrasi sorgulamasına da girmek istemiyorum. Batılıların çıkarları vardır. Yine aynı zevatın, yani Veteriner Nuri Dersimi, Ekrem Cemil Paşa, Kadri Cemil Paşa o dönemde yaşayan Kürt Teali Cemiyeti önderlerine, Kürdistan gazetesine, ki bunlar Türkçeye de çevrildi, Şin Dergisine, Mehmet Ali Bozarşlan'ın çalışmasına, yayınlara baktığımız zaman görüyoruz. Ekrem Cemil Paşa aynen şunu söylüyor: İngilizler Kürdü, esir pazarındaki bir köle gibi Mustafa Kemal'e ve Irak kralı Faysal'a sattılar. Sevr Anlaşması'nı yaptılar ama Sevr Anlaşması'nı Musul petrolleri karşılığında lağvettiler. Daha sonraları meydana gelen hadiselerden Bahabat Cumhuriyetini Ruslar kurdurdular, ve önderlerini idam ettiler. Fransızlar Suriye'ye sürgün giden Kürt aydınlarını Suriye'nin çölü ortasındaki Tet Mür şehrine sürgün ettiler. Ve bu taksimatta hiçbir hak vermediler Kürtlere. Bunlara uzatabiliriz. Molla Mustafa Barzani'nin başına gelenleri, Türkiye'de yaşanan hadiseleri ve dünyadaki süper devletlere kadar getirebiliriz. Ve konjonktüre piyasa eden devlere dayanarak yürütülen politikalar sonunda varılacak yer, bir çıkar masasında tekrar yok olmaktır, ezilmektir. İkincisi de bölgedeki devletlerin iç çelişkilerine dayanarak politika üretmektir. Türkiye'ye dayanarak, Saddam'a dayanarak, Suriye'ye dayanarak, İran rejimine dayanarak, yürütülen politikaların sonucu da yine bu devletlerin patronlar tarafından anlaşdırılması sonucunu verir. Çok kısaca bir örnekle izah edeyim, Cezayir'deki OPEC toplantısı gibi, yıl 1975, sonu hüsrarla bitmiştir.

Ortadoğuda'ki halkların birbirleriyle bir kavgası yoktur. Hasan Mezarıcı ısrarla belirtti, Türkler Kürtlerin düşmanı değildir; Araplar, Farslar, Kürtlerin düşmanı değildir; Türk, Fars ve Arap egemenliğı Kürt halkının düşmanıdır. Ve bu egemenler de hesaplarına geldiğinde Kürt egemenleriyle anlaşabilecek durumdadır uluslararası politikada. Halklar birbirlerinin kardeşidir dünyadaki yeni dünya düzeninde. Türkiye'ye de Kafkaslarda, Balkanlarda, Orta Asya'da taşaronluk görevi veren emperyalistler Ortadoğuda da jandarmalık görevi verdiler. Milliyetçilik sürekli olarak kışkırtılıyor, Ortadoğuda'ki halkların birbirini vurmaları isteniyor, sürekli olarak kan girsin isteniyor. Bunun karşısındaki çözüm halk-

---

ların birlikteliğidir. Ve halkların kendi egemenlerine karşı, kendi düzenbazlarına karşı vereceği ortak mücadeledir. Size bu yol çok riskli gelebilir, yani yeni dünya düzenine Kürtleri entegre edelim, bugüne kadar Türkler Amerikan uşağı oldu, biraz da Kürtler Amerikan uşağı olsun diyen aydınlarımız bile vardır. Ama uzun da olsa doğru olan yol, kendi suyumuz, kendi petrolümüz, kendi coğrafyamız, kendi varlığımız kendi dinamiklerimiz üzerine kurulu, Ortadoğu'daki halkların eşit, birbirleriyle gönüllü birlikteliğine dayalı -sistemi dayatmıyorum ben, ben Müslümanım, İslama inanıyorum ama bunu da dayatmıyorum- dünya satranç tahtasında bir taş değil, kendi halklarının kardeşliğine dayalı birliktelik bizi güçlendirecek. Saddam'a karşı da güçleneceğiz, Hafız'a karşı da güçleneceğiz, Türk halkını da yanımıza alacağız. Öbür türlü, Türkleri kışkırtıp bizleri vuracaklar, Arapları kışkırtıp bizleri vuracaklar, Farsları kışkırtıp bizi vuracaklar, netice sıfır olacak.

Demokrasiye de fazla güvenmeyelim, belki demokrasinin bu kadar çok övüldüğü bir yerde bunu söylemek doğru değil, bunun da bilincindeyim. Ama Batılıların çıkarları vardır ilkeleri değil. Hava'da 30.000 insan öldürüldü Batı gazeteleri yazmadı bile, Halepçe çok sonra gündeme geldi. Afganistan gündemlerine gelmedi. Siyonizmi ırkçılık olmaktan çıkardılar. Cezayir'de darbeyi desteklediler. Yani yarın Kürt halkı da diğer halklarla birlikte kendi ayaklarının üzerinde kendi suyunu ve petrollerini ortaya koymak istediği zaman demokratların alternatifi darbe olmasın. Nisan olayına karşın çözüm yeri değildir burası deniyor; ben aksini iddia ediyorum. Acil bir hasta var yani ne ameliyat gerekiyorsa yapılmalı: sosyalizm mi liberalizm mi, demokrasi mi, İslâmiyet mi bu herkesin kendi sorunu ama önce ilk müdahelenin yapılması lâzım, bütün aydınların, entellektüellerin, bütün politikacıların, halk önderlerinin, örgütlerin acilen bu işte ara bulucu olup, rejimleri sorgulayacak, kan dökülmesini engelleyecek birliktelikleri denemesi lâzım geldiğine de canı gönülden inanıyorum. Hepinizi de saygıyla selamlıyorum. Hürmetlerimi sunuyorum.

Orhan Pamuk

Ben çok kısa bir şey söyleyeceğim. Bu sabahtan beri konuştuğumuz sorun konusunda. Belki hepinizin bildiği, çok basit bir şey. Belki bunu

---

daha da evvel söylemiş olsaydım başkaları da bu konuda ne düşündüklerini söyleseler çok çok iyi olurdu. Şimdi yaklaşmakta olan Mart olaylarından, Nisan olaylarından söz ediyoruz. Bu meselenin, demokratik bir çözümü için, uzlaşmacı, barışçı, kan dökülmeden, bulunması gereken çözümden söz ediyoruz. Belki herkesin aklında ama hiç sözü edilmeyen bir konuya değineceğim. Önümüzdeki önemli bir engel bu. Bu da Türkiye'deki basın, özellikle TV'nin ve medyanın tutumu. Bence politika yapan kişiler, siyasi partilerin liderleri, Türkiye'de ileride bu konuda alınacak kararları etkileyenler, medyanın bu konudaki yazdıklarından, belki bugün bizim burada konuştuğumuzun ima ettiğinden çok çok fazla etkileniyorlar. Ne yapılabilir çok fazla düşünebilmiş değilim, ben de ne yapılabacağına karar verecek, çözüm önerebilecek biri değilim. Fakat en azından bu konu da düşünülebilir. Mart ayında yaklaşmakta olan sıcak bir şeyden söz ediliyor, böyle bir şey başladığı zaman, popüler büyük gazetelerin, televizyonun öyle bir hareket tarzına gireceğini sanıyorum ki, buradaki konuşmalarımız, havanda -umarım karamsar konuşuyorumdur- su dövmek gibi kalacaktır. Kötümserliğimi hoşgörün. Böyle bir şey başlamadan önce biz de birtakım tedbirler alabiliriz. Belki medyaya, özellikle, çok büyük gazetelerden bahsediyorum, düşünce üreten gazetelerden bahsetmiyorum, hâttâ köşe yazarlarından da bahsetmiyorum, manşetlerden bahsediyorum, televizyonun manşetlerinden bahsediyorum, bilmiyorum terim doğru mu. Bunların, bir yazar olduğum için biliyorum, her yerde olduğu gibi Türkiye'de olağanüstü bir gücü var. Birkaç manşetle yıllarca biriktirilmiş düşünceler yok olabilir, bizler kırılğan bir noktadan bir yerlere doğru ilerlemeye çalışıyoruz. Medyanın her şeyi yıkıp geçeceğine inanıyorum. Gene aynı şekilde medyanın bugünkü tutumunu sürdürmesi halinde, en iyi niyetli, barışçı, uzlaşmacı davranışların da eriyeceğini düşünüyorum. Ne yapılabilir? Hayali komisyonlardan bahsediyoruz, belki, bunlar olur olmaz, belki bunların başlangıç noktası burası da değildir. Ama medyaya, basına radikal bir eleştirel tutum getirilmezse bütün iyi niyetli yaklaşımlar havada kalmağa, boşlukta kalmaya mahkumdur gibi geliyor bana. Siyasi partilerin liderleri, mecliste hareket edenler büyük ölçüde bu medyaya bağlıdırlar. Aydınların ya da daha bağımsız düşünen kişilerin yaptıkları davranışlar da sonunda medyanın diliyle duyulur, her şey bir manşet olur ve biz de ne yaparsak yapalım, benim gibi bir romancı ne yapmaya çalışırsa, çalışsın, medyanın manşetleri altında hiçbir sonuç elde edemediğimiz gibi olaylar hiç beklemediğimiz bir şekilde bir ivme kazanarak denetim dışına çıkabilir. Bizim ne kadar denetimimiz

---

var diye sorulabilir ama gene de şimdi bu konuda düşünmek, araştırmak, bir şeyler yapmak, yaklaşmakta olan daha sıcak trajik günlerden bahsediyorsak eğer, bence çok daha iyidir gibi geliyor. Keşke bunları sabah söyleyebilseydim, herkesin ne düşündüğünü öğrenebilirdi diye düşünüyorum, Teşekkür ederim.

Neşe Erdilek Tunçay

Şimdi bu kadar şiddet konuşmasından sonra yine ben de aynı konuya değineceğim. Çünkü ben de bayağı kötümser hissediyorum kedimi. Freud'un bir sözü vardır: "Şiddetin sınırlandırılması toplumun kişilerden talep ettiği ilk ve belki de en önemli fedakârlıktır" der. Bu da hepimizin içinde ciddi bir şiddet olgusunun varlığını ortaya koyuyor. Ama bu ancak bir toplumsal baskıyla?

Nasıl bir toplum şiddeti baskı altına alabilir? Şiddeti uygulamayan bir toplum. Yani eğer sözkonusu toplumda bir devlet terörü varsa, bir devlet terörü uygulanıyorsa, o toplumda tabii ki bireysel ya da toplumsal, kitlesel şiddet olayları da olacaktır. Ve biz ne yazık ki, toplumumuzda bunu yaşıyoruz. Bir devlet ki, sanıkları toplayıp adalete teslim etmek yerine kendisi infaz uygulamaktadır. Bilmem sizin aklınızda bir rakam var mı? Ben hatırlamıyorum. Çatışmaya girdiği anda devletin güçleriyle herhangi bir illegal örgüt, ki onlar da illegal mi değil mi bilemeyiz çünkü hepsi ölü olarak karşımıza geliyorlar televizyonlarda veya basında, işte yerlerde insanlar, yanlarında birer tabanca... Böyle bir toplumda yaşıyoruz. Ve böyle bir toplumda çare ancak, şiddetle başa çıkabilmemiz çok zor da olsa, kısa vadede çözüm gibi görülmesi de, şiddete karşı demokrasiyi savunmaktır. Kanı kanla temizleyemeyiz. Hiçbir yerde kan kanla temizlenmemiştir. Tabii ki Kürt halkı ezilmektedir. Kürt halkının mücadelesinde şiddeti bazıları haklı görebilir, ama şiddet için herhangi bir zamanda ya da anda haklılığı kabul etmek mümkün değildir.

Şu anda Güneydoğu bölgesinde bir savaş yaşanmakta. Geçen ilkbaharda Körfez'de yaşanan dünya çapındaki savaştan daha fazla insan ölmektedir. Ölmüştür ve bundan sonra da ölecektir.

Asıl beni korkutan, ürküten şey, şu an uyumakta olan bir devin

---

uyandırılmasıdır. Eğer bu dev uyanırsa, bundan ne biz, ne Doğu'daki ne de İstanbul'daki Kürt halkı ya da Türk halkı kârlı çıkar. PKK ile Türk Silahlı Kuvvetleri arasındaki çatışmaya sivil halkın bulaştırılması meselesidir bu. İşte bu konuda Türk ve Kürt aydınlarına büyük görevler düşüyor. Biz Türk aydınlarımızın uyanık olmamız, devletten gelen şiddet karşısında sesimizi çıkarmamız gerekiyor. Benim de Kürt aydınlarından bir talebim var: lütfen PKK'nın yöntem olarak büyük şehirlerde terör uygulama tavrını eleştirin. Eğer sivil hedeflere, büyük şehirlerdeki hedeflere yönelirlerse ben bundan çok ürküyorum. Çünkü artık sokaktaki insanlar, daha evvel bir Kürt düşmanlığı sözkonusu değil iken, böyle bir şeyi konuşmazken, PKK'ya hınç duymaya başlamışlardır. "Benim çocuğum öldürülürse ben de PKK'ya karşı çıkarım" demeye başlamışlardır. Buna mahal vermeyelim, buna hep birlikte karşı çıkalım. Kimseye böyle bir bahane vermeyelim. Lütfen bu deviyandırmayalım. Ben bu konuda gerçekten daha uyanık olmamızı talep ediyorum sağolun.

Mehmet Vural

İyi akşamlar. Herkese selamlar saygılar sunuyorum. Şimdi bu tip toplantıların gerçekten çok olumlu olduğunu ve devam etmesi gerektiğini ifade etmek istiyorum. Özellikle devletin dayattığı, baharda bir şeyler olabileceği konusuyla ilgili ve yine söylüyorum, direkt devletin dayattığı bu olayla ilgili toplantıların sürmesini diliyorum. Böyle benzer toplantıların ya da bundan daha geniş, daha kapsamlı toplantıların o bölgelerde yapılmasını talep ediyorum, geç de olsa geç kalınmış bile olsa önemi yok. Türkiye'nin aydın kesiminin ötesinde, dünyanın barışsever, yeşiller ve diğer grupların da bu baharda Kürdistan'da hazır bulunabileceği ve zaman zaman ziyarette bulunabileceği toplantılar yapılmalı. Daha doğrusu, bu baharda, bölgenin bir insanı olarak söylüyorum, bu konuda herhangi bir görev verilirse, hazır olduğumu belirtmek istiyorum.

Aslında sorun sadece devletle PKK sorunu değildir. Kürt halkının hak isteme mücadelesi PKK'dan önce de vardı, PKK'dan sonra da vardır. Çünkü, Kürt halkının bir hak talebi vardır. Bunu da göz ardı edemeyiz. Kürt halkı, beş yıl, on yıl, önce böyle değildi. O zamanlar iki jandarma gider bir köye, Kürt halkından beş on kişiyi birbirine bağlar, elli kilometre

---

sürükleyebilirdi. Ancak bugün artık bu günler geride kaldı. Evet, Kürt halkından ölenler çok, Kürt halkının öleni çok olmasına rağmen bazı şeylerin farkına vardı. Kürt halkı artık bilinçli yaşamayı, başı dik yaşamayı istiyor. Ve eminim ki, bundan sonra o eski umursuz yaşamayı kabul etmeyecektir. Bunu herkesin anlaması lâzımdır.

Kürt halkının elbetteki Türk halkıyla bir düşmanlığı yoktur, buna eminim. Bu konuda Sayın Dilipak'a kesinlikle katılıyorum. Ancak bu yokken bunun değişmemesi de mümkün değildir. Devletin bugünkü politikası maalesef bir Kürt-Türk düşmanlığını körüklemeye çalışıyor. Ve bu temel üzerinde politika yaptırıyor. Bunu yapan da devletin kendisidir. Size bir örnek vereyim; 1989'da Derebaşı Köyünde bir sorun vardı. Dört genç öldürülmüştü. Tabii ki devletin yetkililerinin açıklaması çatışmada dört kişi öldürüldü şeklindeydi. Ancak bize gelen, -ben o dönem İnsan Hakları Şube Başkanı'ydım- bilgi başka türlüydü. Çatışmada öldürüldüğü söylenen gencin ayakkabıları boyalıydı, cebinde bir gün öncesinin tarihini taşıyan TEK makbuzu vardı.

Şimdi bu Derebaşı köylüsü ne yapsın? Derebaşı köylüsünün, bu yıl sordum, oradan gelen insanlara sordum, durumu nasıl? Derebaşı Köyü'nde kimse yok. 70'e yakın genç PKK'ya katılmış. Şimdi sorun şudur: Devletin durumu, devletin politikası, bunu dayatıyor. Yani devlet, bir defa Kürt sorununu rahat tartışmakla ilgili bir özgürlük ortamı yaratmadı ki! Şimdi demokrasi olmadan neyi nasıl tartışabilirsiniz? Demokrasi olmadığı için şiddet arttı. Şiddete devletin kendisi örnek oldu. Şimdi bu yeni bir sorun değil, geçmişte de var. Cumhuriyet'ten beri var. Zulümden tut da bütün yerleşim birimlerinin isimleri değiştirildi. Bizim tespitlerimize göre 16 bin yerleşim biriminin ismi değiştirilmiştir. Yani şu Kürt insanı, tarihinden koparılmak isteniyor. Yerleşim birimlerinin ismini değiştireceksin çocuklarına isim vermelerini önleyeceksin, her türlü demokratik açıklığı kapatacağsın veya normal bir yaşam hakkını kabul etmeyeceksin. Ondan sonra, terör yaratıyor PKK diyeceksin. Ben bir insan hakları savunucusuyum. Belki de şiddete karşı olması gereken benim. Ayrıca yarın ben çocuğumun PKK'ya gitmeyeceğini nasıl bileceğim? Hiçbir tartışma ortamı yaratılmamıştır.

Bakın biz burda da neler konuşuyoruz... Ancak devletin buna bile tahammülü yoktur. İnanın bana. Bu toplantının o bölgede olması halinde devletin buna tahammülü yoktur. İzin vermeyeceklerinden eminim. Çünkü devletin bir programı vardır ve onu uygulamaya da devam ediyor. Bu da Kürt ve Türk haklarının düşmanlığı temelindedir. İşte hepimizin or-

---

tak görüşü budur. Bunu reddetmemiz gerekir ve en büyük görev Batı'daki aydına düşüyor. Çünkü bizim yapacağımız bir şey yok. Artık bunları konuşa konuşa bütün dünyanın meselesi haline getirdik. Batı'daki aydın kesimin, özellikle de Pamuk'un anlattığı gibi basın bu konuyu dayatması lâzım. Basının bir düzene girmesi lâzım ki bu konu daha rahat tartışılsın. Yeni çözümler önerilsin. Hepinize teşekkür ederim. Saygılarımı sunuyorum.

Mahmut Kılınc

Değerli Başkan, değerli arkadaşlar,

Ben de konuşmamı yazılı bir metin halinde hazırlamıştım onu da sonra size dağıtacağım. Ancak önce bir arkadaşın sözlerine değineceğim. Kürtlerin dört veya beş ülkede yaşadığı, Türkiye'nin sınırlarını değiştirmek, birleşik, bağımsız bir Kürdistan kurmakla ilgili düşüncelerin varlığı veya buna benzer düşünceler. Önce şunu söyleyeyim, ben kendi adıma konuşuyorum. Kürt halkımın temsilcisi değilim, ama Türkiye'deki Kürtlerin, birleşik dört ülkede yaşayan Kürtleri birleştirmek bağımsız tek başına bir Kürt devleti kurmak gibi bir düşüncesi yok. En kemikleşmiş, en aşırı diye kamuoyunda bilinen insanların bile bu düşüncede olduğunu sanmıyorum. Türkiye'de Kürtlerin istediği bir şey var. Çok açık ve net bir şekilde ortaya konmuştur. O da şudur: Türkiye'nin bütünü içerisinde artık Kürt halkı kendisini yönetmek istiyor. Biçimi şu veya bu olabilir. Ama kısaca Kürt halkı Türkiye'nin bütünlüğü içinde, çağın nimetlerinden yararlanmak, kendini kalkındırıp, refaha ulaşmak istiyor. Ve geçmiş 70 yılda, Kürt halkı bugün geldiği noktada öyle bir inanca sahip ki, geri kalmışlığını, ulusal değerlerine sahip olamayışını, bunu geliştiremeyişini, Türkiye'yi yöneten devlet ve egemen sınıfa bağlar durumdadır.

Önce ben de bu toplantıyı tertip eden HYM Türkiye üyelerine teşekkür etmek istiyorum. Ülkemizdeki Kürt ulusal sorunu bugün derinleşmekte ve yeni boyutlar kazanmaktadır.

Mahmut Kılınç'ın dağıttığı metin:

Değerli Başkan, Değerli Dostlar,

Önce ülkeyi ilgilendiren bu acil ve önemli konuda toplantı tertip eden Helsinki Yurttaşlar Meclisi'nin Türkiye temsilcilerine ve sizlere saygı sunuyorum. Bu ve buna benzer toplantıların Kürt ulusal sorununa katkıda bulunacağına olan inancımı ifade etmek isterim.

Ülkemizdeki Kürt ulusal sorunu her geçen gün derinleşmekte ve yeni boyutlar kazanmaktadır. Kürt ulusal sorunu; Türkiye'de devletin ırkçı resmî ideoloji sonucu Kürt varlığını reddetmesi, Kürtlerin özgür ulusal gelişmesini engellemesinden kaynaklanmaktadır. Bu politika özellikle Cumhuriyet Türkiye'sinde çok daha somutlaşmış, Kürt ulusunun tümünün yaşamının cendereye sokulmasına neden olmuştur. 20. yüzyıl boyunca acılı, yoksul ve çağın çok gerisinde bir yaşama mahkum edilmiş olan Kürt halkı; kendi ulusal özgürlüklerine ve dünya insanlık ailesi içinde hak ettiği onurlu yere kavuşmak için büyük bir mücadele vermektedir. Dünyanın en sıcak ve hareketli bölgesi olan Ortadoğu'da, Kürt halkı yaşadığı bütün ülkelerde kendi ulusal demokratik mücadelesini vermek için canını dişine takmıştır. Bu yönüyle Kürt ulusal sorunu Ortadoğu'nun ve dünyanın önde gelen sorunları arasında yer almaktadır.

Kürt ulusal sorunu ülkemizin de en önemli ve acil çözüm bekleyen sorunudur. İnkârcı, baskı ve şiddete dayalı resmî politika, sorunu, sürekli bir gerginlik ve istikrarsızlık kaynağı haline getirmiştir.

Ülkenin toplumsal, politik ve kültürel gelişmesinin en önemli sorunlarından biri olan Kürt sorununa yeni ve çağdaş normlara uygun bir yaklaşımın gerekli olduğu her zamandan daha çok zorunludur. Bu olgu bütün politik güçler tarafından görülmeye başlanmış, sorun az da olsa kamuoyunda tartışılmaya başlanmıştır. Ne var ki sorunu bütün boyutlarıyla ele alan cesaret ve kararlılıkla çözümü için üzerine giden çağdaş ve demokratik bir yaklaşım henüz ortaya konabilmiş değildir.

Kürt sorunu, Cumhuriyet tarihi boyunca egemen güçler ve temsilcisi devlet tarafından ülkenin demokrasi güçleri üzerinde baskı için bir neden olarak kullanılmıştır. Özgür olmayan Kürt halkının verdiği ulusal demokratik mücadele gerekçe gösterilerek geçmiş yıllarda ülkedeki demokrasi ve sol güçleri üzerinde bir baskı unsuru yapılmış, bu durum Türk halkının da siyasal ve kültürel gelişmesine engel teşkil etmiştir. Türk halkı da diğer özgür uluslar gibi özgürlüğünün doruğuna erişeme-

---

miştir. Doğal olarak özgür olmayan Kürt halkının, birlikte yaşadığı Türk halkının da özgür olması beklenemez.

Son 70 yıldır Kürtlerin ulusal kimlikleri ve ulusal gelişme gereksinimleri yok sayılmakta ve bu gereksinimler her gündeme getirilişinde devletçe baskı ve şiddet uygulanmaktadır. Olağanüstü hal uygulamaları sürmekte, bölgeye özel askeri birlikler sevk edilmekte, Kürt halkı, köy koruculuğu ile birbirlerine düşman edilmektedir. En masum kitle gösterileri şiddetle bastırılmakta, kitleler ayırım gözetilmeden kurşunlanmaktadır. İnsan hakları ayaklar altına alınmakta, Türkiye'nin taraf olarak imza koyduğu uluslararası andlaşmalar ihlal edilmektedir.

Öbür yandan bölgede ilan edilmemiş bir savaş yaşanmaktadır. Savaş uçakları bölgenin bazı yörelerini PKK kampları gerekçesi ile bombalamaktadır. Kentlerde kepenkler kapanmakta, ticari hayat felç olmaktadır. Yaşam şartlarının zorlaşması sonucu bölgeden Türkiye'nin diğer bölgelerine olan insan göçü, göç alan bölgeler için önemli sorun yaratmaktadır.

Ülkenin en acil sorunu, Kürt ulusal sorununun çözümü için ülkedeki bütün demokrasi güçlerinin güç birliği yapması gerekmektedir. Toplumda hızlı bir şekilde Türk-Kürt ayrışması yaşanmakta ve her iki halk arasında düşmanlık tohumları ekilmektedir. Bin yıldır birlikte yaşayan bu iki halkın, birlikte yarattığı bütün değerlere sahip çıkmak demokrasi güçlerin görevidir.

Herşeyden önce bölgede şiddetin durması, silahların susması, sorunun özgürce tartışılabileceği, çözüm önerilerinin karşılaştırılabileceği bir ortam yaratılması gerekmektedir.

* Bunun için; bölgede ateşkes hali sağlanmalıdır.

* Genel af ilan edilmeli ve her düşüncenin özgürce örgütlenmesi sağlanmalıdır.

* Devletin bundan böyle Kürt halkının ulusal gelişmesini engellemeceği açıklanmalı, şimdiye kadar uygulanan inkarcı ve baskıcı politikanın yanlışlığı açıkça kabul edilmelidir.

* Kürtçenin konuşma, yazma, yayın ve eğitim dili olarak serbestçe kullanılması hiç bir şekilde engellenmemelidir. Bu bağlamda TRT Kürtçe yayın yapmalıdır.

* Şartlı salıverme yasası geçici 4. maddenin yarattığı eşitsizliğin giderilmesi gerekir.

Anayasa Mahkemesi bu maddenin iptali ile bir barış ortamının oluşmasına katkıda bulunacaktır. Bu yasanın "Devletin bölünmezliği aleyhine propaganda" başlıklı 8. maddesi, Kürt ulusal sorununun özgürce tartışılması için engelleyici bir faktördür.

şılmasına bu alanda, politik öneriler üretilmesine engel olmaktadır. Çeşitli çevrelerin Kürt ulusal sorununu tartışmasına karşın sorunun direkt muhatapları olan Kürt ve Türk halklarının sorunu özgürce tartışmasına engel olunmaktadır. Bu durum sorunu daha da çözümsüz kılmaktan başka bir amaca hizmet etmemektedir. Bu düzenlemeler kaldırılmalı, özgür bir ortam yaratılmalıdır.

* Anti-terör yasası bir an önce ele alınmalı, baskı, cebir ve şiddet içermeyen her türlü eylemin özgürce gerçekleşmesi, her türlü görüşün ve her türlü araçla ifade edilmesi sağlanmalıdır.

* Ülkenin demokratikleşmesinin önündeki önemli engellerden bir tanesi 82 Anayasası'dır. Toplumun bütün kesimlerinin mutabakatını alan bir Anayasa yapılmalıdır. Böyle bir Anayasanın Kürt halkının gereksinmelerine yanıt vermesi, onun mutabakatını alması için Kürt halkının kendi düşüncelerini özgürce açıklaması gerekir. Şurası bilinmelidir ki, Kürt halkının özgürlük ve ulusal gelişme taleplerine kapalı bir Anayasa, barış sağlamayacaktır. Aynı zamanda toplumsal mutabakata dayalı böyle bir Anayasa Türkiye'nin demokratik yaşam ve gelişmesine elverişli bir ortamda sağlayacaktır.

* Halkların kendi geleceklerine kendilerinin karar vermeleri insanlığın önemli kazanımlarındandır. Buna bağlı olarak, Kürt ulusal sorununun çözümü için, kültürel ya da bölgesel özerklik, federasyon, ayrı devlet gibi gündeme gelen görüşlerin dikkate alınıp serbestçe tartışılması gerekmektedir. Kısacası Kürt halkının ülkenin bütünlüğü içerisinde kendini yönetmesi tartışılmalıdır. Unutmamalıdır ki bu biçimler, geçmişte ve günümüzde ulusal sorunun çözümünde katkıda bulunmuştur. Bu perspektif halkların gönüllü işbirliğini sağlamış, kardeşçe ve barış içinde bir arada yaşamasını temin etmiştir.

Artık ülkemizde, iç ve dış koşullar, Kürt sorununun gönüllü birlik temelinde, ulusal hak ve eşitliğine dayalı adil, demokratik, barışçı bir çözüme her geçen gün daha çok dayatmaktadır. Bu siyasi çözüme barış ve demokrasi isteyen her yurttaşın katkıda bulunması gerekir.

Yaşanan bu sürecin Kürt ve Türk halklarının kardeşliğine daha fazla zarar vermeden yaşanmasını diler, hepinize bu duygularla saygılarımı sunarım.

Mehmet Ali Aslan

Çok Teşekkürler. Efendim şimdi konuşmalar bitti. Bu Helsinki Yurttaşlar Meclisi Milliyetler Komitesi, Sayın Murat Belge, Sayın Ali Bulaç, Sayın Çağatay Anadol ve Sayın Ferhat Kentel ile benden müteşekkil. Diğer taraftan biz bu toplantının gerçekten düzenli şekilde tertibini büyük ölçüde Sayın Taciser Belge'nin titiz ve yoğun çalışmasına borçluyuz, kendilerine teşekkür ederiz. Sayın Murat Belge aynı zamanda Helsinki Yurttaşlar Meclisinin uluslararası koordinasyon komitesinin on iki kişilik üst yönetim kurulunun üyelerinden birisidir. Kendileri yetkilidir, o bakımdan kapanış konuşmasını ve yapılan konuşmaların değerlendirilmesini kendilerinden dinleyelim.

Murat Belge

Şimdi içinde belki küçük bir eleştiri payı olan bir değerlendirmeye söze başlayacağım. Aşağı yukarı on buçukta başladık konuşmaya, saat şimdi sekiz civarında. Bu epey bir süre. Ve sanırım, şu yaşadığımız hayatta en zorunlu ihtiyaç maddesi zaman. Şöyle bir düşünürsek, burada söylenenlerin bir haylisinin tekrar olduğunu söylemek sanırım mümkün. Yani şunu diyeceğim: böyle bir toplantıyı tabii ilk defa yapıyoruz, benim izlenimlerim burada herkesin dolu olduğu. Burada Kürt sorunu üzerine konuşuyoruz ama konuşmacılar sade o konuda değil, kendilerini doğrudan ilgilendiren veya dolaylı ilgilendiren birçok konuda bu doluluğu ortaya koyuyorlar -hepimiz şikayetçiyiz, birçok şeyden, koca bir tarihi böyle yaşamış olmaktan. Ama gene de bir toplantı teknolojisi geliştirmemiz lazım gibi geliyor bana, zaman konusunda daha tutumlu olabilmek için; bundan sonraki toplantılarda daha somutu, yani genel sorunu ortaya bütün ayrıntılarıyla koymaktan çok -çünkü bunu hepimiz biliyoruz bir yerde- somut çözümler, değişik olan, üzerinde durulmamış, başkalarının değinmediği şeyler ortaya çıkarırsak, daha kısa süreler içerisinde, bu kadar yorulmadan daha verimli toplantılar yapabiliriz gibi geliyor bana.

Evet, şimdi bunu geçelim. Çok çeşitli arkadaşlar bu toplantıdan bir komisyon, bir heyet çıkması yolunda önerilerde, dileklerde bulundular.

Ayrıca bu toplantıların devamını istediler. Biz de zaten başından beri bunların olması gerektiğini ve olabileceğini düşünüyorduk. Bu toplantıları tekrarlamak, daha genişletmek, amaçlarımızdan biri. Bir heyet kurmak konusunda ise bir pratik zorluk var. Bu gibi toplantılar, sonuçta ister istemez öznal ölçülere göre çağrılmış kişilerin biraraya gelmesiyle gerçekleşiyor. Yani böyle bir toplantının bir örgüt gibi yapısı yok. Bizimki daha gevşek bir doku, çünkü politikacı değiliz, örgüt değiliz, bulduğu boş zamanda vicdanı öyle emrettiği için bu toplantıya katılmış yurttaşlarız. Ama sonuçta gücümüz de burada. Şimdi Helsinki Milliyetler Komitesi olarak, daha sık biraraya gelen insanlar olarak, isterseniz, kabul ederseniz, bize bir hak tanıyın bu konuda. Biz zaten hepimizle, mümkün olduğu kadar ilişkilerimizi sürdürmeye çalışacağız. Şimdi buraya davet edilmiş ve gelemeyen, önemli mazeretleri olduğu için gelemeyen değerli arkadaşlar var. Sadece bu toplantının çağrılıları arasında bile tam bir mevcudiyete ulaşmış değiliz. Onlara iletmemiz gerekir bu toplantıdaki genel havayı, konuşulan şeyleri, ve bu heyetleri oluşturmakta, mümkün mertebe, ziyaret edeceğimiz mercileri etkileyebilecekleri kişilerin bulunmasına da dikkat etmemiz gerekir. Dedğim gibi sürekli temas halinde olarak burada inisiyatifi bize bırakırsanız, biz bu heyetleri bir an önce oluşturmaya çalışırız, çünkü gerçekten sorunların bazıları çok acil. Ve burada konuşulan, önerilen çerçeve içinde biz de düşünmüştük, hükümeti mutlaka görmek gerekecektir, siyasi partileri ziyaret etmek gerekecektir, gene bazı arkadaşların üzerinde durduğu gibi basını ziyaret etmek gerekecektir. Basına bu konuda büyük sorumluluk düşüyor. Örneğin hepimiz biliyoruz basın toplumdaki birtakım olayların tırmanmasında etkili olabiliyor. Yugoslavya'da olayların bugünkü hale gelmesinde basının çok büyük rolü oldu. Dolayısıyla basın içinde sorumluluk taşıyan iyi niyetli kimselerle konuşmak ve onları karşı yönde etkili olmaya çağırarak da gerekiyor.

"Girişimler" derken şöyle bir etken de katmak istiyorum işin içine. Biz Türkiye'de çok resmi bir toplum olmaya alışmışız. O resmiyete karşı çıkarken, bu devletin katılığına, müşekkel haline, asık yüzüne karşı çıkarken biz kendimiz de genellikle çok resmi olabiliyoruz ve çok geniş ufuklu bakamıyoruz, birçok soruna gibi geliyor. Sorun büyük, dolayısıyla bence iddialı büyük girişimlerde bulunmaya çalışmak gerekir, hayalgücümüzü çalıştırmak gerekir -daha az asık suratlı, daha renkli, daha güler yüzlü, belki reklama yakın- çünkü bugünün dünyasında reklâm çok etkili bir araç- reklama yakın, toplumda sansasyon yaratmayı çok da hafiflik gibi almamalı, bu biraz da zorunluluk gibi geliyor bana. Böyle ol-

---

maktan kaçınmayalım, sadece böyle abus karamsarlıklarla uğraşmayalım, daha şarkılı şiirli olmaktan kaçınmayalım. Biraz daha ferah, katılan herkese ferahlık veren eylemler düşünelim. Hayal gücümüzü zorlayalım, diyorum.

Örneğin barış kentleri veya barış bölgeleri oluşturmaya çalışabiliriz. Kürtler ve Türklerin birarada yaşadığı ve belli bir gerilimin, tansiyonun yükseldiği bölgeler var Türkiye’de. Özellikle bu gibi bölgelerde, bunların koşulları daha elverişli görünenleri arasından, örneğin belediyeleri işin içine katarak, bazı yerleri barış bölgesi ilan edebiliriz ve oraya müzisyenlerle, başka sanatçılarla, konuşmacılarla gidebiliriz; hatta çeşitli Avrupa kentlerinden bir tür kardeş şehir statüsü yaratabiliriz. Bunlar benzer sorunları yaşamış Yugoslavya’dan olabilir, Voyvodina kenti olabilir örneğin, ya da Batı Avrupa’dan başka kentler.

Burada Nevruz’u Diyarbakır’da ya da Güneydoğu’nun başka bir ilinde kutlamaktan söz edilmişti. Şu koşullarda biraz ihtiyatsız bir hareket gibi görünebilir ama en azından İstanbul’da böyle bir şey yapabiliriz. Türkler ve Kürtler birarada Nevruz’u kutlayabiliriz. Eğer bu Nevruz’a yetişemezsek, çünkü çok fazla da zaman yok, daha ileride büyük şehirlerde büyük konserler düzenleyebiliriz, yurtdışından dünya çapında ünlü sanatçılar getirebiliriz, bu gibi inkanlarımız yok değil, dünyanın başka bir bölgesinde benzer bir azınlık sorunu yaşamış insanları buraya çağırabiliriz: mesela diyelim Batı Trakya’da Yunanistan’ın politikasından hoşlanmayan Türk azınlıklar. O Türk azınlıktan bazı temsilciler getirebiliriz ve buradaki Kürt halkıyla onlar arasında bir dayanışma toplantısı yapabiliriz. Sanıyorum Türkiye’deki kamuoyunu ciddi bir şekilde etkileyecektir, çünkü birdenbire soydaşını diye baktığı insanın durumuyla buradaki insanın durumu arasında çok direkt paralellikler kurabilmesi imkanı olacaktır. Sonuç olarak parlamentoyu, basını ziyaret gibi kısa vadeli şeylerin yanısıra pek çok şey düşünebiliriz, yeter ki kendimizi çoğaltalım, bu konulara bizim duygularımızla bakan insanlara platform açabilelim, korkmayalım, ve kendimize güvenelim. Teşekkürler.

Mehmet Ali Aslan

Teşekkür ederim sayın Belge.

Efendim toplantı burada sona ermiştir. Bütün katılımcıların konuşmalarından büyük ölçüde yararlandık. Bir dahaki toplantılarda görüşmek üzere hepinize saygılar.

BARIŞ İNİSYATİFİ KONFERANSI'NA ÇAĞRILANLAR

Fehim Adak / Adalet Ağaoğlu / Tektaş Ağaoğlu / Ömer Ağın / Meltem Ahıska / Behiç Ak / Tark Akan / Asaf Savaş Akat / Faik Akçay / Fethi Akgül / Hüsnü Aktaş / Veli Aksoy / Taha Akyol / Alev Alath / İshak Alaton / Mahmut Alinak / Türker Alkan / Şahin Alpay / Ahmet Altan / Mehmet Altan / Çağatay Anadol / Fahri Aral / Ahmet Aras / Sadun Aren / İhsan Aslan / Mehmet Ali Aslan / Melih Aşık / Yusuf Ziya Ataç / Mehmet Ali Aybar / Rona Aybay / Hüseyin Aykol / Atilla Aytemur / Rafet Ballı / Fikret Başkaya / Jale Baysal / İhsan Bedirhanoglu / Murat Belge / Taciser Belge / Zeliha Berksoy / Fatmagül Berktaş / Halil Berktaş / İhsan Bilgin / Mehmet Ali Birand / Akın Birdal / Tanıl Bora / Ali Bulaç / Esat Cannan / Serhat Bucak / Ayşe Buğra / Kürşat Bumin / Tülin Bumin / Hasan Cemal / Ergin Cinmen / Güneri Civaoglu / Atilla Coşkun / Ruşen Çakır / Cengiz Çandar / Gülçin Çaylıgil / Süleyman Çelebi / H.İbrahim Çelik / Aysel Çelikel / Murtaza Çelikel / Murat Çelikkan / Yavuzer Çetinkaya / Fahrettin Çiloğlu / Mustafa Dağistanlı / Ali Rıza Demircan / Latif Demirci / Hatip Dicle / Zülfü Dicleli / Abdurrahman Dilipak / Asiye Dilipak / Ferruh Doğan / Mehmet Doğan / Yalçın Doğan / Necati Doğru / Ragıp Düran / Atilla Durak / Neşe Düzel / Yiğit Ekmekçi / Tarık Ziya Ekinci / Naci Kemal Ekşi / Oktay Ekşi / Şerafettin Elçi / Nurettin Elhüseyini / M.Salim Ensarioğlu / Mehmet Ali Eren / Üstün Ergüder / Halil Ergün / Hüseyin Ergün / Celal Ertuğ / Yaşar Eryılmaz / Abdullah Fırat / A.Melik Fırat / Ümit Fırat / Yurdakul Fincancı / Andrew Finkel / Semih Gemalmaz / Fatma Girik / Raşit Gökçeli / Nilüfer Göle / Şerif Gören / Engin Güler /

Fethi Gümüş / Ertuğrul Günüay / Hikmet Güngör / Yaşar Gürbüz / Aydın Güven Gürkan / Uluç Gürkan / Seyfettin Gürsel / Gencay Gürsoy / Müjgan Güzel / Memduh Hacıoğlu / Ziya Halis / Hüseyin Hatemi / Ö.Vehbi Hatipoğlu / Nevzat Helvacı / Nazlı Ilıcak / Yusuf Işık / Rasih Nuri İleri / Fikret İlkiz / Talat İnanç / Haluk İnanıcı / Ahmet İnsel / Arda İpek / Hasan Kaçan / Mehmet Kahraman / Jak Kamhi / Ercan Kanar / Sefa Kaplan / Hasip Kaplan / Ercan Karakaş / Ahmet Karataş / Murat Karayalçın / Nadir Kartal / Osman Kavala / Selahattin Kaya / Turgut Kazan / Kemal Keki / Yaşar Kemal / FerhatKentel / Çağlar Keyder / Mahmut Kılınç / Hayrettin Kıray / Muhsin Kızılkaya / Nazif Kocayusufpaşaoğlu / Esra Koç / Ali Koçman / Neslihan Kuloğlu / Onat Kutlar / Ömer Laçiner / Ahmet Leventoğlu / Zülfü Livaneli / Güngör Mengi / Mehmet Mermerci / Mehmet Metiner / Hasan Mezarıcı / şule Mezarıcı / Richard Moore / Kemal Nebioğlu / Ahmet Zeki Okçuoğlu / Hüsnu Okçuoğlu / Cemil Oktay / Eşref Okumuş / Ahmet Oktay / Zuhal Olcay / Tan Oral / Zeynep Oral / Baskın Oran / Mahmut Ortakaya / Selim Ölçer / Yavuz Önen / M.Tali Öngören / Altan Öymen / Zerrin Özay / Ferhunde Özbay / Haluk Özdalga / Coşkun Özdemir / Hikmet Özdemir / Haldun Özen / Ali Özgentürk / Işıl Özgentürk / Ertuğrul Özkök / Güntaç Özler / Sarkis Paçacı / Mehmet Pamak / Orhan Pamuk / Taha Parla / Yalçın Pekşen / Jan J.Jonker Roelants / Sırır Sakık / Emil Galip Sandalcı / Medet Serhat / Mehmet Sevigen / Enver Sezgın / Orhan Silier / Ayşe Silivri / Nükhet Sirmen / Semra Somersan / Mümtaz Soysal / Cemal Sönmez / Nur Sürer / Haluk şahin / Necdet şen / Burhan şenatalar / Altan Tan / Bülent Tanla / Bülent Tanör / şirin Tekeli / Latife Tekin / Erdoğan Teziç / Tınaz Titiz / Fikret Toksöz / Dağıstan Toprak / Mete Tunçay / Ahmet Türk / Deniz Türkali / Fuat Türkmen / Gürel Tüzün / Aydın Uğur / Necdet Uğur / Semra Ulusoy / Zafer Üskül / Nur Vergin / Mehmet Vural / Memduh Yaşa / Feridun Yazar / Nurhan Yentürk / Atıf Yılmaz / şahika Yüksel / Leyla Zana / Bahri Zengin

Türkiye’de demokrasiyi destekleyenler önemli bir güç oluştursa da, politik ve toplumsal hayatta her türlü şiddetin üstesinden gelinmesi için yurttaşların daha etkin katılımına ihtiyaç vardır. Osmanlı-Cumhuriyet siyasal geleneği, toplumu, bağımsız yurttaşları, ordu, polis önünde güçsüz bırakmış, parlamentoyu, Millî Güvenlik Kurulu gibi organlarda ifadesini bulan devlet otoritesine bağımlı kılmıştır. Bizzat seçilmiş hükümetin çalışabilmesi için dahi yasaların üstünlüğünün sağlanması gereklidir. **G**ünümüzde demokratikleşme, Evrensel İnsan Hakları Bildirisi ve çeşitli başka uluslararası antlaşmalarla teminat altına alınan uluslararası insan haklarına uyulmasıyla ölçülüyor. Türkiye’de bu alanda bazı olumlu adımlar atıldı. İnsan Hakları Vakfı’nın, İnsan Hakları Derneği’nin çalışmaları, bir İnsan Hakları Devlet Bakanlığı’nın kuruluşu, Türkiye’de İnsan Haklarını savunmaya gönüllü insanların hem varlığının kanıtı hem de elde ettikleri başarılarıdır. Bu potansiyel, insanların sorunları şiddetle değil, diyalogla çözme isteğinin de göstergesidir. **D**emokrasinin niteliğini belirleyen, devlete karşı hükümet otoritesi, yasaların üstünlüğü ve uluslararası hukukla bağdaşması, sivil toplumun demokratikleşme girişimlerinin olumlu karşılanması ve şiddetin devlet ve muhalefet tarafından reddedilmesidir. **K**ürt sorunu açısından bugün geline aşamada Türkiye karanlık bir bulutun gölgesi altındadır. Bu sorunun şiddetle mi diyalogla mı çözüleceği konusunda bir hassas denge oluşmuştur. Şu hayati soruyla karşı karşıyayız: Demokrasi mi ağır basacak demokrasi karşıtı güçler mi? **A**ğırlığımızı demokrasiden yana koymalıyız.

HELSINKİ YURTTAŞLAR MECLİSİ, Avrupa’nın Doğu’su ve Batı’sında oluşmuş, sivil girişimlerin, barış ve insan hakları savunucularının, çevreci grupların bir koalisyonudur. 1980’lerde Batı Avrupa sivil girişimleri ile Doğu Avrupa rejim muhaliflerinin diyalogu sonucu oluşan HYM, aşağıdan yukarıya bir süreçtir ve hükümetlere lobi yapmaktan çok, sivil toplum eylemleri üzerinde yoğunlaşarak bir demokratik kültür yaratılmasını amaçlar. HYM politikası, askerden arındırma ve silahsızlanma, demokratikleşme ve insan hakları konularını birleştirmektedir.